

7615
2599

Доваковићу,
У пуномоћ. министр.
Краљевине Србије Legation Royale de Ser-
Constantinople (Turquie)

7181

СВЕСКА 9

СЕПТЕМВАР 1899

ГОДИНА XX

У
И
В
Е
Р
З
И
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

В

ст

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

УРЕДНИК

Ј. МИОДРАГОВИЋ

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1899.

«Просветни Гласник» излази у месечним свескама од 7 и више табака, на четвртини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (у министарству просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писаца, враћају.

САДРЖАЈ

СВЕСКЕ 9. ЗА СЕПТЕМБАР 1899.

СЛУЖБЕНИ ДЕО

	Стр.
1. Укази Његовог Величанства Краља: Одликовање; Српска Краљевска Академија; Средње школе (постављења, премештаји); Стручне школе (постављење, премештаји); Народне школе (постављења, премештај, пензионовање, разрешење); Државна Штампарија (постављење); Духовни Судови (постављења)	481—
2. Претписи министра просвете и црквених послова: постављења, унапређење, премештаји, пензионовања, разрешења	485—
3. Расписи и одлуке министра просвете и црквених послова	489—
4. Правила о грађењу школа и о намештају школском	489—
5. Оцене наставника и наставница народних школа у 1898.—99. школској години (окрузи: врањски, крагујевачки и крајински)	489—
6. Службене објаве	

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

7. Извештаји надзорника народних школа: г. Ст. Максимовића, надзорника за срезове јасенички, орашки, и смедеревски, округа подунавског	493—497
--	---------

НАУКА И НАСТАВА

8. Грешке у настави: IV Грешке у методи	497—505
9. Вероватност порекла лепидоптера у данашњој Србији, од др. Радмила Дазаревића	505—508
10. Основне Школе у Србији прве половине овог века, од М. Вукићевића	508—515
11. Латинска класична проза у српским преводима, од † М. Р. Димитријевића	515—520

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

12. Пред Косовом, реферат од —ића	520—521
13. Шарен Венчић, реферат од Ж.	521—522

ЌОВЧЕЖИЋ

14. Ботаничка башта „Јевремовац“ у Београду, од Ж. Јурчића	522—526
15. Женско образовање или опште човечанско?, од Д. В. Б.	526—527
16. Пољопривредне продужне школе	527—529
17. Против туберкулозе	529—531
18. Војна против алкохола	531
19. Гласови о школама	532—535
20. Просветни записи	535—536
21. Белешке из школске хигијене	536—537
22. Нове књиге и листови:	
Књиге	537—540
Листови	540—543
23. Просветни добротвори	543—544
24. † Владимир М. Јовановић	544

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Бр. 9

СЕПТЕМВАР 1899.

XX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

ОДЛИКОВАЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, одликован је: **орденом Св. Саве V редом: Василије Лукић**, учитељ из Ужица, 3. августа ове године.

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, а на основу чл. 26. основног закона Српске Краљевске Академије, постављен је:

за председника Српске Краљевске Академије, на три године дана, господин **Сима М. Лозанић**, академик, 1. септембра ове године.

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указима Њег. Вел. Краља на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у **Гимназији Краља Александра I**: за професоре: **Андра Гавриловић**, коректор Државне Штампарије, по потреби службе, и **Светислав Максимовић**, надзорник народних школа III класе за срезове јасенички, орашки и смедеревски, округа подунавскога, с годишњом платом од 3000 динара, по његову пристанку, 19. августа ове године; и за супленте: **Доброслав Ковачевић**, испитани предавач, 19. августа ове године, и др. **Манојло Смиљанић**, испитани предавач, 1. септембра ове године;

у **Гимназији Доситија Обрадовића**: за професора **Радован Јовановић**, професор у пензији, 1. септембра ове године, и за супленте: **Јован Станојевић** и **Јован Дравић**, испитани професорски кандидати, 19. августа ове године;

у **Гимназији Кнеза Милоша Великог**: за професора: **Љубомир Протић**, надзорник народних школа, друге класе за округ крагујевачки, с годишњом

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

платом од 3600 динара, по његову пристанку, 19. августа ове године, и за суплента: **Стеван Нешић**, пређ. супленат, 30. августа ове године;

у **Гимназији Краља Милана I**: за суплента: **Милан Костић**, испитани проф. кандидат, 19. августа ове године.

ПРЕМЕШТАЈИ

Указима Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, премештени су

у **Гимназију Краља Александра I**: **Димитрије Милојевић**, професор Гимназије Краља Милана I, 19. августа ове године, по потреби службе; **Милан Вељковић** и **Михаило Борђевић**, професори Гимназије Краља Милана I, и **Васа Петровић**, професор Гимназије Кнеза Михајла, сва тројица по молби, 19. августа ове године, и **Срећко Милетић**, професор Гимназије Кнеза Михаила, по молби, 1. септембра ове године;

у **Гимназију Вука Ст. Караџића**: **Лазар Влајић**, професор Гимназије Кнеза Милоша Великог, по молби, 19. августа ове године;

у **Гимназију Доситија Обрадовића**: **Стеван Станојевић**, професор Гимназије Св. Саве, по молби, и **Сиџра Димитријевић**, професор Гимназије Краља Милана I, по потреби службе, 19. августа ове године;

у **Гимназију Кнеза Милоша Великог**: **Васа Димић**, професор Немањине Гимназије, по потреби службе, 19. августа ове године;

у **Гимназију Краља Милана I**: **Војислав Вуловић**, професор Гимназије Краља Александра I, по потреби службе, 19. августа ове године;

у **Немањину Гимназију**: **Боривоје Поповић**, професор Гимназије Краља Александра I, по потреби службе, 19. августа ове године;

у **Гимназију Кнеза Михајла**: **Јован П. Јовановић**, професор Гимназије Кнеза Милоша Великог, по потреби службе, 19. августа ове године;

у **Гимназију Господара Јеврема Обреновића**: **Михајло Бобић**, професор Гимназије Краља Александ

дра I, по потреби службе, и *Михајло Атанасијевић*, професор Гимназије Доситија Обрадовића, по молби, 19. августа ове године, и *Божја Кнежевскић*, професор Гимназије Господара Јована Обреновића, по молби, 1. септембра ове године;

у Вишу Женску Школу у Београду: *Велимир Вукићевић*, професор Гимназије Господара Јеврема Обреновића, по потреби службе, 1. септембра ове године.

СТРУЧНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и цркв. послова, постављен је:

у Богословији: за професора: архимандрит *Иларион Весић*, испитани предавач, 19. августа ове године.

ПРЕМЕСТАЈИ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, премештени су:

у Учитељску Школу у Алексинцу: *Стеван Веселиновић*, професор Богословије, 1. септембра ове године;

у Учитељску Школу у Јагодини: *Драгољуб Поповић*, професор Богословије, 1. септембра ове год

НАРОДНЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указима Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

за надзорника народних школа друге класе за округ крагујевачки: *Јован Максимовић*, професор Гимназије Кнеза Милоша Великог, 30. августа ове године;

за надзорника народних школа треће класе за округ крушевачки: *Петар Марковић*, професор Мушке Учитељске Школе у Јагодини, 30. августа ове године;

за надзорника народних школа треће класе за срезове врачарски, грочански, колубарски, космајски и посавски, округа подунавског: *Петар Протић*, професор Учитељске Школе у Алексинцу, 30. августа ове године;

за надзорника народних школа друге класе за срезове голубачки, звиждски, млавски и рамски, округа пожаревачког: *Радован Кандић*, професор Гимназије Кнеза Михајла, 1. септембра ове године;

за надзорника народних школа друге класе за срезове деспотовачки, параћински и ресавски, окр. моравског: *Коста Николић*, професор Гимназије Вука Ст. Караџића, 1. септембра ове године;

за управитеља Грађанске и Девојачке Школе у Неготину: *Павле Ђогић*, надзорник народних школа треће класе за срезове врачарски, грочански, колубарски, космајски и посавски, округа подунавског, по потреби службе, 30. августа ове године;

за управитеља Грађанске Школе у Лесковцу, с платом надзорника народних школа четврте класе: *Сретен Николић*, професор Гимназије Господара Јована Обреновића, по потреби службе, 1. септембра ове године; и

за управитеља Грађанске Школе у Прокупљу, с платом надзорника народних школа четврте класе: *Милић Сретенковић*, пређ. професор, 1. септембра ове године.

ПРЕМЕСТАЈ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, премештен је:

за надзорника народних школа друге класе за срезове јасенички, орашки и смедеревски, округа подунавског, *Драгутин Антић*, надзорник исте класе за срезове деспотовачки, параћински и ресавски, округа моравског, по молби, 30. августа ове године.

ПЕНСИОНОВАЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, пензионисан је:

Цветко Петковић, надзорник народних школа друге класе за срезове голубачки, звиждеки, млавски и рамски, округа пожаревачког, 19. августа ове године.

РАЗРЕШЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, разрешен је:

Светислав Здравковић, надзорник народних школа четврте класе за округ крушевачки, 20. августа ове године.

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

за коректора: *Димитрије Јовановић*, професор Гимназије Краља Александра I, по потреби службе, 20. августа ове године.

ДУХОВНИ СУДОВИ

ПОСТАВЉЕЊА

Указима Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у Духовноме Суду епархије шабачке: за председника: протојереј *Јован Марковић*, члан истог суда, 6. августа ове године;

у Духовноме Суду епархије тимочке: за председника: протојереј *Милосав Милојковић*, члан истог суда, 6. августа ове године и за члана: свештеник *Јордан Видојковић*, вероучитељ Гимназије Кнеза Милоша Великог, 1. септембра ов. год.; и

у Духовноме Суду епархије београдске: за председника: протојереј *Живко Бранковић*, члан истог суда, 1. септембра ове године.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ПОСТАВЉЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова постављени су:

у Гимназији Краља Александра I: за приправнике: *Милорад Поповић*, свршени философ, 15. августа ове године, и *Владан Јовановић*, свршени философ, 1. септембра ове године;

у Гимназији Господара Јована Обреновића: за учитеља језика пете класе: *Божидар Миловановић*, пређ. учитељ, 1. септембра ове године, и за учитеља цртања четврте класе: *Коста Јовановић*, пређ. учитељ, 1. септембра ове године;

у Вишој Женској Школи у Београду: за класну учитељицу: *Софија Вучићевићева*, свршена ученица Велике Школе, 1. септембра ове године.

УНАПРЕЂЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова постављен је:

у Гимназији Доситија Обрадовића: за учитеља језика друге класе, по новоме закону: *Александар Кузмановић*, учитељ језика друге класе, по староме закону, Гимназије Краља Милана I, 1. септембра ове године.

ПРЕМЕШТАЈИ

Претписом министра просвете и црквених послова премештени су:

у ваљевску гимназију: *Стеван Колар*, учитељ језика прве класе Гимназије Доситија Обрадовића, по молби, 18. августа ове године, и *Никола Зега*, учитељ друге класе Гимназије Господара Јована Обреновића, по потреби службе, 1. септембра ове године.

ПЕНСИОНОВАЊА

Претписом министра просвете и црквених послова, пензионисани су:

Ангелина Цинцар-Јанковићка, класна учитељица Више Женске Школе у Београду, 18. августа ове године, и *Стеван Јевтић*, учитељ језика прве класе Гимназије Краља Александра I, 1. септембра ове године.

РАЗРЕШЕЊА

Претписом министра просвете и црквених послова разрешени су:

Јеромонах *Дамаскин*, предавач Мушке Учитељске Школе у Јагодини, 28. августа ове године; *Василија Раденковићева*, класна учитељица Више Женске Школе у Крагујевцу, 15. августа ове године, и *Катарина Марковићева*, класна учитељица Више Женске Школе у Крагујевцу, 26. августа ове године, обе по молби.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Свима директорима средњих школа

(Измене у наставним плановима)

На основу чл. 13. закона о средњим школама одлучио сам да наставни планови, које сам прописао 1. септембра прошле године ПБр. 13329, остану стални за наше средње школе. Утврђујући овим сталну наставну основу у нашим средњим школама, нашао сам за потребно да у наставним плановима, прошле године прописаним, према неким одлукама и напоменама Главног Просветног Савета, учиним сада делимичне измене. Ове се с незнатним изузетком тичу само смањивања броја часова појединих предмета по разредима, као што се то види из табеларног прегледа наставног плана по разредима и недељним часовима који Вам се у прилогу % шаље.

Ну ово смањивање недељних часова појединим предметима не повлачи за собом друкчије расподељивање наставне грађе по разредима; она остаје онако како је то прописано горе наставним плановима, разуме се с тим ограничењем, што ће се наставни материјал прелазити у краћем обиму и концизније у оним предметима и разредима, у којима је број часова смањен.

Измене, пак, у самом распореду наставне грађе ово су:

1.) *Географска* се настава продужава у V и VI разред са једним часом недељно (у реалном одсеку 2 часа у V разреду); ови ће се часови употребити на понављање и сређивање пређенога материјала и то тако да у V разреду буде: понављање

земљописа Србије, Српских Земаља и Балканскога Полуострова; — и основи физичког земљописа;

У VI разреду да буде: понављање физичког и политичког земљописа европских земаља, — и основи математичког земљописа.

У нижим, пак, разредима да отпадне из II разреда физички и политички земљопис Румуније, Аустроугарске и Италије и да се пренесе у III разред; а из IV разреда да отпадне физичка и математичка географија, место чега у тај разред долази понављање политичког земљописа Србије и српских земаља, (и то да дође пре физичког и политичког земљописа ваневропских земаља).

2. *Философска пропедевтика* (основи Психологије и Логике) имаће у VIII разреду 3 часа, место у VII и VIII по 2 часа.

А. У *Хуманистичком одсеку Гимназије Краља Александра I*:

3. *Општа Историја* добива у II разреду 2 часа, чиме је распоред историјске наставе изједначен са наставом тога предмета у гимназији.

4. *Слободно Цртање* за ученике овог одсека престаје бити обавезан предмет.

Б. У *реалном одсеку Гимназије Вука Стеф. Караџића*:

5. *Органска Хемија и Хемијска Технологија* своде се на један разред (VI са 4 часа) место досадашњег распореда на два разреда (VI и VII) по 2 часа.

По овоме наставном плану почеће се рад у новој школској години, по свима разредима сем у VII и VIII за које, према распису од 1. септембра пр. год. ПБр. 13329 вреди ранији наставни план.

ПБр. 7466.

1. августа 1899. год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима надзорницима народних школа

(Наставници народних школа не плаћају таксу за молбе, којима се обраћају школском надзорнику или управитељу, да им какав акт сироведу вишој просветној власти)

Услед разноликих поступања односно таксе у случајевима кад се неки наставник народне школе обраћа министарству молбом за повишицу, одсуство и др, па ислу шиље министарству преко школског надзорника или кад наставници управљају своје молбе надзорницима преко управитеља, нашао сам за потребно да овим путем објасним: да

се у таким случајевима лепи такса само на главну молбу, која се спроводи, а не и на ону којом се она спроводи, јер се ово може учинити и усмено без писмене молбе. У овакој прилици школски надзорник и управитељ само су посредници између више власти и молбоца, који и није дужан да плаћа више но што је законом прописано.

О овоме известите и све управитеље у својој округу и препоручите им да се по овоме управљају.

ПБр. 5619.

6. јула 1899. год.

у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Свима окр. начелствима и дух. судовима

(О поступању при грађењу нових цркава)

Чланом 5. закона о начину, како ће се поступати при грађењу нових цркава, од 17. јуна 1863. године, епархијским конвентуријама, а сада духовним судовима, стављено је у дужност да се старају, те да се по изјављеној жељи парохијана извесне црквене општине, а према потребама и могућности њиховој, подижу нове цркве.

Ради остварења жеље побожних хришћана духовни су судови чл. 4. поменутога закона позвани, да, у споразуму с надлежном полицијском влашћу и инжињерем, пре свега настану, да се комисијским путем избере подесно место за цркву, и да се за тим према положају изабратог и одобреног места састави план и предрачун за грађевину.

Овако састављени план с предрачуном духовни судови спроводе преко министарства просвете и црквених послова министарству грађевина на техничку ревизију и одобрење.

Кад се прегледани и одобрени технички документи врате, духовни судови у споразуму с дотичном полицијском влашћу (чл. 8. истога закона) предузимају све што је потребно, да се обави уредна лицитација, па по извршеној лицитацији протокол ове заједно са осталим документима и својим мишљењем достављају министарству просвете и црквених послова, да оно у споразуму с министарством грађевина донесе одлуку о уступању грађевине у израду дотичном предузимачу и одобрени издатак, који се има утрошити из црквеног капитала на исплату грађевинских радова.

Тек по одобрењу лицитације стараоци цркве по наређењу Духовног Суда, а са знањем полицијске власти која је обавила лицитацију, закључују с предузимачем грађевине уговор у смислу услова и код власти потврђују. —

И ако је овакво поступање при подизању нових цркава прописано самим законом, ипак се зато многа начелства, па и Духовни Судови, овога у свему не придржавају. Они се често пута по захтеву старалаца цркве, а обилазећи министарство просвете и црквених послова, обраћају непосредно министарству грађевина с молбом за израду плана и предрачуна за цркве, не водећи шта више често рачуна ни о пропису §. 43. закона о подизању јавних грађевина, по коме се законском пропису мора најстроже пазити на средства, с којима се располаже за подизање нове грађевине.

Па не само то, већ се често пута наређивало држање лицитације, ова одобравала, па и уговор закључивао и грађевина израђивала без знања и одобрења министарства просвете и црквених послова, а ово онда о свему извештавало, кад је требало да се одобри издатак из црквеног капитала за исплату грађевинских радова, према чл. 97. закона о црквеним властима.

Исто тако, дешава се често пута и то, да надзорни инжињери, било по предлогу предузимача, било на захтев старалаца цркве, или по свом сопственом нахођењу, нахнадно предвиђају мимо већ прегледани и одобрени предрачун извесне вишке радова, који износе замашне суме не водећи при том рачуна о правој потреби и могућности исплате ових, а све то без знања министарства просвете и црквених послова и без предходног одобрења министарства грађевина.

Позван законом о подизању нових цркава да се старам о тачној примени и извршењу његових одредаба, а законом о црквеним властима од 1890. године, да водим надзор над свима пословима, који се тичу цркве и њених станова, препоручујем начелству (томе суду) да се у будуће придржава у пословима ове врсте постојећих законских прописа и да по њима ништа не предузима без мога знања и претходног одобрења.

ЦБр. 869.
21. јула 1899. год.
Београд.

*Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.*

П Р А В И Л А

О ГРАЂЕЊУ ШКОЛА И НАМЕШТАЈУ ШКОЛСКОМ

ОДЕЉАК ПРВИ
Избор места

Члан 1.

Земљиште за школу мора бити довољно пространо, сухо (оцедито), са свих страна ваздуху и светлости приступно.

А не може бити школа на земљишту влажном, подведном и на простору узаном. Исто тако не допушта се, да буде школска зграда близу баре, буњишта, механе, гробља, тргова и радионица, које би сметале школском раду.

У градовима бирају се за школске зграде улице, у којима је тишина. Школска зграда мора од улице бити удаљена најмање седам метара. На простору између зграде и улице треба да је градина.

Члан 2.

Поред простора за школску зграду и двориште свака школа по селима мора имати најмање пола хектара земље за школску градину.

Ако близу школе нема добре пијаће воде, онда ће се свака школа снабдети студенцем у своје дворишту или градини; но исти мора бити далеко од нужника и више овога, ограђен и покривен.

Члан 3.

Места за школу бира одбор састављен од једног полицијског чиновника, окружног или среског лекара, окружног инжињера, школског надзорника, једног учитеља, председника општине и два одборника.

Одбор ће написмено изјавити, да изабрано место одговара одредбама ових правила. Инжињер ће изабрано место брижљиво сондирати и описати подробно све, што је потребно ради пројектовања и прорачунавања.

У случају несагласности решава по прибраним подацима министар просвете и црквених послова где ће се школа зидати.

ОДЕЉАК ДРУГИ

Зидање и распоред

Члан 4.

Школска зграда треба да је од тврдог градива. Но у сиромашним општинама могу се градити школске зграде по уобичајеном месном начину (§ 43. закона о подизању јавних грађевина).

Члан 5.

Учионице треба да су окренуте југо-истоку или северо-западу. А допуштено је да буду окренуте и на другу страну света, само не југо-западу.

Члан 6.

Зидови између учионица морају бити тако дебели (најмање једну опеку), да се звук у другој учионици не чује. Са истог узрока — ако је зграда од више катова — морају имати и таванице потребну дебљину и бити испуњени песком или другим градивом, које рђаво проноси звук.

Под мора бити најмање 0·5 метра над равнином земљишта.

Члан 7.

Улазак у учионицу не сме бити одмах споља, него из ходника.

Ходници не треба да су ужи од 2·25, ни шири од 3 метра, морају бити покривени, добро осветљени и за проветравање удешени.

С тога они треба да имају једноструке прозоре као кухиње, ђилери и нужнички локали,

Степенице не смеју бити уже од 1,5 метра, ни праве, ни завијасто увијене, већ на два до три кодена предомљене и морају имати одморишта.

Степенице на слободној ивици морају имати ограду. Та ограда мора бити висока 1·10 метра и честа, ако није зидана, када може бити и нижа због дебљине зида, и на њој у растојању од 0·5 метра притврђена пуца да деца не би ограду употребила за пузање.

Сваки степен — ступањ — да има ивицу оштро зарубљену, а не округлаком заокружљену. Висина ступања треба да је према узрасту деце 13 до 16 сантиметара, а ширина удешава се према висини, по усвојеним обрасцима за израчунавање мера ступњава: $k = \frac{h}{2} + 26$, $h = k - 26$ и $v = \frac{k - h}{2}$, у којима значе: k —просечна величина корака, h —ширина ступња (стопала), v —висина ступња, све у сантиметрима.

Величина корака= k и висина ступња= v узима се просечно

1. за децу осн. школа: $k=54$, $v=13-14$
2. „ „ сред. „ „ $k=58$, $v=14-15$
3. „ ђаке великих школа и људе у опште; $k=62$, $v=15-16$.

Тако, на пример, код степеница за људе и ђаке великих школа, кад је висина 15 см, онда ширина треба да буде 32 см, а кад је висина 16 см, ширина мора бити 30 см; за средње школе, кад се узме $v=14$ см ширина је 30 см $v=14\frac{1}{2}$ см ширина је 29 см $v=15$ см ширина је 28 см,

а за основне школе
кад је $v=13$ см ширина је 28 см
 $v=13\frac{1}{2}$ см ширина је 27 см
и $v=14$ см ширина је 26 см.

Члан 8.

У једној учионици са хигијенског и педагошког гледишта желети је, да не буде више од 45 ђака. Законом је допуштено да највећи број ђака буде 70. Кад број ђака достигне ову меру, треба се старати да се отвори нова учионица.

Величина учионице одређује се по месту потребном: за ђаке, учитеља, пролазе, учила и пећ.

Клуна (седиште и сто) намењена поједином ђаку заузима у основним школама просечно 0·37 а у гимназијама 0·48 квадратних метара површине пода.

Учитељев сто, школска табла и учила заузимају 1·9 до 2 метра широко место испред клупа.

На крајевима клупа према вратима треба да је пролаз најмање 1 метар широк, да се ту може сместити и пећ.

На другом крају клупа према прозорима потребан је пролаз с обзиром на уложине прозорске 0·4 метра широк.

Пролаз између клупа у правцу к столу учитељеву треба да је широк 0·5 метра. Овај пролаз потребан је само онда, кад је учионица широка, да седе више од 6 ђака један уз другога.

Пролаз иза стражње клупе такође је широк 0·5 метра.

Кад се општим местима и пролазима остави толика мера, онда ће доћи на ђака у основним школама 0·75 до 0·85, а у гимназијама 0·95 до 1·10 квадратних метара површине пода.

Према овоме у најмањих учионица површина не сме бити мања од 40 до 50 квадратних метара. У средњих треба да износи од 50 до 60, а у највећих 60 до 70 квадратних метара.

Висина учионице не може бити мања од 3·5 ни већа од 4 метра.

Према томе доћи ће на ђака у основним школама 2·8 до 3·2 а у гимназијама 3·58 до 4 кубна метра простора.

Члан 9.

Прозори учионице треба да су увек према левој страни ђачких седишта. По невољи могу бити прозори и иза леђа; али светлост с ове стране не сме бити јача од оне с леве стране.

По већим градовима ваља радити на томе да барем у дворницама светлост долази озго.

Површина, коју заузимају прозори у учионици треба да износи $\frac{1}{6}$ површине пода, ако је школска зграда усамљена на са свим слободном месту, а $\frac{1}{4}$ те површине, ако на близу има предмета, који је засењују. У сиромашним општинама може се свести површина прозора на $\frac{1}{7}$ површине пода, ако је школа усамљена, иначе на $\frac{1}{6}$ те површине.

Прозори морају бити један од другога подједнако удаљени. Доња ивица прозора треба да је у висини клупа, или виша од њих, а горња да допире што ближе таваници.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Зид између прозора не сме бити шири од 1·3 метра.

Прозори у учионици морају бити четвороугли, двоструки, састављени из четири крила. Горња су крила мања, а доња већа. Горња крила — од најмање два прозора у свакој учионици — треба да су ради проветравања за време учења тако удешена, да се на ниже спуштају са шаркама на доњу ивицу. (Гледај на крају става 2. члана 7. о једноструким прозорима.)

Ивице зида изнутра поред прозора морају бити узете, како би се светлост по учионици боље распала.

Члан 10.

Под мора бити столарски и по могућству од тврдог материјала. Ако је од меког, ваља га натопити врелим ланеним уљем. Испод пода, где нема подрума, треба прво насути довољно сухе земље, за тим 0·3 метра суха песка, или ковачке згуре (шљаке).

Зидови учионице, где се год може, треба да су за 1 до (1·5) обложени даском (аплато ламбрија), а ова да је премазана масном бојом. Иначе треба да су зидови у висини од 1·5 метара премазани масном бојом. Но у сасвим сиромашним општинама може и ово премазивање отпасти.

Врата у учионици треба да су једнокрилна, широка најмање 1 — а висока 2 — метра. Врата се отварају свагда у ходник, а најбоље им је место између стола учитељева и предњих клупа.

Члан 11.

Пећи морају бити довољно велике, да могу стално одржавати топлоту од 15° R и ложити се изнутра. Свака пећ мора имати гвоздени штит. Висина штита треба да износи преко 1 метар.

Ради проветравања треба испод пода спровести до пећи (испод штита) цев, која мора имати у пречнику 0·15 до 0·25 метра. Цев може бити од гвоздеог лима или од дасака или од иловаче, или од тако зване „камене смесе“ (Steinzeug). Цев ова пролази кроз спољни зид, те доводи с поља свеж ваздух. Она је отворена с обе стране.

У зиду треба такође провести другу цев са дна пода до изнад крова. Та цев одводи покварен ваздух и има двоја вратаоца; једна су близу пода, а друга су испод таванице. Зими отворе се доња вратаоца на тој цеви, а горња се близу таванице затворе. Лети се отворе вратаоца близу таванице, а доња се затворе.

У великим школским зградама, где средства допуштају, добро је подићи заједничко централно грејање комбиновано са вентилацијом (проветравањем).

У мањим пак сеоским допуштају се и обични вентилатори близу тавана.

Члан 12.

Поред учионица и соба за канцеларију, кабинете, књижицу и радионицу за ручни рад, у сеоским зградама школским мора бити још и стана за учитеља или управитеља и за ђаке, ако их има из даљних места.

Учитељев стан мора имати:

- а. Једну собу од најмање 20 квад. метара.
- б. " " " " 10 " "
- в. " кухињу " " 10 " "
- г. подрум и шупу за дрва.

Поред стана учитељева мора бити још соба и кухиња за послужитеља.

Члан 13.

Стан за ђаке састоји се из:

- а. собе за спавање,
- б. трпезарије,
- в. кухиње од 10 квад. метара.

Соба за спавање мора бити удешена за проветравање и толико велика, да на сваког ђака дође 5 кубних метара простора.

Члан 14.

За станове учитеља и ђака, може се подићи одвојена зграда. А ако је школа мала (има највише две учионице) могу да буду и с учионицама, под једним кровом; али у том случају уласци у станове морају бити одвојени, тако, да учионице не буду у непосредној вези са становима.

Члан 15.

При свакој мањој школи мора се оставити нарочито празно место за дозиђивање, ако се така потреба доцније покаже. А у свакој већој школи мора бити и по једна залишна соба за учионицу. У гимназијским пак зградама мора бити више таквих залишних соба.

У гимназијама и реалкама морају бити још одвојене: собе за збирке, књижицу, цртање, физички и хемијски кабинет, канцеларија за директора, соба за скуп професора и соба за послужитеље.

Ако је зграда од више катова, учионице за млађе ђаке треба да буду при земљи, а за старије у горњим катовима.

При зградама, у којима су учионице одељене за мушку и женску децу, треба извести и засебне уласке, ходнике и нужнике.

Члан 16.

Веће школе, нарочито у градовима треба да

имају и дворницу за гимнастику и свечаности, која се може и угрејати. Висина те дворнице да износи најмање 5 метара.

Члан 17.

Нужници школски треба да су ван зграде. А ако морају бити у згради, онда нека су изван темеља и од зграде што више у страну. Пред овим нужницима треба да има ходник, те да буду одељени од осталих просторија двојим вратима, и ова да се сама затварају.

Нужнике треба поподити с нагибом за отицање воде. Сваки нужник треба да има седиште, а на сваку учионицу да дође по један нужник.

Ако су мушка и женска деца заједно, онда за женску децу треба направити одвојен нужник.

Нужнике, кад су у згради, ваља олепити цементом. Из свих нужника да води цев до изнад крова ради проветравања.

Ни у којем случају нужничке јаме не смеју бити израђене *непосредно испод самих зграда*, већ одвојено у дворишту најмање 1 метар од зграде удаљено, а седишта имају бити везана са њима цевима од туча или камене смесе, или засвођеним — *кџосим* — јарковима (каналима).

ОДЕЉАК ТРЕЋИ

Н а м е ш т а ј

Члан 18.

Намештај школски за све средње и основне школе набавиће се по одредбама ових правила.

Члан 19.

Клупе школске морају бити према дечјем узрасту и удешене овако:

а) За два или највише за четири ђака. Све ивице на клупама треба да су глатке и заокружене, предња половина клупе и даска за седење стоје у непомичној вези.

б) Свака клупа мора имати наслон, а за ово се може удесити и предња страна задње клупе. Само последња клупа мора имати свој засебан наслон.

Наслон не сме бити прав, већ доле и горе савијен, према кретима и кичми коју треба да подупире.

в) Седиште (даска за седење) на задњој половини да је издубљено. Седиште мора бити тако високо, да бутине потпуно на дасци леже, цволикке (цеванице) вертикално да стоје, а стопала да савим додирују под, или, код млађих ђака даску за држање ногу.

г) Стџна даска мора бити нагнута, али то нагнуће не сме бити велико. Горњи део ове даске треба да је у ширини од 0.1 метра хоризонталан са жлебом за писаљке и мастионице.

Одстојање даске за седење од стџне даске (диференција) треба да је толико, да, кад ђак усправно седи са скрштеним рукама, лактовима додирује доњу ивицу стџне даске.

д) Испод стџне даске мора бити даска за књиге; ова да је нешто ужа од прве и толико висока, да је ђак коленима не додирује.

ђ) Одстојање од стџне даске до седишта (ди-станција) не треба да је веће од 0.05 метра, ако клупе немају стџне даске за извлачење.

е) Ивице на оба краја стџне даске а тако и прагови, који везују предњи део клупе са седиштем, ради постојаности ваља да су оковани шинама (а ове утврђене завртњима).

У сиромашним општинама ваља набавити клупе од три нумере, а у гимназијама до осам нумера.

Члан 20.

У свакој учионици треба да буде *сто* или *катедра* за наставника. Под столом или катедром мора бити постоље најмање 2 метра дугачко и 1.50 м. широко, а 25 до 30 сантиметра високо, од дебљих дасака.

Члан 21.

Свака учионица мора имати и *орман* са за-твором за оставу учила и ђачких потреба.

Члан 22.

Табла треба да је равна, црна, и да не одбија светлост.

Место на ногарима много је боље да стоји на зиду више учитељева стола и да је удешена за спуштање и подизање, а још је боље, да буду *две*, тако, да кад се једна спушта друга да се подиже

У прва два разреда једна од њих треба да је ишпартана, као писанке, а друга истацкана, као цртанке. У вишим разредима једна треба да је истацкана, а друга чиста, без линија и тачака.

Члан 23.

На прозорима морају бити *завесе* од сиве материје. Оне могу бити удешене тако, да се спуштају и подижу са закованом горњом страном. Али је боље, да горња страна не буде закована, утврђена, него слободна, на узицама (кананима), те да се она може по потреби спуштати, како би светлост више долазила озго, а не са стране, косо.

Милева Лазићева — Драча остала без оцене	
Павле Прокић — Забојница	1
Алекса Васиљевич — Закута	5
Даринка Васиљевичка — Закута	5
Драгутин Ј. Кутлешкић — Каменац	5
Даринка Тодоровићева — "	4
Драгутин Крсмановић — Кнић	5
Наталија Ђ. Петровићева — Кнић	3
Радован Дамњановић — Пајсијевић	5
Драгутин М. Глишић — Рамаћа	5
Димитрије Тодоровић — Чукојевац	5
Љубица Тодоровићка — Чукојевац	5

3. Срез јасенички

Петар Ј. Поповић — Аранђеловац	4
Владимир Костић "	4
Милева Јовановићева "	4
Даница Поповићка Аранђеловац	4
Павле Симић — Бања	4
Драга Ђукићка — Бања	4
Благоје Чоловић — Белосавци	5
Анка Чоловићка — Белосавци	4
Владимир Гојковић — Блазнава	5
Владимир Павловић — Божурња	5
Гаврило Јовановић — Брезовац	5
Зарија Павловић — Буковић	5
Даринка Перишићева — Винча	4
Живан Симић — Влакча	5
Милоје Бабић — Загорица	4
Трајко С. Стевановић — Јеловик	4
Милан Паптелић — Кољари	5
Василије Нешић — Љубичевац	4
Гојко Петровић — Маскар	4
Милорад Ђирић — Маслошево	4
Стеван Миловановић — Овсиште	5
Андрија Благојевић — Орашац	5
Обрен Гајић — Пласковац	5
Милоје Милојевић — Стојник	5
Драга Милојевићка — "	5
Гаврило Лазаревић — Страгари	5
Максим Радосављевић — Топола	5
Наталија Јоксимовићева — Топола	3
Зорка Јањићка — Топола	4
Љубица Николићева — Топола	5
Атанасије Тодоровић — Шаторња	4
Магдалена Тодоровићка — Шаторња	4

4. Срез крагујевачки

Никола Милосављевић — Баточина	5
Софија Милосављевићка "	5
Љубица Марковићева "	5
Марија Тодоровићева "	4
Јоксим Васовић — Ботуња	4
Илија Лазаревић — Брзан	5
Василија Лазаревићка — Брзан	5
Петар Александровић — Десимировац	5
Лепосава Милојевићка "	4
Зарија Милосављевић — Д. Сабанца	4
Вуко Ивановић — Жировница	5
Косара Ивановићка "	4
Сима Јеврић — Кијево	5
Новица Павловић — Лужнице	4
Босиљка Павловићка "	3

Риста И. Стевановић — Ресник	5
Јевросима Стевановићка "	5
Милија Јовановић — Светлић	5
Петроније Дабљовић — Цветојевац	5
Антоније Рајичић — Чумић	5
Зорка Марковићева "	5

5. Срез леенички

Војислав Ђорђевић — Бадњевац	5
Настасија Ђорђевићка "	5
Андрија Радовановић — Баре	4
Љубисав Јовановић — Бошњани без оцене	
Милан Буквић — Вишевац	4
Стеван Влајић — Жабари	4
Даринка Миловановићка — Жабари	4
Михаило Р. Виторовић — Јарушице	4
Војислав Саватијевић — Јунковац	4
Чедомиљ А. Нешковић — Клока	4
Даница Башићева — Клока	4
Живко Анђелковић — Лапово	неоцењен
Софија Милојевићева "	неоцењена
Зорка Ивковићева "	"
Персида Ивковићева "	"
Никола С. Сретеновић — М. Крчмари	4
Ружица Кнежевићева — М. Крчмари	5
Јован Михаиловић — Миращевац	4
Љубица Миленковићева "	4
Влад. Миладиновић — Наталинци	5
Наталија Михаиловићева "	4
Ђура Димитријевић — Рача	5
Косара Поповићка — Рача	5
Христина Димитријевићка — Рача	4
Зорка Ракићева — Рача	3
Доситије Обрадовић — Сараново	4
Светислав Јовановић — Сепци	5
Радован Лазаревић — Сипић	5
Даница Јосимчевићева — Сипић	4
Данило Лучић — Трнава	5
Лепосава Лучићка — Трнава	4
Јован Петровић — Црни Као	5
Сретен Јанковић — Шуме	4

V

КРАЈИНСКИ ОКРУГ

1. Град Неготина

Срдан Новаковић	5
Драгомир Петковић	5
Паун Димитријевић	5
Јелена Николићка (у Видровцу)	4
Љубица Милетићева	5
Даринка Спасићева	4
Јелена Савићка	5
Даница Поповићева	4

2. Брзопаланачки срез

Драгутин Поповић — Брза Паланка	4
Никосава Николајевићева "	4
Надежда Николајевићева "	4
Ирокопије Дамњановић — Вратна	5
Владимир С. Вемић — Јабуковац	4
Персида Ристивојевићева "	4

Катарина Ристивојевићева Јабучевац	4
Живка Радовићева	4
Милица Пешићка	4
Анка Р. Ковачевићева	4
Миладин Терамилац — Јасеница	5
Милева Магазиновићева	3
Петар Тасић — Малајница	4
Наталија Тасићка	4
Димитр. Цветковић — Мала Каменица	4
Јован Поповић — Михаиловац	5
Милева Благојевићева	5
Христина Поповићка	5
Даринка Ст. Лазаревићева, Михаиловац	4
Мирко Поповић — Слатина	5
Стојан Илић — Уровица	5
Милица Лукићева — Уровица	4
Деспина Војиновићева — Уровица	4
Босиљка Ристићева — Уровица	4
Јеврем Симоновић — Штубић	5
Даница Богдановићева	4
Анка Ђуркова	4

3. Кључки срез

Аксентије Јеличић — Љубичевац	4
Вукосава Тодоровићева	4
Јован Маџарац — Вајуга	4
Константина Мојсиловићева — Вајуга	4
Драгољуб Михаиловић — Велесница	5
Милорад Ракић — Вел. Врбица	5
Вукосава Ракићка	4
Светислав Петровић — В. Каменица	4
Живана Петровићка Вел. Каменица	4
Милосав Лазаревић — Грабовица	5
Стојанка Буричићева — Грабовица	4
Светозар Огњановић — Кладово	5
Милан Димитријевић	4
Анка Данићева	5
Даринка Марковићка	4
Сретен Динић — Кладушница	5
Надежда Угриновићева — Кладушница	4
Никола Јањић — Корбово	5
Наталија Кошанинова — Корбово	4
Катарина Пековићева — Костол	4
Јелисавета Вучковићева — М. Врбица	4
Петар Турчић — Крајевац	5
Милорад Лакетић — Подвршка	5
Зорка Рапићева	4
Владислав Кнежевић — Ртково	5
Марија Ђорђевићка	без оцене
Миленко Милосављевић — Сип	4
† Наталија Милосављевићка	без оцене
Милоје Гагић — Текија	5
Јулијана Гагићка	4
Даринка Ђорђевићка — Текија	3

4. Крајински срез

Михаило Јовановић — Брусник	5
Јелена Милановићева — Брусник	4
Данило Мишић — Велика Јасикова	4
Катарина Мишићка	3
Никола Ристовић — Глоговица	5
Христина Ристовићка	без оцене

Даринка Поповићева Глоговица	4
Десанка Мијатовићева	5
Никола Михаиловић — Дубочани	4
Јелена Н. Михаиловићка — Дубочани	4
Алекса Богдановић — Кленовац	4
Исак Израилевић — Копривница	5
Лепосава Поповићка	3
Никола Петковић — Лука	5
Милева Окаповићева	5
Милан Радојевић — Мал. Јасикова	5
Стеван Велимировић — Метриш	5
Стеван Дадић — Поповица	4
Даница Ђурићева	4
Кузман Пивашевић — Речка	4
Лепосава Давидовићева	4
Атанасије Јовановић — Салаш	4
Наталија Миленковићева	4
Милан Аранђеловић — Сиколе	5
Милева Велимировићева	без оцене
Марија Ђуркова	4
Бошко Пилетић — Тамнич	5
Анка Пилетићка	4
Петар Томић — Трњани	4
Драга Стојановићева — Трњани	4
Станко Дуцић — Шаркамен	5

5. Пећински срез

Стеван Д. Спасић — Вељково	5
Јосиф Анђелић — Брестовац	4
Радисав Крмановић — Видровац	4
Мил. Ст. Обрадовићева — Видровац	без оцене
Светислав Милосављевић — Дуњани	4
Јулијана Милосављевићка	4
Светозар Милошевић — Душановац	5
Босиљка Димитријевићева	5
Кадивка Марковићева	4
Емилија Милошевићка	5
Светозар Михаиловић — Карбулово	5
Димитрије Ђорђевић — Кобишница	5
Христифор Милић	5
Видосава Милићка	5
Милева Илићева	4
Благоје Стаменковић — Миланово	4
Марија Кнежевићка	без оцене
Јелица Димитријевићева	4
Арсеније Пантић — Милошево	5
Димитрије Узунковић — Прахово	5
Драга Јанковићева	4
Марија Поповићева	4
Вељко Николић — Радујевац	4
Никола Богдановић	5
Љубица Богдановићка	4
Персида Божићева	4
Јован Цветковић — Рајац	5
Савка Витомировићева — Рајац	5
Михаило Милосављевић — Рођево	4
Зорка Ацићева — Рођево	4
Гаврило Поповић — Самаринавац	5
Катарина Јовићева — Смедовац	4
Петар С. Јовановић — Србово	5
Милева Митић — Чубра	5

6. Поречки срез

Милосав Ђурић — Бољетин	4
Глигорије Ивановић — Голубиње	4
Јелена Ивановићка	4
Марко Пилетић — Горњани	5
Катарина Пилетићка	5
Драгутин Пешић — Доњи Милановац	5
Милева Брајковићева	4
Марина Поповићева	5
Петар Вуксановић — Клокочевац	5
Лепосава Јовановићева	4
Крста Јањушевић — Мајдан-Шек	5
Даница Деловићева	4
Петар Ђорђевић — Рудна Глава	5
Милева Јовановићева	4
Персида Ристићева — Топоница	4
Петар Јосимовић — Црнајка	5
Даринка Јосимовићка	4

СЛУЖБЕНЕ ОБЈАВЕ

На молбу општине града Ужица од 30. јуна о. г. Бр. 160 господин министар просвете и црквених послова одлучио је: да се на основу члана 106 закона о народним школама у граду Ужицу отвори Грађанска Школа.

Из канцеларије министарства просвете и црквених послова. 30. августа 1899. ПБр. 6054.

Коста Јовановић, учитељ Гимнастике у Гимназији Кнеза Милоша Великога, умро је 20. августа ове године.

Из канцеларије министарства просвете и црквених послова. 24. августа 1899. године, П.Бр. 8741.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈИ НАДЗОРНИКА НАРОДНИХ ШКОЛА

Извештај г. Свет. Максимовића,
надзорника за срезове јасенички, орашки и смедеревски
округа подунавскога

Господину министру просвете и цркв. послова

На основу чл. 86. закона о народним школама част ми је поднети Вам извештај о стању народних школа у срезовима: јасеничком, орашком и смедеревском округа подунавског.

У поменутиим срезовима, са градом Смедеревом, има 48 основних школа са 108 наставника-ца и 5136 ђака; грађанских и приватних школа ове године није било.

Све сам школе обишао по два пут, а неке и по три пут (Паланка, Лозовик, Милошевац, Азања, Осипаоница, Вел. Плана и др.). При сваком обиљењу задржавао сам се у појединим школама онолико времена, колико ми је било потребно за сазнавање њиховог целокупног стања; присуствовао сам предавањима свакога наставника; пропитивао сам сâм поједине ђаке из онога што су дотле били прешли; казивао сам, по томе, наставницима, шта је у њиховоме раду добро, а шта не, и, давао сам им упутства за бољи рад; прегледао сам, за тим, школску администрацију и све записнике и дневнике (записник ђачких личних особина, записник рада шк. одбора, дневник рада, школски дневник, школски летопис итд.); уверавао сам се, да ли школа има све потребе, и оно, чега има, да ли је

у добром стању; посматрао сам, какав је ред и чистота у школи; сазивао сам школске одборе у седницу, издавао им потребне наредбе, према задацима их похваљивао или укоревао и немарне председнике узимао на одговор; прегледао сам стање школске касе; расправљао сам, где их је било, спорове између наставника и између наставника и шк. одбора; најзад сам се, ван школе, распитивао о владању и понашању учитеља и учитељица.

За сав овај посао потребно ми је било 100 радних дана (рачунајући у то и путовање од места до места). Остало време (а почео сам надзорнички посао радити од 1. октобра пр. год.) употребио сам на рад у канцеларији, која се налази у згради окр. начелства, овде у Смедереву. —

На завршетку школске године сазвао сам био окружно учитељско веће 18. пр. м-ца у Паланку. Том приликом сам казао својим наставницима-цама, између осталог, какав им је, сумарно, био рад у ово шк. години. Слободан сам, да то и овде поновим.

Сви наставници, с малим изузетком, марљиво су радили у школи. Наставно градило, одређено програмом и, за нове предмете, расписима, готово је свуда било обрађено; у неким школама извршена је и општа репетиција, те се оно што је пређено и утврдило. Рађено је равномерно, т. ј. колико у једном месецу, толико, у главном, и у осталима. Али, и ако је рад био обилат, ипак му је недостајало једно: *одушевљење и права воља за радом.*

Сваки је наставник, истина, радио довољно, али сам код мало њих нашао, да су радили из љубави према послу; огромна је већина радила зато што је морала, што јој је од тога зависило опстанак. То се види, између осталог, и по томе, што се готово сваки наставник скрупулозно држао програма и није хтео ни за длаку да се мрдне из његовог оквира. Често сам пута наилазио на овакав случај: у вези с оним, о чему ћак говори, запитам овога о некој ствари, коју је учио у млађем разреду, а учитељ ме одмах предусретне с напоменом, да то није у програму за његов разред!

Последица је недостатка праве љубави ка учитељском послу: да знање, које су ђаци добили, није њихова права својина, да оно није ухватило дубоког корена у срцу и уму ученика, већ да им је, тако да се изразим, само прилепљено и да ће брзо отпасти. Уверен сам, да, почетком идуће шк. године, ђаци неће знати ни трећину онога, што су ове године знали о испиту.

Поред овог општег недостатка, чије сам узроке побројао у свом ранијем извештају, има још и других почесних, који се односе на методску обраду појединих наставних предмета. Навешћу овде само главније.

1. *Списки језик*. У елементарној настави овога предмета (буквар) већина чини ове погрешке: припрема је готово никаква, претходна вежбања у посматрању, говорењу и мишљењу врло су оскудна, деца уче да читају једновремено и рукописна и штампана слова, у место да то иде овим методским редом: прво мала рукописна, за тим велика рукописна и, најзад, штампана слова. Потпуно правилан метод шчитавања врло је редак; многи још употребљују старо срицање, јер им се чини да је лакше.

Читанка се, у многоме, неправилно обрађивала. Већина наставника-ца није разликовала поједине чланке по њиховој важности и циљу, већ су их све (и угледне и курзорне) подједнако обрађивали. Услед тога читанка у многим школама није постигла свој главни задатак: да у ученика разбуди и ојача патриотска, морална, естетична, верска и друга виша осећања, а поред тога, и да им прошири и утврди знање, које су из појединих наставних предмета већ стекли. Она се готово искључиво употребљује и као средство за граматичну анализу и за вежбање у *течном* читању. Зато сам ретко где нашао потпуно логично, а још ређе и естетично читање.

Препричавање појединих чланака из читанке обично је несамостално: прича се баш онако како

стоји у читанци, и то, врло често, без потпуног разумевања.

На *граматику* су готово сви наставници обрађали врло велику пажњу. Деца добро знају граматична правила, али им је то знање бескорисно — мртво; јер, поред свих тих правила, она говоре исто онако као што су говорила пре него што су дошла у школу, и као што говоре они који не иду у школу. То је поглавито услед тога што се граматично знање не примењује на говор, и што наставници сматрају као врло дангубан посао: непрекидно поправљање ђака у говору. Једино сам у кусадачкој школи нашао код учитеља (али не и код учитељица), да су забележили обичне погрешке, које деца чине у говору, и да су онда исписали на табакү хартије: с једне стране поједине речи како се изговарају у томе месту, а с друге стране, како их треба правилно изговарати. Такав табакү хартије виси о зиду у учионицама тих учитеља, да би ученици могли сваки час у њ загледати и свој говор исправљати. Резултат је оваквог начина рада врло повољан: деца у кусадачкој школе говоре већином правилно.

Чини ми се, да су *писмени састави* у повереним ми школама били јаче заступљени ове године него у ранијим годинама; али, ипак, не у оној мери, у којој би требало. Многи наставници наводе као узрок недовољној обради писмених састава: претрпаност наставним градивом и оскудицу у времену. Ма да у томе имају донекле право, ја ипак мислим, да се за овакве радове, који су од неизмерне користи, може наћи времена, ако се само хоће, ако за то не оскудева воља.

Декламације су обично без икакве вредности: монотоне су и неразређене. Наставници се задовољавају тиме, што ђацима зададу какву песму, да је науче на памет, не дајући им за то ни упутства, и, што их после „преслишају“, не уверавајући се, да ли су они схватили дотичну песму или не.

Лепо писање већином је — врло ружно. Изгледа, да наставници потцењују ову вештину, јер се не старају, да и сами колико толико лепо пишу.

2. *Рачун*. Овај је предмет, у главном, правилно обрађиван. Једина је погрешка, што рачунски задаци, који су израђивани, нису били довољно разноврсни ни практични.

3. *Геометрији* је, као новом предмету, врло мала пажња поклањана.

4. Исто тако и *поукама за домаћине* (у женским школама).

5. *Земљопис*. Недостаци у обради овог наставног предмета јесу: појам о географским картама

није стваран очигледно, услед чега је код деце врло збркан и нејасан; концентracије нема никакве; биографије знатних личности су врло кратке, и не утичу ни у колико на осећања.

6. *Историја*. Главни циљ овога предмета: буђење патриотизма код ученика промашен је. Ученици причају хладно и без икаквог живота о појединим историјским личностима и догађајима. Веза са земљописом ретко је где одржавана.

7. *Природне науке*. Обрађиване су оне природне јединке, које су програмом прописане и то истина, већином очигледно, али сухопарно. „Шљива има корен, стабло, гране, лишће и цвет...“. „Овца има главу, врат, труп, удове и реп...“. Озакно описивање појединих природних предмета од слабе је користи.

8. *Пољска привреда*. Пошто је ово нов наставни предмет и пошто његова правилна обрада зависи од тога, да ли школа има своју градину или не, то могу рећи, да је тамо, где постоји школска градина, у главном добро и правилно обрађиван, а где не постоји, готово никако. Међутим, сви су изгледили, да ће овај предмет, за 2—3 године, заузети видно место у нашим сеоским осн. школама. Треба само настати, да свака школа добије потребно земљиште за шк. градину.

9. *Наука хришћанска* је тако обрађивана, да се њоме најмање постигло оно, што јој је главни задатак: развијање религијско-моралних осећања. Можда је то и услед тога, што ни код самих наставника помнута осећања нису у довољној мери развијена.

10. *Словенско читање*. Деца умеју да читају црквено-словенски, али не могу да преводe на српски, чему је, донекле, узрок мали број часова, који је дат овоме предмету.

11. *Ручни рад*. За овај је предмет потребна радионица и наставникова стручна спрема. Радионице није било ни у једној школи, а од 108 наставника свега су били тројица на курсу ручнога рада. Под таквим погодбама, разуме се, не може се ни мислити на правилну обраду овога предмета. Ну, при свем том, могу констатовати, да је ипак доста урађено. Децу тај посао интересује, те с вољом режу и дељу. У женским школама су радови, колико ја разумем, лепо и обилати.

12. *Певање*. У школама, где су наставници колико толико музикални, певање иде добро: складно је и пријатно га је слушати. Где пак нису, у певању нема лепоте. Обична је погрешка готово код свих наставника, што претходно не разраде песму коју ће с децом певати, већ одмах прелазе на само певање. Механизам и дуго понављање најобичнији

је метод овога предмета у повереним им школама. Однос између мелодије и садржине песме деца не осећају.

13. *Гимнастици* се најзад врло мало пажње поклањало, а то, по својој прилици, услед тога, што досадашњи школски надзорници или нису стизали, или нису хтели да воде о њој озбиљно рачуна.—

Ово су главније погрешке, које сам нашао у овогодишњем раду својих наставника-ца. Остали је рад правилан и немам му замерке. —

Што се тиче васпитања ученика у ужем смислу, тј. моралног васпитања, непријатно ми је, што морам извести г. Министра, да се оно још непрестано налази на доста ниском ступњу. Томе су, до душе, у главном криви родитељи и друштво, али ни школа са својим наставницима не може остати без прекора. Надам се, да ће стални надзор за 2—3 године показати и у овоме правцу свој благотворни утицај. —

О појединим наставницима: њиховој спреми, трудољубивости и вештини у раду нећу ништа говорити у овоме извештају, већ ћу бити слободан упутити г. Министра на мој ранији извештај и на штампане листе, које сам попуно и министарству послао. Ту ће г. Министар наћи потанко изложено какав је који наставник.

Међутим, сматрам за дужност, да на овоме месту дам уверења г. Министру, да су наставници-це поверенога ми округа, као људи, у своме понашању и владању ван школе, с малим изузетком, сви били потпуно на своме месту. Ниске страсти, занимање каквим другим послом на штету школе — свега тога нема код огромне већине мојих наставника. О изузетцима, пак, што их има у овоме погледу, поднећу г. Министру засебан извештај.

Спорова између наставника једне школе било је, али у врло малој мери. У већини случајева успевао сам, да саветима и опоменама изравнам њихове несугласице, и да повратим сагласност и слогу међу њима. Где пак тим начином нисам ништа могао постићи (као нпр. у Лозовику), ја сам употребио казну, која, природно, увек има своје дејство. Интересна је, међутим, запазити факат, да се учитељи међу собом не завађају, већ или учитељ с учитељицом, или учитељице међу собом.

* * *

У овим крајевима постоје школе већ од подужег времена. Услед тога, *школске* су *зграде* већином старе и неудесне: то су или бивше олштин. или приватне куће, преправљене за школу. Велики би део требало затворити, али би то било на штету опште наставе, јер поједине општине или неће,

или нису у стању, да у кратком року подигну нове школске зграде. С тога би требало тражити начина, да свака општина поступно и неосетно, у низу извесног броја година, добије удесну школску зграду. Ја сам, за сада, после дужег размисљања, нашао један начин, који ми се учинио најзгоднијим, а који ћу овде изнети г. Министру на оцену. Тај се начин састоји у овоме :

У окружни школски буџет треба унети једну партију на зидање школских зграда у округу, а у суми од 50—60000 динара. На предлог школског надзорника, окружни школски одбор доносиће одлуку, у којим местима треба подићи у дотичној години нову школску зграду. Чим одбор донесе такву одлуку и г. Министар просвете је одобри, одмах треба узети новац из шк. касе и извршити одборску одлуку. Кад се зграда доврши, онда треба новац, утрошен на њу, разрезати на школску општину, која је добила ту зграду, и то тако да се, према имућности општине, (која је добила ту зграду), утрошени новац покупи за 2—5 година и врати окр. шк. каси. На тај начин, сума од 50—60000 динара, у колико је од ње одузето, попуњава се и постаје неким фондом за подизање школских зграда.

Мислим, да је овакав начин подизања школских зграда лако у живот увести.

* * *

Снабдевање школа и наставника њиховим потребама, ма да је сада знатно боље него што је пре било, инак у многоме није као што треба. Највеће сметње у томе погледу чине поједини председници општина, који не дају школама онолико новца колико им по буџетима припада, и колико им је потребно.

Ова би се сметња могла уклонити, по моме мишљењу, једино на овај начин :

Сада се општински и школски прирез купи уједно под заједничким именом : *општински прирез*. Од прикупљеног приреза председник одвоји и да школи колико хоће, јер то од његове воље зависи. Међутим, много би боље било, кад би се шк. прирез купио одвојено од осталог општинског, и кад би се сваког месеца предавао пореском одељењу, а ово после предавало појединим школским благајницима. Тако би школе уредно, месечно, добивале, ако не целу дваенаестину буџета, а оно бар што год. Свакојак не би било случајева, као што их сад има, да шк. благајник не добије за 4—5 месеца ни 10 пара дин.

Често се пута, међутим, дешава и то, да шк. благајник има пара, али њима, за неко време, не

подмирује школске, већ своје потребе. Школски надзорник, пак, пије увек у стању, да му прегледа стање школске касе. За то би и овде требало учинити неку измену. По моме мишљењу, најбоље би било : наредити законом или расписом, да у сеоским школама благајници буду учитељи ; јер, они ће савесније руковати школским новцем, и, њих ће шк. надзорници, у томе погледу, лакше моћи контролисати.

Поред тога, што школама не издају уредно потребан новац, општински су председници и иначе врло немарни у вршењу својих дужности према школи. Свега тога не би било, кад би надзорници имали право кажњавања, јер на жалост, наш сељак врши своју дужност тачно и савесно само онда, кад зна, да ће га, у противном случају, постићи казна.

Споменућу на овом месту још једну невољу, с којом имају да се боре, у првом реду, учитељ и учитељица. Ретка је школа да сви ђаци имају потребе уџбенике, писаћи и цртаћи материјал, и то не само у почетку, него и доцније, у току шк. године. Неоспорно је, да то омета наставника у раду, и да у опште штетно утиче на наставу, која због тога не може бити једнообразна. Овој би се невољи могло помоћи на овај начин : треба једним расписом наредити свима школским одборима, да одмах, у почетку школске године, а према упуству наставниковоу, набаве из школске касе за све ђаке потребне уџбенике и други уџбени материјал (цртанке, писанке, таблице и др.) ; председнику пак и општинском суду треба ставити у дужност, да у току године наплате од ђачких родитеља новац који је на тај циљ утрошен, и да га врате школској каси. Овај су начин снабдевања ученика њиховим потребама увели школски одборници у Великој Крени (срез јасенички) још од пре неколико година, па мислим да би се и по осталим школама могао лако увести.

При завршетку овога извештаја казаћу још неколико речи о својој канцеларији и о учитељским већима, која сам још, осем оних у ранијем извештају поменутих, био сазвао.

Канцеларија ми се налази у згради окружног начелства. Смештена је у једној соби, која је доста тескобна и неугледна ; друге боље није ни било. Ја сам је сматрао као привремену, па је због тога нисам ни наместио као што треба, премда ми је окр. шк. одбор одобрио приличну суму новца на тај циљ.

Од 1. јануара ов. год помагали су ми у канцеларијеском раду смедеревски учитељи : г. г. Ђ. С. Којић и Мих. Драговић, који су за то из окр. шк.

касе примали по 15 дин. месечно. Ма да су се својски трудили, да ми олакшају посао, на чему сам им захвалам, ипак њихова помоћ није била велика, јер су они могли радити код мене у канцеларији само у ваншколско доба, што значи пре подне од 11 до 12 часова, и по подне од 4 (зими) или од 5 (лети) па до 6 часова. Посао је, међутим, велики и све се више разграђава, тако да је немогуће остати без сталног помоћника. Ма да сам врло скраћено водио администрацију, ипак у моме деловодном протоколу за ову шк. годину има преко 1200 бројева (420 за прошлу и 810 за ову календарску годину); службених и поверљивих писама и аката има такође у великом броју. —

Осем оних ранијих учитељских већа, о којима сам реферовао г. Министру у прошлом извештају; одржао сам још два: *управитељско*, 23. маја у Паланци, и *окружно учитељско веће*, 18. јуна, такође у Паланци.

На првом већу дао сам школским управитељима упуство за држање годишњих испита, одредио сам дане за испите у појединим школама, као и наставнике, који ће на испитима председавати,

најзад сам наредио, да се упис нових ђака изврши строго по чл. 17. закона о народним школама, и то у што краћем року. Тиме је завршен био рад овога већа.

На другом — окружном — већу казао сам наставницима отворено своје мишљење о њихову раду у овој школској години: изнео сам им и добре и рђаве стране, које сам запазио, па сам их упутно, у колико је то тада било могуће, на бољи рад. После тога, расправљана су поједина школска питања, која су наставници управљали или мени или целом збору. Тиме је завршен рад последњег учитељског већа за ову годину.

Можда зато што је новина, мали је број наставника учествовао у расправљању појединих шк. питања, која су претресена, на до сада одржаним учит. већима. Надам се да ће до године ићи живље.

Завршујући овај годишњи извештај, част ми је известити г. Министра, да сам о продужним школама, школским градинама и ручноме раду поднео засебне извештаје.

Окружни школски надзорник,
Свет. М. Максимовић

НАУКА И НАСТАВА

ГРЕШКЕ У НАСТАВИ

(НАСТАВАК)

IV. ГРЕШКЕ У МЕТОДИ.

55. Греши ко ученике редом пропитује. —

Има учитеља који почне пропитивање лекција с првим учеником који је пред њим, узме га преда се, па га испитује толико као да је он једини ученик у разреду; за тим то исто ради с другим до њега и тако тера до краја, ако му само срећом досегне времена да и последњег ученика испита пре него што се час сврши. На овај начин учитељ увек учи само једног ученика у једно исто време. Разред таквог учитеља требало би да је врло мален па тек да је у стању да их све за један час преслиша. Тако радећи греши се. Ако се ученици испитују редом, онда онај који је већ говорио, може разговарати о циркусу, о лоптама, о змајевима или ма о чему другом, што му у том тренутку падне на памет, и то ће и чинити све док опет не дође на њега ред да говори. Где је такво испитивање, ту је немогуће одржати добар ред природним начином.

просветни гласник 1899. г.

56. Греши ко најпре прозове ученика па му тек онда поставља питање. — Ученик не сме знати кад ће бити питан. Ниједно се име не сме споменути, никаквим се покретом или погледом не сме показати ко ће на питање одговарати, док се питање не постави. Многи учитељ, још док ставља питање, гледа онога ученика од кога ће после одговор тражити. То је грешка коју треба пажљиво избегавати, јер ниједан ученик не сме ништа знати о томе хоће ли или неће бити питан. Сваки ученик треба да мисли да на свако питање може бити и он позван да одговара. На тај ће начин сваки бити и принуђен да пази.

57. Греши ко питање понавља ради оних који га нису чули први пут. — Ко понавља питања тај просто мами ученике да не пазе. Кад ученик зна да ће се питање казати само једанпут, он ће пазити да га чује и први пут. А кад он зна да ћете га ви, ако хоћете да вам он одговара, најпре првим питањем само из непажње пробудити, па га тек други пут запитати, он ће онда на ово и чекати. Пре заслужује да се дете казни кад не чује шта се пита него кад не уме на питање да одговори.

58. Греши ко непрестано гледа у дете које чита или које на питања одговара. — Ако у школи може бити ђака на кога не треба пазити то је онај који чита, рачуна, или у опште с ким се у неком тренутку ради; јер тај је бар сигуран да се на његов рад мотри. На њега треба пазити ухом, на све остале оком. Многи учитељи, за време читања, обратe сву своју пажњу само на књигу и на ученика који чита. Код таквих учитеља нити ће бити реда у школи нити ће ученици пазити. Добар учитељ не пази само на књигу или само на читача.

59. Греши ко се ропски придржава уџбеника. — Учитељ треба да зна основе и начела школских наука, а не само оно и онако излагање, она правила и примере који су у књизи. Учитељ који тражи од речи до речи оно што је у школским уџбеницима, слабо цени вредност свога правог позива. Децу треба навићи да умеју из својих уџбеника и самостално да уче, а учитељ ће се уверавати о овоме на тај начин што ће захтевати од њих да и практични примене стечено знање. Не треба никад да се задовољи с тим да оно што му ученици знају, знају само језиком, него и да разумеју. Уџбеник не може никад заменити учитеља.

60. Греши ко задаје лекције а најпре их не објасни. — Једна од најглавнијих дужности учитељевих јесте да децу научи како ће да уче и на што ће обратити нарочиту пажњу у свакој лекцији. Задати ученику лекцију а не објаснити му је, или му тек сутра дан показати оно што сте хтели да вам он зна, или и не казати му како ће то да научи и где да нађе објашњења за теже делове, изгледало би као кад би кога послали у какву пустињу по нешто што није никад ни видео, нити му је ко казао како изгледа.

61. Греши ко малој деци задаје много домаћег рада. — Млади дух дејчи не треба гонити да се врло много и врло дуго напреже. Ако детињи мозак ради у школи пет шест сати дневно, онда је он већ скоро дошао до оне „тачке замора“, преко које је сваки умни посао одиста штетан. Док дете не дође у своју тринаесту или четрнаесту годину, боље је и по његов физички и по умни развитак, да код куће има мало школскога рада. Домаћи пак рад ученички у опште треба да је увек такав да дете може задати му посао само, без туђе помоћи, да изради. Домаћим радом, истина, штеди се школско време и детету се допушта да свој посао распореди како му је најзгодније. Али је тек од огромне важности да се не допусти ни славолубљу учитељеву нити сујети родитељској да многим и трајним умним на-

презањем дејчим оптерете њихов млади дух, те да се на тај начин омете њихов умни развитак. Јер је ван сумње да умне способности затупљују у већине оних, који своје школовање завршују с таквим умним преоптерећивањем. Професор Хексли вели: „Сва ругоба и невоља данашњег васпитања долази од оног непрестаног подстицања наше омладине да ради с највећим напрезањем а под утицајем непрестаног такмичења и испитивања. Некакав паметан човек (али сигурно који није рано устајао) рекао је за оне који рано ране, да су то у опште људи који су пре подне уображени а после подне тупоглави. Сад, је ли то за ове раноранилице истина или није, не умем да кажем; али је ово често истина за ону злосретну децу која се гоне да у школи буду прва. Она су одиста у првој половини свога живота уображена, а у другој половини тупоглава. Снага и свежина, које је требало у њима нагомилавати ради позније опорe борбе у животу, утучене су код њих прераним умним расипањем, непрестаним бубањем. Њихне су способности убијене напрезањем које је премашало моћ њихових младих мозгова, и она су упропашћена оним детињастим успесима, успесима без вредности, пре него што је за њих и почео прави посао њихова живота. Ја не браним леност, али велим да је умни одмор деци потребнији него одраслима; и ону веселост, ону истрајност у намерама, ону издржљивост у раду, што је све многога човека од успеха и учинило оним што је, ваља често ставити не на рачун његових многих часова рада, него на рачун оних часова нерада у његовом детињству“.

62. Греши ко само задаје лекције а не уверава се да ли их ученици и уче. — Ко тако ради тај систематски бадри децу да не врше своју дужност. Задавање лекција треба за децу да значи, па ма им се о томе ни реч не рекла, као кад би им се казало: „О овоме што је задато испитиваћу вас идућег часа“. Има учитеља који чак и забораве или пропусте да прегледају писмене домаће задатке. Неки их пак покупе али их не врате деци, или им не кажу своје примедбе на њих. Оваки учитељи само навикавају децу да буду немарљива и небрежљива, а често и непоштена. Они тиме уједно раде и противу себе самих, јер нека буду уверени да ће на тај начин код својих ученика изгубити свако поштовање. Деца одмах пронађу слабу страну својих учитеља; она воле ред и тачност у раду. Деца поштују учитеља који брижљиво и на време врши своје дужности, а изгубе сваку веру у учитеља који их не врши.

63. Греши ко поједине лекције одвећ одужи.

— Пажња лабави кад се одвећ много задржава на једном предмету. Чак и код одраслих мозак мора да се, док траје учење, одмара од времена на време. Мењање посла помаже одржавању пажње. Мењањем рада деца се и одмарају и крене своје здравље. Многе физичке навоље од школскога живота долазе само зато, што деца раде један исти посао и дуго и у једном истом положају, те им и посао постане досадан и положај тежак. Одмор од неколико минута после сваког часа рада оспособиће дете да брже напредује него ли иначе. Што су разреди млађи одмор треба да је све чешћи. Две лекције по петнаест минута, с малим одмором међу њима, малој деци вреди много више него једна лекција од тридесет минута. Мењање рада по разредима је добар начин природне дисциплине, и веома је користан нарочито у нижим разредима.

64. Греши ко мисли да је довољно сваку лекцију само једанпут прећи.

— Није довољно једну лекцију само поновити него се ваља на њу вратити и поново је предавати. Нешто што младог учитеља највећма збуни и заплаши то је оно, што види да на месец дана после његовог предавања, његови ученици слабо, што и знају о томе. Нека је он ма како савесно и вешто радио да им, на прилику, објасни разломке, и нека би и постигао успех с којим би се могао поносити, и с правом поносити, ако се он само задовољи овим лепим објашњењем разломака, он ће се на своју велику жалост уверити да је зидао на песку. Учитељ треба у свом распореду времена да одреди нарочите часове на понављање и претресање старих лекција, а уз то мора увек укратко обновити ранију лекцију пре него што на нову пређе. Јучерашњу лекцију мора најпре проћи пре него што данашњу почне. Само таким понављањем и претресањем старих лекција, може рачунати да је код својих ученика створио трајне утиске.

„Вежбањем се човек дотерује“, обично се вели. То је одиста истина, а из сличних разлога је истина и то, да се понављањем јача памћење. Никад учитељу није толико тешко спремити своје ученике да схвате какву лекцију, колико му је тешко да је они и упамте, пошто ју им је он већ објаснио. Пут којим се долази до памћења, мора бити добро убијен, ако се жели њиме путовати. Памћење је као какав углачани метал: што га чешће гладниш све се боље сија.

У давању знања учитељ има две дужности: да га саопшти децјем уму и да га тамо задржи; да га објасни и да га, тако објашњеног, учврсти.

• Објашњавање лекција је за учитеља најбоља прилика да развије своју личну уметност и да покаже свој наставнички дар; али трајашност онога знања које је он ученицима дао, зависи од непрестаног понављања и претресања. То вам је као онај савет, како се горчина заслађује: „метни толико шећера колико мислиш да је довољно, па онда зажмури и гурни још једну пупу прегришт“. С малом изменом, тако ти је нешто и у настави: старе лекције *понављај* и *претресај*, *претресај* и *понављај* док ти се већ не учини да је лудо више понављати и претресати; искуство ће ти пак показати да ће ти и опет требати то исто и поновити и претрести.

65. Греши ко мисли да је довољно поновити лекцију онда кад је и задата.

— Неки учитељи понове лекцију и траже да им ученици понове главну ствар још истога часа, и тиме се задовоље. Ово понављање често толико пута врше да оно већ умори децу, те се учење претвори у механичко брбљање речи. То је најгори начин понављања. То значи превлачити слику други пут бојом, још док се први премаз није ни осушио. Знање се утврђује само оним понављањем у коме се ум враћа већ познатим му путем и на њему виђа оно што је једном већ видео. Право понављање није исто што и досадно чегртање језиком.

66. Греши ко понавља речи место да понови саму радњу.

— Поновити штогод врховима прстију вреди десет пута више него поновити језиком. Речи могу да буду само голи звуци, и у памети детињој може да се утврди читав низ речи а да се у њему не створи осећање или појам, које те речи треба да изазову. Наше умно напредовање бива понављањем радње а не увећавањем нашег памћења. Понављање увек треба да буде такво да оно изазове примену онога знања које хоћемо да утврдимо у децјој памети. Детињим радом треба да руководи његов властити разум, и једно једино његово дело оставља у његовој памети јачи утисак него толика гола напрезања да што запамти.

67. Греши ко мисли да је опазити грешке исто што и поправити их.

— Многи учитељи дају оцене о способности својих ученика просто по томе, да ли су ови у стању да им одговоре на питања, која им они у неком тренутку задају. И ако ови одговоре погрешно, учитељи одмах бацају сву кривицу на њих, и бележе им то као незнање или немарљивост, или и обоје. Оваки учитељи мисле да су сву своју дужност учинили кад махну главом у знак неодобравања и кажу: „даље“ или „не

ваља“, и питање упуте на другог ученика. Није довољно само показати детету да није добро одговорило на питање или да није разумело ствар, него треба и исправити.

68. Греши ко се задовољава само једном исправном какве погрешке. — Учитељ треба да понови и да опет понови питања на која су деца погрешно одговорила. Разуме се да не треба једно исто питање да управља неколико пута узастопце на једног истог ученика. Време не допушта да једно дете понавља више пута једну исту ствар. Ако више ученика једнога разреда не одговоре на питање које је добро стављено, онда је понекад добро да одговор брзо кажу сви ученици у неколико пута једно за другим. Ако ученик учини какву погрешку али је сам и исправи, онда му исто питање треба задати после неколико минута. Понављањем се утисци учвршћују а погрешке искорењују. Кад год је могуће да ученик испише преглед погрешака које је учинио у писању или каквом задатку, нека се то тражи од њега. Тај преглед погрешака треба после чешће узимати у посао.

69. Греши ко задаје много на један мах. — Многи учитељи мисле да се њихова учитељска способност мери количином наставне грађе коју они могу да пређу у једној лекцији. Они рачунају успех својих ученика по броју листова које су прешли; хоће метром да мере стечено знање. Они заборављају да у учењу и деца имају свој део посла: учитељи дају поуку, али је ученици примају. А резултат учења зависи много више од примања него од давања. Успех се не мери по томе колико деца што чују у школи, него по томе колико знања она из школе собом понесу и науче да га у будућем животу примене.

С фактима, које сам учитељ саопшти деци или их питањима извуче из њих, треба непрестано све дотле радити докле их год ученици добро не утврде. Наводити питањима ученике да сами нађу одговор — то је најбоља метода коју ће паметан и извезбан учитељ употребити, да му ученици науче нове факте или нове мисли; питањима их понављати — то је најпоузданији пут да се факти учврсте у децјој памети. Ако сте ученицима саопштили само три податка, па ма како ови били прости, радите с њима све дотле док их ученици добро не утубе; па онда додајте још три нова и сад радите с ових шест података, и тако док целу лекцију не завршите. Понављање нарочито треба да буде при крају лекције, и нека је што је могуће разноврсније. Одговори треба да су час појединачни час општи, а увек оштри и живи.

70. Греши ко је нејасан у поучавању. — Нешто што је најглавније у настави то је поузданост, одређеност. Знање само овда вреди када је поуздано. Будите у првом реду јасни, па ма вам се на први мах чинило да вам ученици мало напредују. Морате бити сигурни да су вам ученици прву мисао добро разумели и утубили пре него што сте прешли на другу. Избегавајте двосмислене изразе. Такве изразе поправљајте и код ученика, било да их чине у говору или у писању.

71. Греши ко већу пажњу обраћа у школи на даровите ученике. — Често учитељ напусти тупоглавију децу, како би с оном бистријом могао показати што сјајније успехе. На такав се рад човек лако намами и да нема оних нарочитих побуда које нас на то драже, упоређујући успех при пропитивању ученика. Разуме се да је такав рад очито неправилан, јер учитељ помаже онима којима најмање треба помагати а напушта оне којима је његова помоћ најпотребнија. То вам је као онај случај с баштованом који је својим такмацима, другим баштованима, увек односио победу, те добивао вазда најбољу цену за своје јагоде. И то је трајало тако дуго док се његови противници најзад не одлучише да како год сазнају тајну његова успеха. Почеше га вребати из прикрајка и видеше како он још с раног пролећа чупа и најбоље струкове а оставља их само мало, и то оне који су с најкрупнијим плодом. На овај је начин добивао он веома крупне јагоде, само их је добивао много мање него што би их иначе могао набрати са својих струкова. Али учитељи не смеју овако да раде. Они морају имати на уму да је њихова дужност да свима својим ученицима даду највеће и најбоље образовање које су им у стању дати, а не да нам произведу само неколико „најбољих јагода“.

72. Греши ко децу учи о ономе што она нису у стању уједно и да примене. — Треба се само сетити како деца стичу знање пре него што пођу у школу; а она тада и уче много брже и оно што науче памте много боље него икад доцније. Све што тада науче, науче употребом појединих ствари, и чим што науче она се одмах тим и служе. Тај метод треба употребити и у школи. Чим ђак, на прилику, научи два гласа, два слова, нека одмах с њима склапа речи, које се дају сложити. Кад научи нов глас, ново слово, онда из та три нека склапа нове речи, и тако непрестано иде даље. Нема сумње да је лудо гонити дете да слово по слово набуба целу азбуку, па тек тада да почне читати, кад оно може већ из неколико слова да сложи толике речи и реченице.

Тако је исто погрешно гонити децу да најпре науче рачунске таблице, па их тек после учити како ће их у раду примењивати. Она треба најпре да науче све рачунске радње с најмањим бројевима, па поступно да прелазе на веће. Ако је дете употребом разних ствари, дрваца, каменчића, зрна и тд. видело да две јединице чине једну двојку, да две двојке чине четири, оно је већ на путу да научи и примени таблицу множења. Учитељ би већ тада могао одмах задати и какав рачунски задатак, само разуме се да су у њему чиниоци 1 и 2. И ако тако уради, онда ће дете на једном једином задатку бити принуђено да се сети и да толико пута попови, да је два пута два четири. А понављање самога рада увек је за децу несравњено интересније него понављање речи, а и утисак је много трајнији. С тога учитељ треба брижљиво да избегава сваки рад у коме ће бити употребљене рачунске таблице пре него што их је дете савладало. Отуда су ученици често принуђени да рачунају на својим прстима, због чега још извлаче псовку а за што је у самој ствари крив само учитељ.

Разне одредбе рачунске, граматичке, земљописне, итд. са свим су непотребне нити их треба деци казивати све док она сама за то не би осетила потребу. Ни шегрту се у радионици никад не описује и не дефинише алат којим ће се служити, нити је то пут да он научи њиме да рукује. Радећи самим алатом он већ учи да се њиме и служи. Нико други сем наставника не чини ту грешку да своје ученике учи таблицама, словима и разним дефиницијама пре него што им је то потребно.

73. Греша ко при претресању или при понављању поново показује саме ствари. — Предмете за очигледну наставу треба употребљавати само у почетку да би се деци дали појмови, али не и доцније, при понављању. Ученици треба да се науче да владају и апстракцијама, чим су о њима стекли јасне представе употребом реалних предмета. Дете треба, на прилику, најпре на самим стварима, на куглицама или на дрвцима или на ма чем другом да научи да седам и девет чине шеснаест, али кад му једном већ буде јасно да седам ствари и још девет таквих ствари чине шеснаест ствари, онда после мора знати да 7 и 9 увек чине 16, без помишљања на саме ствари. Предмети, ствари, дају учитељу могућност да му ученици науче какву лекцију много лакше него што би то било без њих; али кад је лекција једном већ савладана и научена, онда су ствари окови који спречавају слободан ра-

звитак духа детињег. Опажање (перцепција) је непотребно када је појам (концепција) већ утврђен.

74. Греша ко прима непотпуне одговоре. — Треба пазити да ученици одговарају увек пуним реченицама. Најбоља граматичка настава је сам разговор који се води у учионици. Дobar и правilan говор се не учи граматичким правилима него исправљањем грешака које деца чине у говору, па било да су те грешке у рђавом изговарању речи или у неправилним облицима. С тога деца треба своје мисли увек да казују потпуним реченицама, како би се навикла да склапају такве реченице којима ће своје мисли потпуно и правилно исказивати. А то је и најподеснији пут да учитељ исправља њихове грешке.

Али се овако потпуни одговори не морају тражити на она питања на која се може одговорити само једним именом или једном годином. На пример:

— Реци ми, које је године била битка косовска?

— Битка косовска била је године 1389.

— Ко је заповедао српском којском у битци на Љубићу?

— У битци на Љубићу српском је војском заповедао Кнез Милош Обреновић.

Ови и оваки одговори с пуним реченицама често су само дангуба, јер се ту ништа не добива за деље развијање.

Правило које у овом погледу треба да вреди за учитеља ово је: ако ученик одговором исказује своју мисао, онда треба да је исказе својим језиком и пуном реченицом. Просто пак понављање питања само с додатком каквог имена или каквог датума слабо што вреди.

75. Греша ко понавља децје одговоре. — Неки учитељи имају обичај да несвесно понављају сваки одговор који ученик каже. И ово је дангуба. Многи, истина, ово чине намерно: они понављају децји одговор јер за то време смишљају ново питање. Али ово не треба да буде. Учитељ мора имати готова питања, иначе ће и децји одговори бити спори а њихова пажња слаба. Само је по неки пут добро одговор ученички поновити, и то онда кад се хоће одговор добро да утврди у памети и осталих ученика, или да се у њему истакне оно што је главно.

76. Греша ко лекције казује увек на један и исти начин. — Ако учитељ жели да му је настава успешна, мора увек припремати лекције које

су на реду. Али припремање није само у томе да проучи саму ствар о којој ће предавати, него мора удесити читав план своје лекције. То ће га сачувати од лутања за време предавања. Тај план мора бити еластичан т. ј. такав да се може прилагодити приликама које могу искрнети и да може одговорити на питања која могу понићи за време лекције. Али костур тога плана не сме се видети. Што је више разноликости у методи којом учитељ излаже какав предмет све ће веће интересовање бити код његових ученика.

77. Греши ко много говори у својим предавањима. — Неки учитељи веома воле да на широко и на дугачко покажу све своје знање пред децом. Ако учитељ много говори, он је онда или одвећ опширан у излагању својих предмета или својим ученицима казује више него што они могу схватити како треба. Није могуће да ученици из дана у дан пажљиво прате учитеља код кога је сав њихов посао само да га слушају. Баш кад би и могли то чинити, слабе би користи било од тога. Пажљиво слушање није оно вежбање духа које развија. Рецептивни рад духа човечјега је најслабији позитивни напор. Најбољи је онај учитељ који уме да с најмање речи покрене највећу умну делатност својих ученика и да их заинтересује за своја предавања. Највећи део онога што има да се каже, треба да кажу сама деца, под руковођењем или упућивањем учитељевим. Ако учитељ одвећ много говори, он умори и себе и децу. Нека се причање сведе на најмању меру па ће се рад ученички попети до највеће мере.

78. Греши ко у настави употребљава одвећ тешке и неразумљиве речи. — Велике мисли најбоље се казују простим језиком. Они који уче децу морају да употребљавају обичне, познате, речи, или их иначе деца неће разумети. Учитељи су склони да забораве промене које су сами прошли у свом умном развоју од времена свога детињства. Памет се детиња често буну тиме што учитељи држе као поуздано да она разумеју значење неких речи које су у самој ствари њима непознате.

Учитељ мора својим говором бити што је могуће бољи пример својим ученицима. Његов говор треба да је прост, одабран, подесан и тачан, како по изговору тако и по граматичком склопу.

79. Греши ко о именима ствари држи нарочите лекције. — Ако се у предавању о разним стварима узгред помињу и њихова имена, онда ће деца и та имена узгред научити, без каква особита усилжавања. Никад се ни једном детету нису давале

поуке о томе шта је кашика, нож, или шта је столица или ма каква од оних хиљаду ствари што их види у кући а оно им зна имена још пре своје треће године. Овај пут треба продужити и даље, и деца не давати нарочите лекције о именима ствари. Радећи тако ми им само отежавамо посао да имена науче. Учење имена не може деци никад бити занимљиво. А кад је и где је то баш потребно, онда је правило да учитељ каже име какве нове ствари или њеног дела, па онда од ученика да захте да му именовану ствар покаже, али не сме најпре показати ствар па од детета тражити да јој каже име. Многи учитељи или родитељи пребацују што да деца уче речи као што су, на прилику, „паралелограм“, „троугао“, „полуострво“ итд., јер, веле, да их она и не разумеју. То зависи од тога како су деца те речи учили. Ако је дете научило шта је троугао на тај начин што је троугле употребљавало, и рукујући њима већ свикло и њихне карактеристичне одлике, онда ће му реч „троугао“ бити тако исто разумљива као и „столица“. Петогодишње дете у обичном разговору употребљава речи које су по изговору често дуже и теже него горње, на пр. кишобран, сунцобран, степенице итд. Име какве ствари је за дете увек од споредног значаја; њему је увек главно и највише га занима шта је и на што је каква ствар. И ако дете ово може да научи, онда му неће бити ни мало тешко ни да јој име изговори ни да га запамти. А без појма о самој ствари име је само један звук без икаквог васпитног значаја.

80. Греши ко наставу одвећ олакшава. — Неки мисле да је сва учитељева дужност само то да у настави сваку ствар што простије објасни. Учитељ, веле они, треба да од знања гради благу и слатку храну, коју ће ученицима давати у хомеопатичким дозама. Ако ученици наиђу на свом путу на какав камен, онда је ту учитељ да га уклони. Место да се његови ученици с њиме пењу на висове знања, његова је дужност да висове поравни, и да им чак начини добар пут и кроз равницу само да би њима било што лакше и угодније. Разуме се да учитељи који на оваким начелима раде свој посао, само затупљују разум својих ученика.

Учитељу је пак задатак:

а. да своје ученике научи да тешкоће сами савлађују;

б. да тешкоће каквога предмета распореди по неком реду и на више ступања, природно поређаних;

в. да ове ступње распореди по времену и по разредима; први ступњи, одиста, треба да су веома мали;

д. да избегава „одакшавања“ колико је год то могућно. Нека учитељ објасни природу оне наставне грађе која је у удбеницима или иначе, и о којој деца треба да размисљају; али нека не мисли он место њих.

ђ. ако је баш објашњавање потребно, онда нека је јасно, одређено и кратко.

81. Греши ко пропушта ма какву прилику да му ученици уче сами радећи што је више могућно. — Једно од основних начела у настави јесте да деца уче радећи. Кад се ово начело лепо изведе онда од њега долазе две велике користи:

а. оно развија извршну моћ човекову, а воља је највећа сила коју учитељ треба да развија.

б. то је најпоузданији пут да се одржи пажња.

Ако дете нешто ради својим рукама, оно мора бити пажљиво, јер само његова, и ничија друга, памет, може управљати његовом руком. Треба имати на уму да су чула, у најбољем случају, само слуге нашега ума. Она проносе утиске мозгу, али тачност, јачина и истрајност утисака зависи од мозга. Чула не граде мисли, она само дају уму грађу од које се мисли стварају. Она спроводе мозгу безброј утисака на које он и не обрати никакву или тек слабу пажњу. Мисао се не може у опште ни развити ако душа наша не прима утиске, а кад се мисли у нашем уму и створе, оне се ту могу задржати само вежбањем. Захтевати да ученици уче радећи сами посао, то је једина метода која апсолутно захтева да се испуне сви они услови који су потребни да се мисао и схвати и одржи. На тај се начин пажња веже, и мозак не само да прима утиске него их претвара у мисли, које одмах затим на самом послу и примењује. Не треба знање само стећи, него га и на какав посао употребити, и то употребити га ако је могућно тако, да нам и наше руке на том послу раде.

Некада су се на пр. наставници хемије задовољавали тиме да своје ученике науче самим фактима своје науке, и да то пропрате каквим згодним илустрацијама. Доцније су пред ученицима вршили потребне експерименте, да би објаснили и потврдили оно што су казали. За тим се отишло још један корак даље, те су експерименте, најпре објашњавали а од ученика својих захтевали да они бележе и воде рачуна о резултатима. Данас, пак, наставник хемије, који жели да у својих ученика створи јасне и трајне утиске, тражи од сваког ученика да он сам изврши потребни експеримент. Само тако радећи и чешће понављајући један исти експеримент, хемиско ће се знање одржати у уму уче-

ничком, и ту остати уз гомилу других мисли које су у наш ум утиснуте практичним животом.

За ботаничку наставу данас се не мисли да је добра ако ученик сам не разматра главне представнике биљне, и отуда сам не изводи њихове карактерне особине.

У географској настави ученик може годинама гледати какву мапу а да не стекне јасна појма о односима разних делова оних земаља које су на њој нацртане. Из тих и других разлога данас се сматра да је географска настава само онда добра кад уз њу иде и грађење земљишних скица и мапа, и то да се раде у иловачи, гипсу, киту, или да се режу од дрвета, артије итд. све као средства за географску наставу. Дobar се учитељ сад већ не задовољава ни тиме да ученицима мапу сам црта на табли, него тражи да сваки ученик сам скицира себи мапу, и да је, према ономе колико напредује у предмету, доцртава део по део. Изврстан је то начин географске наставе имати какву велику а плитку кутију, пуну песка или земље која се може месити, па дати ученицима, који почињу учити географију, да сами граде разне облике и делове земљине, према томе шта су они од тога већ научили. На тај начин деца могу да начине облике појединих континената с њиховим планинским гривањем, долинама, полуострвима, ртовима итд. Дрвца или каменчићи могу да представљају вароши и села, кончићи реке и речице; ако би кутијино дно било обојено плаво, то би као била вода, итд.

Наше би се умне моћи могле поделити на троје: једне прикупљају наше мисли, друге их распоређују а треће их примењују. Ове умне силе не раде посебице и једна од друге независно, него горњим редом али у исто доба. Ниједна се мисао не може у нашем уму јасно створити или стално утврдити док се и последњи део овога реда не заврши. Понављање речи затупљује, понављање пак саме радње оживљава и природним начином сваки наше умне напоре.

Оно начело: да ученик учи сам радећи, примили су као добро толики учитељи и применили на разне предмете. У писању, у цртању, у читању, у математичким наукама, свуда се ученицима допушта да сами изврше свој део рада. Дobar наставник се не задовољава само давањем потребних мисли, већ теорију одмах обрће у практиву. Ово начело треба проширити што је могућно више на све наставне предмете.

Нове мисли ми можемо стећи питањима, слушањем и гледањем, али оне су наше, постају део нас самих тек онда, кад их ми употребимо. Рад је

најбољи пут да дођемо до јасних мисли и најпозданији пут да се оне у нашој памети и утврде.

82. Грешни ко ученицима казује ма што, што они сами знају или што сами могу да пронађу, кад се правилно упуте. — Ово је златно правило за наставнике. И кад би се само ово једно правило свуда вршило, настава би у највише школа претрпела праву револуцију. Млади учитељи би требали да га се сете сваког јутра, пре него што у школу пођу, и да се сваког вечера запитају да ли се нису о њега огрешили. И кад би се ово правило паметно употребљавало, то би био прави нож који би подсекао највећи део грешака методских.

Говорити није исто што и поучавати. Предавати или проповедати такође није исто што и поучавати. Наставник треба да води своје ученике кроз градину знања и да им ту показује који је род добар а који рђав; треба да им покаже који је најбољи начин да се до рода дође, али не треба он да за њих род и бере, да за њих и једе, да за њих и сварије. Учитељ треба да научи своје ученике како ће да мисле, али не треба он за њих да мисли. Дечјем се развиту помаже само тако, ако се њиховом уму даје посао за ким он тако јако жуди.

Није никакво чудо што је деца, код које је тако много клица за снагу и за живот, које само чекају да се покрену на рад и развитак, што је деца тако одвратна школа у којој су она само слушаоци. Ако наставник не познаје чудесну природу ума који треба да развије, и природни ток снажења његових душевних сила, он онда мора бити веома стрпљив посматралац лености. Оно што деца хоће по који пут да буду и упорна, долази по каткад и отуда што су њихове умне способности затворене и запуштене, противу чега оне протестују. И не гледајући на то што хотимична непослушност доноси собом рђаве последице, несумњиво је да ће дете често у пољу или у шуми, с тигама и с цвећем, научити много више него у по гдекојој школи.

Вилем Хамилтон вели: „Основно је начело у васпитању да се дете упуту на саморадњу, и да се не ради за њега ништа што оно само може да уради“.

А Херберт Спесер вели: „Посао саморазвијања у васпитању треба подстицати што је могуће више. Децу треба упућивати да сама истражују и да отуда сама изводе своје закључке. Треба им причати што је могуће мање а наводити их да сами раде и проналазе што је могуће више. У раду на свом властитом развијању има толико услова за живахност и трајашност утисака колико нам није у стању

дати никаква друга уобичајена метода. Буди какво знање што га је ученик сам собом стекао, буди какав проблем што га је он сам решио, самим тим што је то он собом савладао, срасте с њиме много јаче него да је ма како друкчије све то постигао. Она претходна радња његова духа, која собом и доноси успех, оно концентровање мисли што је за успех тако потребно, она душевна раздраганост која природно долази за успехом, све се то удружи да у детињу памет уреже факте тако јако, како то не би могло учинити никакво обавештавање што би га од учитеља чуло или у књизи читало. Па и кад не успе, оно напрезање његових душевних сила које је учинио да би задатак решио, даје јемства да ће решење, кад му га покажемо, много боље запамтити него кад би му га десет пута ми поновили. Сем тога треба имати на уму, да наука захтева да се непрестано сређује знање које смо стекли. А у природи је самих факата и закључака, које на овај нормални начин стечено, да они сами постану основице за даља извођења, постају средства за решавање све нових и нових питања. Решење јучерашњег задатка помаже ученику да савлада и данашњи. На тај начин знање се, чим га стечемо, претвара у способност, те нам одмах даље помаже самом мишљењу, а не стоји само написано у глави као у каквој унутрашњој књизи, какав је случај код онога што је механички научено“.

Хорас Ман пак вели: „за несрећу, данашње је наше васпитање много више у причању него у упућивању“.

Постарајте се да вам ученици окусе од сладости коју човек осећа кад сам нешто пронађе, и школа ће за њих одмах постати храм радости а не тамница. Та деца се тако радују да савлађују тешкоће! Па како је велико њихово задовољство када их савладају без помоћи учитељеве! Сва дика тада је само њихова. И каква је грдна разлика по последицама код оваке наставе, где је детету допуштено да свој део посла само изради! Та кад би се дете увек носило на рукама, оно никад не би ни проходило. И најмањи напор што га оно само учини, даје његовим мишићима нове снаге и крепости. Па тако и дете које би преко сваке тешкоће пренела снажна духовна рука његова учитеља, постало би духом слабо и зависило би увек од другог. Оно ће се увек ослањати на другог, ако смо га тако научили; а ако устреба да у свет пође само без помоћи свога учитеља, оно неће бити у стању да пређе ни тешкоће првога корака. Ученик не може никад заборавити онај факт који је научно практичним путем, као резултат свог властитог испитивања. Замислите једно дете које мена жути

и плаву боју и путем научи да се из тих двеју боја гради зелена. И тако радећи и даље, само пронађе начин да из примарних боја начини секундарне. Другоме се пак детету исприча како се од протих боја граде сложене. Овоме се још може причаће објаснити каквим смишљеним и лепо бојадисаним картама. Трајашност знања о комбиновању боја код једнога и другог детета биће веома различна. Ово друго, на десет година после тога, можда ће се након дужег размишљања и сетити, да црвена и плава боја стварају пурпурну. Ономе првом пак неће требати никаквог нарочитог напрезања да се тога сети. Он то тако зна, као што зна своје име, као што зна да име две руке, десет прстију итд., као што зна да је зими хладно или као што зна хиљаду других ствари које је научио сам, својим властитим искуством.

(Свршиће се)

ВЕРОВАТНОСТ ПОРЕКЛА ЛЕПИДОПТЕРА

У ДАНАШЊОЈ СРБИЈИ

од

Д-ра Радмила Лазаревића

Кад би се знало о облицима свију некадањих континената и кад би тачно била позната флора и фауна свију минулих геолошких епоха, онда би се лакше и поузданије расправило питање о колевци и распрострањању лепидоптера у дугом низу тисућа година, али како ово није тачно познато, то нас и сама природа овога питања упућује на Палеонтологију, но и она, нарочито у погледу лепидоптера, није у стању да нам да потребна објашњења, а из оно мало познатих остатака из ранијих доба, са којима располаже Палеонтологија, не може се ништа поуздано закључити, па ни из далека утврдити, где је порекло лепидоптера у опште и одакле су се распростирале у прво време своје, да ли су имале једну колевку или више. У место позитивних или бар приближно утврђених факата, ми имамо за ово питање неколико хипотеза. По једној од њих узима се, да је Туран праколевка свију лепидоптера, јер, судећи по извесним фосилима, мисли се, да је ова област праколевка свију организама па и лепидоптера; по другој хипотези, колевка је лепидоптера у једноме делу централне Азије, а по трећој, била је на потонулом континенту Лемурији.

Ни једна од ових хипотеза не даје нам готово ни мало података, по којима би се могло поузданије извести, где је почетак лепидоптера и одакле су се распростирале по некадашњим континентима.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

Кад ова ствар стоји тако, онда смо принуђени да пређемо дуги низ живота наше земље и да се зауставимо на једној тачци, са које ћемо моћи, бар вероватно, да расправљамо постављено питање.

Нас се овде тиче *палеарктички регион* у опште, а посебице данашња Европа и Србија.

Палеарктички регион заузима целу Европу, северни део Африке до Сахаре, и сев. Азију до централне масе Хималаја (по подели Sclater и Wallace). На овоме огромном простору клима је у главноме умерена, са извесним разликама на његовим периферијама, али је главна карактеристика овога региона оскудица највећих сисара, док је међутим у погледу осталих сисара прилична међусобна разлика у обиму овога региона. Мање је разлике међу лепидоптерима, које, и покрај ње, носе жиг општег јединства, а нарочито кад се сравне са лепидоптерима других региона, н.пр. индијског, пада ово јединство више у очи. Овај факат даје нам у неколико основа за закључак, да су они једнога порекла и да су се са једнога највећег центра распростирале по области свога (палеарктичког) региона, а у овоме нас подпомаже и та околност, што права Европа има мало својих сопствених врста, које су у толико сопствене, што им се не зна порекло, а све су остале мешавина са свију крајева палеарктичког региона.

По геолошким испитивањима Гренланда, Шпицберга и Гринелсланда, нашло се, да је некада у тим пределима била фауна и флора сасвим субтропског карактера. Високи папрати, цикадес, високе тополе — и још многе друге изумрле биљке, сачињавале су огромне шуме у тим поларним пределима, где се сад једва види по који закржљали жбунић, висок колико степске стабљике и траве умерених појаса, и где сада северна светлост обасјава овај неми гроб милиона пропалих организама. — У хладу некадањих шума ових предела зујале су и крстариле многе бубе: Бупрелпиде, Цетоније, Куркулиониде и многе друге, цврчале су многе Цикаде и Скакавци и т. д. Палеонтолози мисле, да се један део ове фауне и флоре повукао у средњу Европу.

Према свему овоме изгледа, да је фауна и флора наших умерених појаса потомак поларне фауне и флоре. Разхлађивањем ових земаља поступно су се обе повлачиле југу. Праколевка наше фауне и флоре као да је у поларним пределима (Trouessart).

Уступајући испред глечера, наше су се лепидоптере повлачиле југу, и на томе повлачењу неке су угинуле као врсте или читави родови, неке су се настаниле на гравници глечера а неке су отишле даље. Настававање око глечера није немогуће, јер и данас на високом северу живе више врста лепи-

доптера за време кратког северног лета. Неки природњаци иду даље и мисле, да је чак и за време леденога доба било извесних места, где су се могле одржати неке врсте. Фрај наводи 44 врсте на швајцарским Алпима, које сматра за остатке леденога доба. Чудновато је да су неке од ових допрле чак и до нас, као: *Zyg. Filopendulae*, *Z. Lonicerae*, *Lectina Jirrodela*, *Arctia Saja* и још неке. Могуће је, да ово не иде у прилог Фрајеву мишљењу, а могуће је, да су се ове врсте шириле планинама и спуштале се у низије. На северу је досад забележено 402 врсте, од којих је 80 врста Ропалоцера, 116 вр. Ноктуа, 131 вр. Геометра, а на самом арктичком појасу нема ни једне Ропалоцере него само по 2 Сфингиде и Бомбициде, 7 Ноктуа и 6 Геометара.

И горњи бројеви у неколико утврђују мњење, да је наша лепидоптерска фауна пореклом са севера. Имајући све ово на уму, ми ћемо са те полазне тачке посматрати мицање лепидоптера са севера према нама и са других крајева палеарктичког региона у наше пределе.

Кад је ледено доба почело попуштати и лед се поступно повлачио северу, тад су услед блаже климе, ишле узастопце за ледом фауна и флора и опет насељавале своје некадање земљиште. Најпре су ишле врсте које су подносиле хладнију климу, па онда друге. Ово је насељавање сигурно ишло тако исто поступно и споро као што је ишло леђење. Идући северу расипале су се ове некадање северне (сибирске) врсте на све стране где су налазиле погодности за овај опстанак. Таквим је начином насељавана Европа северним врстама. Али сем ових северних врста, добивала је Европа и азиске и африканске врсте, које су укупно сачињавале лепидоптерску фауну Европе, а даљим унакрсним насељавањем и целокупну лепидоптерску фауну палеарктика. О узроцима сељења и насељавања говорићемо мало ниже.

По садашњим врстама лепидоптера, које су населиле палеарктички регион, односно Европу, видимо, да има највише северних или сибирских врста, па онда долазе насељеници из осталих области. Ово нам најјасније показује то, што од 281 врсте, у ужем смислу европским Ропалоцера, има само 21 врста такозваних чисто европских, а 173 сибирско-европских; остатак је из других крајева.

Према овом досадањем ми ћемо посматрати лепидоптере у данашњој Србији и колико је могуће да изнесемо њихово порекло. За ово ће нам најбоље послужити број наших врста, по којима ће се видети, колико их је из кога краја и срањивање са суседним лепидоптерима.

У Србији има до данас констатованих око 120 врста Ропалоцера, од којих има 90 врста сибирско-европских, 13 врста европско-азиских, 5 врста европско-азиско-афричких и само једна врста афричка. Толико је досад констатовано.

Од првих навешћемо од свакога рода по једнога представника.

Сибирско-европске врсте:

- Papilio Podilirius*, L.
- Parnassius Mnemosym*, L.
- Aporia Crataegi*, L.
- Pieris Brassicae*, L.
- Autocharis Cardamines*, L.
- Leucophasia Sinapis*, L.
- Colias Chrysotheme* Esp.
- Rhodocera Rhamni*, L.
- Thecla Betulae*, L.
- Polyommatus Virgauriae* L.
- Lycaena Arion*, L.
- Apatura Jlia*, Schiff.
- Limenitis Sibilla*, L.
- Neptis Aceris*, Lepech.
- Vanessa Levanec*, L.
- Melitaea Phoebe*, Knoch.
- Argynnis Selene*, Schiff.
- Erebia Ligea*, L.
- Satyrus Briseis*, L.
- Pararge Megera*, L.
- Epinephele Lycaon*, Rott.
- Coenonympha Leander*, Esp.
- Spilothyrus Alceae*, Esp.
- Syrichthus Sidae*, Esp.
- Nisoniades Tages*, L.
- Hesperia Comma*, L.
- Carterocephalus Palaemon*, Pall.

Европско-азиске врсте:

- Thais Polyxena*, Schiff.
- Lycaena Coridon*, Pod.
- „ *Meleager* Esp.
- „ *Sebrus*, B.
- Nemeobius Luciva*,¹⁾ L.
- Limenitis Camilla*, Schiff.
- Melanargia Galathea*, L.
- Satyrus Hermione*, L.
- „ *Circe*, F.
- „ *Statilinus*, Hufn.
- Pararge Rowelana*, Cr.
- Epinephele Tithonus*, L.
- Spilothyrus Altheae*, Hb.

¹⁾ Ову врсту (*Nemeob. Luciva*) сматра Dr. Прен за чисто афричку врсту.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Европско-азијско-африканске врсте:

Argynnis Pandora, Schiff.
Satyrus Semile, L.
Pararge Aegeria, L.
Epinephele Janira, L.
Hesperia Thaumata, Hufn.

Европ.-африканске врсте:

Epinephele Jda,¹⁾ Esp.

Процентално број Сибираца приближно износи:

У Србији 72%
 „ Румунији 70 „
 „ Бугарској 69 „
 „ Мађарској 82 „

Према овоме јасно је, да је насељеност са севера у избројаним областима велика, а ништа није мања ни у удаљенијим областима, па шта више по негде је јужније још јача.

Усвајајући, да је порекло наших лепидоптера у главном са севера, а остатак из других области, ми имамо још да одговоримо на оправдано питање: којим су путем ишла ова насељавања, којим су се средствима служили исељеници и какве су побуде биле за исељавање.

Не знамо поуздано којим су се путевима распростирале разне врсте са севера на све друге стране, али судећи по другим сличним чињеницама, морамо узети, да је пут са севера ишао преко средње Европе у балканске земље, из Африке је ишао преко Сицилије и Шпаније такође у средњу Европу а један део на сву прилику ишао је преко данашње Далмације у балканске земље; из Мале Азије ишао је директно на Балкан а преко Румелије у Србију, а одавде се спустио у мађарске равнице. За Србију можемо узети још један пут, а тај је преко *Кариата* у источну Србију, а одавде даље. На ово нас наводи сличност са извесним карпатским врстама, које су или као такве ушле у источну Србију, где и они улазе, или су се измениле у варијетете.

Из досада наведенога доста се види јединство лепидоптера у палеарктичком региону, а у овоме нас још више потпомаже сродност родова и врста у разним деловима овога региона, који су међусобно знатно удаљени па и опет, а покрај неких разлика, показују сличност. Тако на прилику родови: *Melanargia*, *Coenonympha*, *Lycasena*, *Melitaea*, и т. д. имају своје заступнике по целој Европи и пограничним деловима палеарктичког региона, заступнике, који су се истина нешто изменили, али су у главном задржали првобитни тип свога рода;

¹⁾ Није још сигурно констатована врста у Србији.

неки су се толико изменили, да су постали самосталне врсте, тако н. пр. *Melanar. Galathea* има у Шпанији заступника *Lachesis*; сибирским врстама *Amanda* и *Bellargus* најближи је *Lyc. Escheri* у Грчкој, Далмацији и јуж. Француској. Оваквих примера могли бисмо навести још веома много, али држим, да је и ово довољно.

Остаје нам још да одговоримо: *зашто су се извесни родови и врсте лепидоптера распростирали даље и што нису остали на своме првобитном огњишту.*

Гусенице лептирове хране се, као што је познато, већином биљном храном и оне су ишле за њом при повлачењу леда северу, а кад се флора почела ширити на све стране, онда су и неке врсте следиле својој храни све донде док им какве озбиљне препреке нису спречиле даље наступање, а оне су биле или неподесна клима за њих или дугачке и широке пешчаре без вегетације или високе планине, које многе врсте нису могле да прелете него су остајале на њихову подножју и ту су у току времена или створиле локалну расу или су, мењајући се, засновали нове врсте. За многе врсте лепидоптера ове препреке нису биле озбиљне, јер добри летачи међу њима лако су прелетели планинске ланце и насељавали њихове подгорине и равнице.

Нема сумње да на распрострањање животиња знатно утичу средства којима се оне служе при кретању. Праве су космополитичке животиње тице, слепи мишеви и инсекти, јер имају крила којима могу да пређу многе препреке и да прелете огромне просторе. Али овим још није речено, да животиње које имају крила морају мењати и своје место, јер има многих међу њима које су тако исто везане за земљу као год и оне које су једино упућене на њу. Међу инсектима већина поћних и сутонских лептирова има ограниченију област распрострањености него ли што је имају лептири дневњаци, али и међу првима има изврских летача, као *Deilephila Nerü* и *Celerio*, који далеко са југа долећу у лето до нас.

Правац ветра утиче јако на распрострањање лепидоптера. Опазило се, да њихове стазе иду у правцу ветра, који их носи с места на место. Може бити, да су јаке струје ветрова разносиле понеке врсте далеко и оставиле велике просторе између првашњег и новог седишта, где их је донела струја. Тиме се може бити може објаснити локализација извесних врста, далеко од свога првашњег места.

Могуће је, да су се неке врсте селиле само ради увећања своје области становања због множења или сталног нестајања хране мењањем прилика у њихову најближем кругу.

Распрострањању неких врста смета у неколико њихова метаморфоза, која у неким пределима не може да се изврши због краткоће лета и дужине извесних стадија њихова преображаја. Такве су врсте упућене на пределе са дужим летом.

У данашње доба расељавању, на чак и поништавању врста, много доприноси култивисање земљишта и сатирање шума. Има већ више лепидоптерских родова којих је сасвим нестало са извесних земљишта, на коме су иначе одавно боравили; или су се сасвим повукле на подеснија места за њих или их је сасвим нестало. Ово се често може да опази, само ако се мало пажљивије прати живот у својој околини и ако су ма и мало познате покретљивије, животињске врсте, као што су, међу осталима, инсекти. У самој непосредној околини Београда има места, која су до пре 2—3 године била необрађена и на њима је било лепидоптерских врста са необичним варијететима, али од тога доба на овамо та су места обрађена и са њих је нестало оних варијетета, који досад нису више нигде нађени у околини.

Сатирање шума такође доприноси расељавању врста, јер с једне стране сатире се њихова, у многим приликама јединствена, храна, а с друге стране, сатирањем шума, мења се влажност у ваздуху, која је један услов опстанка за неке врсте, а сем тога са шумом нестаје и заштите за њих од грабљивих њихових непријатеља; оне су више изложене поништавању.

Данашња саобраћајна средства служе распрострањању инсеката а приликом и лепидоптера. Има примера да су унесене нове врсте из оних делова света, за које се не зна, да ли су икад били извор из кога је Европа добивала своју принову у инсектима.

Као што се види, многи већи и мањи, познати и непознати узроци, утицали су на распрострањање врста у палеарктичком региону у опште а Европи посебице. Под утицајем ових узрока мицале су се и размештале врсте низом тисућа столећа; оне су се помицале или поступно или нагло, а да ли се и сад мичу, покренуте истим узроцима, на то питање остајемо за сад дужни одговора.

Из ово неколико прикупљених података излази за лепидоптере у Србији у главне ово:

1). Да је већина лепидоптера у данашњој Србији пореклом са севера, што сведоче многобројне северне врсте.

2). Да је мањи део пореклом из Азије, а да је отуда сведоче нам наше азиске врсте, које од нас не иду далеко северније.

3). Да најмање има афричких врста, чему је узрок или удаљеност или климатске прилике или су узроци непознати.

Употребљена литература:

1. *Ernst Hofmann*: Isoporien der europäischen Tagfalter. 1873.
2. *E. L. Trouessart*, Die geographische Verbreitung der Tiere. 1892.
3. *Dr. P. Oppenheim*, Die ahnen unserer Schmetterlinge in der Secundär und Tertiärperiode. 1885. (Berliner Entomol. Zeitschrift. Bd. XXIX, Heft II).
4. *H. Frey*, Die Lepidopteren der Schweiz 1880.

ОСНОВНЕ ШКОЛЕ У СРБИЈИ

(СВРШЕТАК)

Овакав напредак у развоју основних школа затекао је и нови устав од децембра 1838. године. Овај устав објављен је на скупштини која је била у Београду 13. фебруара 1839. године. По том уставу а у члану 21. налазимо одредбу, која обухвата све школе па и основне. Она гласи:

„Попечитељ опредељени за руководство Пра-восудија, имајући у свима својствима и Министарство обштенароднога васпитанија и распрострањење наука.“¹⁾

На основу овог устава 29. маја 1839. изашло је: „Устројеније централнога правленія княжества Србскогъ“ под К. В. № 1329. У том устројенију под Ш. С. № 597. тачка Б. одређене су дужности попечитељства просвештенија. У члану 4. тачка а има ову одредбу: „Настојавати да се нарави општенародне, које као основ и најбоље средство „служе к тачном набљудавању поретка, изобразе „и облагоороде“; тачка б): „Заводити и устројавати „нове школе, у којима би се ум просветити и срце „облагородити могло“; тачка в): „Средства ободри-телна употребљавати на то, да се нуждна и по-лезна вежества изуче, и на корист и срећу земље „и народа раепростру и умноже“.

Одмах за овим у чл. 6. јасније су одређене дужности овог попечитељства у погледу васпитања и образовања. Тамо се вели:

„Што се правственога (моралнога) образовања „народнога тиче, у том свагда пред очима имат'ће „то, да се Христијански закон православног во-сточног Исноведанија сматра као положени основ „и средство, којим се благонравије народно раз-

¹⁾ Зборник закона и уредаба I. стр. 6.

„вија, изображава и снажи. И за то у свему, што у том призренију предузимао буде ставит'ће се предворитељно у споразуменије с верховном духовном Властију, које ће дужност бити, старати се и примјеченија и објасненија своја чинити у призренију овог основног и помагателног средства, којим се нравственост развија и којег се придржавати ваља“.

Чл. 7. „Он ће се старати да се у земљи и народу заведу и устроје добро уређене више и ниже школе ради обучавања младежи Србске обоега пола. И за то:

„8. Он ће се потрудити, да изради и предложи Књазу и Совету један пројекат поради заведенија и устројенија једнога главнога школскога надзиратељства, које ће управљати свима школама васпитателнима заведенијама земаљским, тако, да оно дужно буде не само суштаствујуће у добром поретку садржавати, потребне добре управитеље и наставнике набављати надзиранијем својим надтачним извршивањем дужности њини бдити, о успеху младежи, о способности, тачности, и прилежању наставника извештавати се, но и своја повремена у том смислу известија и предложенија нуждна поради усавршавања суштествујући, и подизања нови заведенија попечитељству просвештенија, под којег надзиранијем и управљењем непосредствено стоји, чинити“.

Од свију тачака најзнатнија је прва алинеја члана 9. која гласи:

„При устројавању васпитатељни заведенија да се придржава праве човечности, тежећи да све силе човеческе односеће се на душу, тако и тело соразмерно се развијају и крепе имајући пред очима Народност Србску и потребе народне“¹⁾

Министар просвете и даље је остао Стеван Стевановић. И на основу овога он се постарао да још више покрене напредак основних школа. Одмах по обнародовању „Турског“ Устава, он је 15. априла 1839. године под П.М. 366 издао заповест да престане предавање из „старог, из Немачке доношеног буквара, него да се предаје нов у Србији печатан и нека мања читаоница“.²⁾ Ова наредба, мислим да се тицала новштампаног буквара 1839. год. који носи наслов: „Србскій букваръ, или Ново Азбучна Књижница за прво наставленіе младежи у народнимъ нормалнимъ школама Княжества Сербіе. У Београду при типографији княжества србскогъ 1839.“ (формат 8 стр. 62).

Исте године изашла је и нека врста читанке с насловом: „Маня Читаоница за начално упраж-

„неніе младежи у нижим нормалнимъ школама Княжества Сербіе. У Београду, при Княжеској Србској Књижопечатни 1839. (формат 8 стр. 55). У исто време изашла су и „Школска правила“, али која ја нисам имо при руци те овде ништа не могу о њима рећи. Довољно је то, да су се ова правила јавила штампана, и, мислим, да су као последица онога упуста, које је прошле године издао „Тенка“. Одмах за овим требало је према тачци 8. о дужностима министарства просвете уредити надзор над школама. С тога је сходно поменутој тачци, 18. јула 1839. год. попечитељство послало под Б.М. 924. Савету предлог у коме је тражило да се уреди школски надзор, и то да се одреде два директора за целу Србију, и над њама један врховни надзиратељ. Она двојица да иду по Србији и да походе школе и да извештавају о стању, а онај врховни да пише удбенике.¹⁾ Како се знало да спрема ондашњих учитеља није Бог зна колика, то је овим истим актом било наређено: да се сви учитељи са слабијом спремом сазивају сваке године од половине августа до краја септембра на једно место, те да их ту директори, колико је могуће, обавесте о бољем вршењу „тешког и важног звања учитељског док, се по времену, и педагогичке и предуготовителне школе за изображеније будућих учитеља у Србији не заведу.“²⁾

Међу тим у Србији се десипше преврати. Књаз Милош даде оставку у корист старијег сина Милана. Али како Милан лежаше на самртничкој постељи, те не могаше примити владу у своје руке, 2. јуна одређена су три највиша чиновника за намеснике књажевскога достојанства и то Аврам Петровић, Јеврем Обреновић и Тома Вучић-Перишић. Милан умре 26. јуна 1839. године и у Србији остаде намесништво, које је управљало земљом до 5. марта 1840. године, када је примио кнежевску владу у своје руке кнез Михаило, млађи син Милошев. Побуна, која је потресла Србију 1839. године, која је кнеза Милоша стала престола, коштала је државну касу на 249.521 гроша. Осим тога било је и других незгода, те многе јавне установе у Србији почеше да рамљу. Између осталих установа прво је погођена основна школа. Она је, и онако још несређена, још на славим ногама, тако рећи у самом зачетку морала најјаче осетити ове промене. Државне основне школе или онда зване „правитељствене“, њих 26 на броју у целој ондашњој Србији, сматране су као терет државној благајници. Осим тога ондашњи владајући кругови нису били задовољни ни са оним успесима, а же-

¹⁾ Зборник закона и уредаба I. стр. 52, 53 и 54.

²⁾ Гласник XXIV. стр. 11.

¹⁾ Ibi.

²⁾ Ibi стр. 11. и 12.

љаше се да се школе боље уреде. Тога ради још је за време намесништва у фебруару месецу 1840. године била састављена *школска комисија*, којој беше стављено у задатак да добро проучи питање о школама па и основним, и да на основу тога напише пројект закона за све јавне школе.¹⁾ У ову комисију уђоше ова лица: митрополит *Петар* као председник; *Стеван Стевановић*, попечитељ; *Лазар Тодоровић*, саветник; *Јован Хаџић* (Милош Светић); *Стеван Марковић*; *Димитрије Исакловић* и *Ђорђе Зорић*, директор, као чланови, а за деловођу ове комисије био је узет *Василије Лазић*.²⁾ Радећи на реформи школској почела је радити да олакша деци учење азбуке. Желела је да се нађе начин да деца уче гласове а не имена слова. У томе пошла је путем онога предлога, кога је још 1827. године изнео Вук Караџић у својој „Даници“ под именом: „*Огледи српскога буквара*“. За тај рад нападне комисију неко у „Српским Народним Новинама“, које излажаху у Пешти, у 20. броју 1840. год. Допис је писан из Србије или са срп. границе 7. марта. Од ових напада неко је у „Српским Новинама“ бр. 12. од 23. марта бранио комисијски рад. У одбрани има ово занимљиво место, које се тиче правописа и изговора слова: „Између доста неоснованих вести још јавља и то да је комисија „школска у Београду закључила да се по школама писмена деци не именују више *аз, буки, веди* итд. „но *а, бе, ге, ве, де* и пр. У самом рукопису вели „да употребљавају у Србији више писмена латински. Овде се кореспондент јако преварио примивши измишљања нека за готов новац. Комисија је школска у Београду савршено тог мненија да „азбука наша у њему задржи дојакошња наименовања своја као што су доиста и у новом српском „буквару, који по свој прилици није коресподенту „до руке дошао, сва писмена, како црквена, тако „и грађанска наше азбуке онака иста наименовања „имају, као што су до сада била, сирјеч: *аз, буки, вѣди* итд., с том само разликом, што су одозго у „трећој врсти и изреченија *а, бе, ве, ге, де* итд. „употребљена за то, да дете простије и звук и гласић сваког писмена понаособ увиди и навикне. „Што се пак тиче рукописа неки овде у Србији „употребљавају истина у писању **d** и **t** место **д** и **т**, „ал' то чине само поједина лица по својој вољи,

¹⁾ Ibid 13.

²⁾ Чему су се надали од ове комисије, лено се види из „Срп. Новина“ које су саопштиле њен састав. Тамо се вели: „Основана је нада да ће дело школско под управом „ове комисије скорим добицијем новог, бољег вида жељи „и намери Високога Царитељства земаљског у пуној мери „соствјествовати и удовљетворити“. (Бр. 6. од суботе 10. фебруара 1840. год.).

„како им се лакше види а не по каком општем „правилу или правопису“.

Као што се види комисија је желела да олакша деци изговор писмена, али она борба, која је била подигнута против Вука и његовог правописа, није оставила на миру ни основну школу.

Како је завршен рад ове школске комисије не знам, јер о томе нисам нашао података до краја 1840. год. Али како је јануара месеца 1841. год. изашла „уредба о прибиру главног фонда школског“ то мислим да је то најглавнији посао ове комисије. Овде ћу навести само 1. и 2. члан ове уредбе, који казују у којој је намери заснован овај фонд, и каква му је сталност предвиђена. Тако:

1.

„Да се одма с почетком идуће 1841. године „приступи к прибиру *народног фонда школског*, „ког ће опредељеније бити то, да се из годишњи „интереса и прихода њихови попуњавају све по- „требе, тичајуће се дела школског и общчега на- „родног просвешченија.

2.

„Фонд овај бит'ће неприкосновен, тј. он се „нигда ни у каквом случају и никаквим полити- „чским променама отечества нашег неће обратити „или употребити моћи на други какви конач, разве „на речени конач изображенија и просвешченија на- „родног“. ¹⁾

Преврати од 1839. год. и нередовно стање у Србији оставило је дубоког трага на развитку основних школа. Материјално стање сваке државе највише осети при унутрашњим потресима. Сама државна каса, као што поменух горе, претрпела је штету од 249.521 грош. Осим тога велику је штету претрпео и сам народ у оним трзавицама и нередовном стању — све док није дошао кнез Михаило. За све то време основне школе трпеле су све већу и већу оскудицу, и од стране „правителства“ стране су као терет државној каси, те су издаци на основне школе скинуте са терета државне касе. О томе је изашао и акт под В№ 1576. од 14. септембра 1840. год. који гласи:

„*Поопечистелствима финансије и просвешченија*

„Будући се Правителствени трошкови све више „и више от дана на дан умножавају, и сумнител- „ноје, да ће се с приходима моћи расходи подми- „рити, то сам са согласијем Совета решио да се „ни једна общтинска школа не издржава Прави- „телственим трошком от идућег Ђурђева дана, него „да се Обштине саме постарају из прихода њима

¹⁾ Види „Зборник закона и уредаба“ II. стр. 17.

„принадлежи школе своје издржавати, О чему „не пропуштам, ради нужног званичног стања извести Попечитељство с том препоруком да оно „решеније ово обнародује, како би Обштине могле „благовремено приуговорити се за одржање своји „школа“.

У Крагујевцу.

Михаил Обреновић с. р.
Књаз Србски.

Према овоме школе општинске, које су биле на терету државне благајнице, могле су се издржавати о државном трошку још до Ђурђевог дана 1841. год. Али министарство просвете за то време није стајало скрштених руку. Оно се старало да нађе начина и средстава, како би се могле одржати основне школе. Ту своју бригу оно је објавило и преко ондашњих „Српских Новина“ у броју 11. од 15. марта 1841. год. стр. 86—90. Ово је поклич народу српском да приђе у помоћ, те се оснује поменути школски фонд. Каквим се мислима носило министарство онда у погледу подизања и одржавања школа, види се најбоље на страни 88. и 89. „Срп. Новина“ од 1841. год. где се у поменутом покличу, набрајајући шта је дотле за школу учињено, вели:

„Ево браћо љубезна, ово је за кратко време „владенија садашњег светлога Књазу нашег к „распрострањенију наука у отечеству нашем при- „нешено. Но све оно још није довољно. Високо „Правитељство наше жели да се по свима стра- „нама и крајевима Србије лучше просвешченија, ко- „лико је могуће, распростру, да се у сваком мало „повећем селу и обшчеству народна школа заведе „па да тако цела отечествена јуност у изучењу об- „шчеполезни знанија учествује, и да се тим, као „што мало пре рекосмо, постојаној срећи и благосо- „стојанију народном темељ положи.

„О да красне жеље! о изрјадне и превисоке цељи, „о похвале достојне тежње премилостивог Књазу „и високог Правитељства нашег! Но како ће се „жеље и намере ове докучити и у дејство приве- „сти? како ће се толике школе одржавати, одкуд „ће се толики Учитељи и Професори плаћати, од- „куд помоћ сиромашним ученицима давати, који „по гомилама у школска ова заведенија теже да „по времену науком својом роду и отачеству по- „лезни буду? — Каса народна, браћо, која је до „сад највећу част ови терета сама теглити морала, „на толико се страна раздире и потрза, на толике „се потребе народне обраћа и употребљује да се „никојим начином у напредак трошкови из ње на „издржавање свију заведенија школски застирати „и надокнађавати не могу. Шта нам дакле у овом „случају чинити надлежи? гди ћемо великој и ва-

„жној овој потреби помоћи да тражимо? к чему „нам прибећи, каква ли средства употребити ваља „да и ово најважније дело, просвешченија и изо- „браженија народњег извештан а постојан извор „свој добије, из ког ће се потребе исто у свако „доба застирати и потпуњавати моћи? Једно је- „дино средство и један једини пут к тому, браћо „љубезна, јесте тај, да се сви заједничким силама „сложимо па да један фонд или капитал сакупимо „и саставимо, који ће се *школски фонд* називати, „и који ће се сматрати као нека светиња, која се „нигда док је год народа Србског никаквом промје- „ном неће поколебати или упропастити моћи, нити „пак на друго што употребити, разве на школе и „пронистичуће отуда народно израженије“.

„Фонд овај, као вечито и неприкосновено со- „крвишче народно, дават ће се на сигурна и по- „уздана места под интерес, па да се из годишњи „интереса или прихода ових сви Учитељи и Про- „фесори народни школа наши плаћају, потребе „школске, особито при Гимназијама и Лицеуму, „као Библиотека, математическа и физикална оруђа „и т. д. набављају, нужна зданија школска по- „дижу, сиромашнима но добрим и приљезним уче- „ницима помоћ и благодјаније даје, а напоследак „у сваком месту и селу, где школа бити може, а „општина није кадра плаћати учитеља дечици сво- „јој, школе да се заведу, и Учитеља из годишњи „доодака фонда овог плаћају.“

Од овога прогласа на народ отпочели су сти- зати прилози са свију страна у новцу, житу и стоци за овај фонд и он је мало по мало растао. Сваки прилог објављен је био преко ондашњим „Српских Новина.“

Али за прво време од школског фонда није било велике помоћи, те с тога државна благајница морала је још подмиривати извесне издатке око основних школа, што се види и из члана 19. поменути „Уредбе о школ. фонду.“ који гласи:

„Будући да ће овај фонд школски чрез не- „пресечна дарованија Народа Србског сам по себи „прирашчавати и приумножавати се: то се годишњи „интереси истога неће главному капиталу присо- „једињавати, него ће се употребљавати на потребе „школске, да би се сотим олакшање учинило каси „народној, докле год фонд до савершеног стања „свог не доспе, тако, да већ више помоћи из Пра- „витељствене касе неустребује. За цело пак време, „докле фонд школски не сакупи, и до савершеног „стања свог, довољнога сирјеч к надокнађивању „свију потреба дела школског не доспе, попуња- „ваће се све из Правитељствене касе.¹⁾

¹⁾ Зборник закона и уредба, књ. II. стр. 21.

За ово време спремане су и друге промене на пољу основне наставе и у опште школа у ондашњој Србији, али тада настадоше такве прилике у јавном животу Србије да стадоше народ и државну касу много и новца и крви а највише што не имађаше реда и мира. Том приликом све је застало, па су и реформе на школским напретку застале. Па ипак она спрема и „Попечитељства просвете“ и поменуте школске комисије није остала узалуд. Рад је био одложен само за годину две, али ипак није био уништен, јер 23. септембра 1844. године изађе; „Устројеније јавног училишног наставнија“, које је толико важно и по времену кад се јавило и по замисли, на којој је засновано, да чини прелом у целом развоју наших школа, како нижих тако и виших. Нас овде не тичу се одредбе ових „Устројенија“, које се односе на више школе, но само оне, које се дотичу развоја основних школа.

Овим законом или „устројенијем“ основна је школа највише добила у првој половини овога века. Види се да је поменута комисија врло озбиљно схватила свој задатак, да је радила полако са јасном и одређеном намером. Знала је шта хоће, и како ће то да изведе, јер закон садржи *темељите поправке у настави у васпитању и школској администрацији*. Како је овај закон имао силу пуних тринаест година, те се под њиме васпитало неколико генерација, које су доцније донеле доста користи и Србији и српском народу, то ћу се зауставити на њему и изнети оно што је најкарактеристичније у њему. Одмах у §. 2. одређен је у неколико циљ основних школа. Тамо се вели:

„У основним училиштима предаваће се првоначална знања, која су сваком Србину нужна, и која осталим учитељима за основу и преправу службе... У §. 10. овај циљ основних школа још је јаче и тачније обележен. Овај §. гласи:

„Будући је циљ основних училишта та, да и они отеченствени синови, који неће прилике имати даље учити се и изображавати се, толико се васпитају и науче, како би с временом добри хришћани, поштени људи, и полезни грађани бити могли; за то је нужно, да се оваква општеполезна училишта с временом по свима местима отечества нашег установе, како би деца свију житеља Српски прилике имала овога првоначалног васпитавања учесницима бити.“

Поред жеље исказане у овом да се основне школе подижу у свима местима у § 11. препоручује се свима старешинама окружним „да они никакву прилику не пропуште уверити народ о потреби и ползи оваких училишта, као и да насто-

„јављају, да се свуда, гди је само могуће, таква „заводе, и у тим да сваким могућим начином општинама на руци буду, њи потпомажу и све препоне с пута уклањају“

Осим овога у § 12. одређује се где треба да се подижу школе. Ту се истиче да се школе подижу око цркава, и жели се да се удружи више мањих села те да подигну једну школу. Одмах за овим у § 13. одређено је какве треба да су „зграде ових школа. Зданија за училиште опредељена треба да буду, колико је могуће, удобна, довољно пространа, на чистом и здравом месту.“

После овога да разгледамо шта овај закон вели о ученицима. Он одобрава да и мушка и женска деца могу заједно учити основну школу, али са извесним ограничењем. Тако чл. 18. вели:

„По селима и другим мањим местима деца женска учиће се са мушкима, заједно у једној соби; само ће девојке с навршеном десетом годином училиште посештавати престајати, нити ће се старије од десет година у школу примати.“

За вароши овај закон тражи засебна одељења за женску децу.

Основна је школа у селу по овом закону требало да се сврши за три године, кад се редовно посећује, т. ј. имала је три разреда, по варошима пак имало је четири разреда (§ 16.)

Предмети, који су предавани у појединим разредима, дељени су на два годишта. И распоред предета по разредима, и по полугодиштима делио се овако:

„I. РАЗРЕД

а) прво полугодиште

1. Познавање писмена грађански, срицање и слагање слогова.
2. Писање на табли кредом она писмена која деца познају.
3. Наизустно учење најобичнији молитвица: Оче наш, Богородице Дево, и Символ вере.

б) друго полугодиште

1. Читање Буквара с грађанским писменима.
2. Познавање, срицање и читање са црквеним писменима.
4. Почетак писања по прегледалици.
4. Познавање и писање бројева (чисала), с латинским наизустним рачунима.
5. Наизустно учење молитви: прије и после обеда, прије спавања, и јутрење, напоследак десет заповеди Божији и то српским језиком.
6. Пјеније чрез оба полугодишта.

II. РАЗРЕД

а) *прво полугодиште*

1. Продуженије читања Србског и Славенског.
2. Писање читави речи по прегледалици.
3. Наизустно учење Свештене Историје.
4. Обшта знања сваком Србину нужна.
5. Из Рачунице покрај наизустног рачуна четири проста вида.

б) *друго полугодиште*

1. Продуженије читања како са грађанским тако и са црквеним словима.
2. Продуженије писања.
3. Продуженије и свршетаб Свештене Историје.
4. Из рачунице поред наизустног рачуна о нареченим (именованим) бројевима.
5. Обшта знања сваком Србину нужна.
6. Пјеније чрез оба полгодија.

III. РАЗРЕД

а) *прво полугодиште*

1. Читање Србско Славенско наизменце.
2. Писање по краснописанију, и скорописанију на табли.
3. Из вероученија прва част Катихизиса: о Богопознанију или о вери.
4. Изчислитељно и јестаствено Земљописаније у кратко.
5. Рачуница.
6. Обшта знања сваком Србину нужна.

б) *друго полугодиште*

Све предаване науке хоће се продужити, с пјенијем чрез оба полугодија.

Осим предизложени предмета дужан ће бити учитељ децу, навластито на селима, један пут преко недеље у градину изводити и њу у пољској економији практично обучавати“.

Све ово доведе наведено вредило је само за села и сеоске основне школе. У варошима прва три разреда остала су са истим предметима и истом поделом на полугодишта. Само је томе додатак још и четврти разред за предметима ниже поменим:

IV. РАЗРЕД

а) *прво полугодиште*

- „1. Граматика Србска.
- „2. Из Отечествене Историје: кратка Повесница „Србски крајева и царева.
- „3. Стилистика, то јест, потребна за живот „грађански сачиненија, са упражњенију у скорописанију.

„4. Рачуница (продуженије).

„5. Земљописаније.

„б) *друго полугодиште*

- „1. Граматика Србски (продуженије).
- „2. Из Отечествене Историје (продуженије).
- „3. Продуженије Стилестике.
- „4. Рачуница продуженије.
- „5. Земљописаније.
- „6. Катихизис и пјеније чрез оба полгодија“

Овај материјал, овако распоређен по предметима имао се прећи за три односно за четири године. А деца су предавали учитељи по селима и мањим местима на три разреда један учитељ; по паланкама и већим местима на четири разреда два учитеља, тако, да сваки учитељ по два разреда држи; најпосле по варошима било је одређено по три учитеља и то тако да два разреда (т. ј. I и II) држе двоица, а за друга два (т. ј. III и IV) један (§ 20).

Још § 21. одређено је да се у основну школу не смеју примати деца, док не ступе у 7. годину.

После овог распореда предмета да поменем узгред и уџбенике, који су у оно време служили по школама, као ручне књиге. Од поменутих предмета имали су штампане ове уџбенике: *буквар*, који је штампан раније, и око кога се водила, горе поменута, полемика због изговора писмена између „Српских Новина“ и „Срп. Народ. новина“. За читање било је: *Мала Читаоница*, штампана у Београду још 1839. год. која је, како ми се чини, прештампана 1845. год. под именом: „*Читаоница мања за начелно упражњеније младежи у нижим основним училиштима књажевства Србије*“. За словенско читање по основним школама онога времена служили су се *Часловицом и Псалтиром*. За Хришћанску науку служиле су им књижнице: *Собраније молитвѣ*. Во оупотребленіе оучащја ся юности. Штампана у Београду 1842. За тим: *Краткій Катихизисъ* за учећу се юность у књажеству Србије съ благословеніемъ Г. Архієпископа и Митрополита, штампан у Београду 1843., а прештампан 1844. год. И најпосле: „*Кратка свјачена историја*, за учећу се юность“ саставио Гаврило Поповић, штампана у Београду 1843. За *рачун* била је као ручна књига „*Рачуница* за учећу се младежъ у народнимъ училиштима књажевства Србије,“ коју је написао *Прица*, професор математике у Лицеју. Печатена је 1843. За *Земљопис* написао је уџбеник *Милован II. Спасић* под именом: „*Земљописаније целогъ света*, сачињено по најновијемъ државномъ станју за виша и нижа училишта и за свако стање грађана.“ Штампан 1845. Поред овог земљописа

као карта Србије служила је „Карта княжества Сербіе“ коју је израдио ондашњи инџинир Јован Бугарски, а печатена 1845. године на великом фолио-листу.

Колико је мени познато то су биле штампане књиге за основне школе до 1845. год.

Што се тиче спреме учитељске поменути закон од 1844. године јасно је одредио. У 22. вели се:

„За учитеље основних школа само ће се они за сад примати, који су богословске науке с успехом свршили и они ће осим сведетељстава о наукама морати показати и сведетељство доброга владања нарочито последње године. Доцније пак моћи ће бити учитељи и они, који су и Гимназију по новом устројенију, изучивши Педагогику с Методиком, свршили“.

Одмах за овим §§ 23. и 24. одређују како ће се учитељ бирати, како ће их и под којим условима општина примати. Кад учитељ буде изабран, како ова два § наређују, онда се вели у § 25. „Учитељ овако изабран и потврђен, не може се са свог званија кренути, докле год дужности своје по пропису тачно испуњавао, и, као што званију његовом пристоји, владао се буде“.

Још је од значаја да саопштим и какве су дужности учитеља по овом „Устројенију“. Те дужности одређује чл. 26. овога уређења, и он гласи:

„У особене дужности учитеља спада следејуће.

„1. Све за учење опредељене науке, куда и вероученије принадежи, ако о овом не би се гди по потреби друго расположење учинило, прописано предавати.

„2. Сваки дан изузимајући четвртак, недељне и празничне дане, у извршавању дужности своје пробављати, и то зими 5 а лети 6 (ваљда часова?)

„3. Забрањује се учитељу, осим важни закони причина, као што је на пример болест, без предварителног одобрења од училишта остајати, или часове прописане прекидати и децу саму без надзирања остављати.

„4. Учитељ је дужан не само ученике у пјенију обучавати, и настојавати, да деца прилежно у цркву долазећи поју, него ће и сам на литургији, вечерњу и јутрењу страну држати.

„5. Учитељ је дужан списак својих ученика држати.

„6. Учитељ је дужан званију и одличном положењу своме сходно живити и опходити се, и за то неће смети никакво занимање предузимати, које се са достоинством званија његовог

не слаже, или којим би се уштрб дужностним његовим делима наносио.

„7. Учитељи су дужни све налоге главни училиштни Управитеља, под надзиранијем Попечитељства Просвешченија стојећи, тачно извршивати“.

Ово се тражило од учитеља, а § 28. предвиђа се и то, да ће се опширно правила и упутства за учитеље основних школа израдити, по којима ће они поступати, децу учити и према њима се понашати. То је било стављено у дужност ондашњем министарству просвете. Да ли су та „опширна правила“ и упутства изашла на свет из министарства, није ми познато, али мислим да су написана, тим пре, што 1845. таква упутства изашла за гимназијске наставнике.

Учитељ, који је имао горе предвиђене квалификације, кад је већ изабран и постављен, онда место своје није могао лако изгубити, а кад га је требало изгубити, онда је то изрицао сам министар. О томе јасно говори чл. 27. овога „Устројенија“.

Што се тиче школскога надзора за ово време и то је предвиђено овим новим законом. Члан 29. одређује двојаки надзор, *месног управитеља*, кога бира општина из својих најодабранијих чланова, и надзор *главног управитеља*, кога на преставку министра просвете постави Кнез као и остале земаљске чиновнике (чл. 30.). За целу Србију закон предвиђа два главна управитеља. На њих двоци подељена је цела Србија и то на једнога је долазила југоисточна Србије, од Београда Тимоку, а другоме југозападна, од Београда ка Дрини. (Чл. 29.).

Месном управитељу била је дужност да се стара да је школска зграда у добром стању; ако стара није добра, да се нова подигне; да се стара и за стан учитељ, да се поред школе подигне; да набавља све школске потребе неопходне за наставу; за огрев школа; за оправку зграде, прозора и све то на време, да деца не дангубе; родитељима да објасни корист науке и јавне наставе, те да ови децу шаљу у школу; да се стара о стању здравља ученика; да се стара да учитељ савесно врши своје дужности, ако овој то не чини да га опомене, и ако опомена не помогне благовремено главном управитељу да јави; да прима тужбе од општине или приватних лица и шаље глав. управитељу; да се стара да ко за време школског рада не узнемирује учитеља, и најпосле да буде учитељу на руци да плату тачно и уредно прима (чл. 31.).

За овим закон одмах одређује дужности *главног управитеља* или *надзорника*, које се састоје у томе: да се стара и пази да ли се врше прописана правила о настави деце; где се грешни да исправља; да чини представке министарству ради

бољег напретка просвете; да води статистику учитеља у свом округу; да зна колико школа има, да познаје особине свију учитеља у свом округу, да пази на начин њихног предавања, да их опомиње, исправља и поучава. Да то све постигне, треба годишње бар једном сваку школу да обиђе. За ово обилажење главни управитељ по уредби има бесплатан подвоз. Осим тога управитељ треба да се стара колико је год могуће да присуствује полугодишњим испитима, и да се о успеху младежи сам уверава. Он има да одобрава избор учитеља, и њему се се општине обраћаде, кад су учитеља тражиле. Све напомене, које би њему биле достављене од општине, или од месног управитеља о сваком учитељу, он је морао тачно да бележи, и да даје упуства, а ако премачи делокруг његовог рада, онда ће то јављати министарству просвете, и отуда ће очекивати упуство. За тим му је дужност да крајем сваког полугођа покупи или прибере од учитеља број ученика који походи школу, тако исто и податке о учитељима, па све то да шаље министарству просвете. Исто тако на крају сваке године поднеће извештај министарству о стању школа са својим напоменама. Он има налоге да прима од министарства о својој дужности, по њима да се управља и да их тачно врши. У том послу, ако му је потребно, и власти су му морале бити на руци (чл. 32.).¹⁾

Овај закон ступио је у живот одмах и већ је вредео за школску 1844—45. годину. Од тада настала је нова периода у развоју наших основних школа, која се протеже и у другу половину овога века.

Прве године кад је овај закон ступио у живот, дакле 1844—5. било је, по ондашњој статистици 213 школа са толико учитеља. Између ових 213 школа било је 12 приватних. На плате ових учитеља потрошиле су општине 14.328. талира. На крају године било је 6.201 ученик.

Како би овим законом зашao и у другу половину овога века, јер је он вредео све до 1857 године, то на 1844—5. школ. години прекидам своју расправу о развоју основних школа, надајући се да сам потпуно успео да представим развој наших основних школа од 1804. до 1844—5 године.

Мил. Вукићевић.

ЛАТИНСКА КЛАСИЧНА ПРОЗА У СРПСКИМ ПРЕВОДИМА

ПРИЛОГ ЗА ХИСТОРИЈУ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

НАПИСАО

† Мил. Р. Димитријевић

(Наставак)

У години 1832., да се повратимо опет Матичином Летопису, а у трећој „частици“ нанесен је још један удар Цицероновој класичности. [Ми навлаш још с почетка говора о макојој ствари напомињемо у првим речима и вредност њезину, да се и по почетку што правилније суди о крају]. Те године добила је српска књижевна публика, којој је и онако у ових пет досадашњих књига превода јасно показано, како Цицерон не вреди нигде ништа, још један доказ, да је Цицерон готово неписмен човек, који ни једно писмо не уме људски да напише и да је еуропска књижевна критика и сувише, сувише ништавна и кратковида, кад и њега меће у ред највећих класичних писаца, а то уверење, а тај доказ добила је од новог превода у Матичином Летопису: пријатељских и породичних писама Цицеронових у српском преводу *П. Демелића*. Ми нисмо никад неправду нанели српској књижевној публици нити се огрешили у истину и беспристрасност оцењивачку, кад смо казали да се из досадашњих пет превода Цицеронових дела, а поглавито из ових писама све боље и боље читоваде „неписменост“ највећег латинског писца. Јасно је као дан, да у добрих писаца и великих стилиста [а ми смо већ неколико пута крстили Цицерона именом „највећег“ писца и стилисте латинског] треба да су писма доказ оне лакоће, коју треба да има стилни вештак, нарочито, кад му ваља покрити оскудицу у мислима, која је тако честа при писању писама. И цео читалачки свет, сва књижевна критика и сви литерарни историци сложили су се у том, да међу Цицероновим писмима има појединих, која достојно заузимају прва места у светској књижевности те врсте, а сав његов тај рад уопште да га карактерише као епистографа првог реда. Још нешто! Сви су тако исто сложни у томе, да се ни на једном другом месту у Цицероновим делима не показује тако јасно он, као човек, приватна личност, и не износи његово срце и његово осећање као у тим радовима његовим, и не могу се захвалити Тирону, што их је скупио и издао. И сад замислите, како морају бити слатка и пријатна та писма [ми овде мислимо на писма Атику, Сервију, Целију, породици, а не на сва], кад их пише по чистом осећању, по ку-

¹⁾ Овај закон о школама штампан је у Зборнику закона и уредаба књ. II. стр. 315.—345.

цању свог срца највећи стилиста и беседник латински, који је тако неограничено владао тим тако звучним, складним и савршеним језиком, а тако топло, искрено и хармонски осећао! Па онда упоредите то са резултатом, до кога је морала доћи српска књижевна публика, да је Цицерон *гогово неписмен човек*, — и онда ћете тек имати права појма о рђавости и крајњој невештини преводилачкој у Демелићевом преводу. Огрешили бисмо се о истину, кад бисмо казали, да преводилац није знао латинског језика, ма да неколике погрешке не говоре баш најпохвалније за њ, али грех би наш био у стотину пута већи, кад не бисмо јавно казали: преводилац није никако разумевао духа и карактера романског, који овде тако лагано избија на површину. О духу и стилу Цицеронову не може бити ни говора, а стилне, граматичне и синтактичне погрешке су тако огромне и бројем и квантитетом, да их нећемо ни спомињати: оне су редован пратилац свих дотадашњих превода српских из класичне латинске прозе, а овај не само да их се није отресао, него их је још и нових прибавио. „Loquere, puer, ut te videam“ [„Говори, дечко, па да те видим“] кажу, да је рекао један велики филозоф, а за наше преводиоце могло би се од прилике овако рећи: „Прочитај ми само три реченице из њега, па ћу га знати“. Тога ради и нећемо посебице износити погрешке против стилног и језичног разумевања, три примера из сва три писма [Сервије Цицерону, Цицерон Сервију и Цицерон Цезару. [lib. IV 5, 6 и lib. XIII. 15] показаће нам јасно и једно и друго, а доказаће својим карактерним цртама, да је истина, што горе рекосмо.

lib. IV. 5, 1—2. „Postea quam mihi renunciatum est de obitu Tulliae, filiae tuae, sane quam pro eo ac debui graviter molesteque tuli communemque eam calamitatem existimari, qui, si istis adfuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea, quia, per quos ea confieri debet, propinquos et familiares, ii ipsi pari molestia afficiuntur, neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere, quam aliis posse suum officium praestare, tamen quae in praesentia in mentem mihi venerant, decrevi brevi ad te perscribere, non quod ea te fugere existimem, sed quod dolore impeditus minus ea perficias“.

превео :

„Кадъ самъ гласъ о смрти твоје кћери добио, био самъ тако јако тронути, као што самъ и морао ерѣ самъ ту велику несрећу взаимну нама догођену сматрао, а да би се онда у Риму налазио, не би проучество био теби лично мою печалъ показати. Ако и тај навивъ тѣшичи по себи тужанъ и жалостанъ е, ерѣ они, кои то обичавају чинити, као сродници и ближњи

приятелѣ, сами су доста узавѣнни, да би то безъ многи суза предузети могли; тако да се они више виде потребовати утѣшенія други, негѣ да сами у станю буду ту услугу другимъ чинити: ништа манѣ, што ми засаљ на умъ пало, намѣрио самъ теби на кратко написати, не што би я мислио, да не ће та позната бити, но што твоја болѣтица ће ти валя да препяствовати, да то доста точно размотришь“.

„in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commovere?“ IV. 5. 4.

„illam, quam diu ei opus fuerit, vixisse“.

IV. 5. 5.

„qui in alienis morbis profitentur, tenere se medicinae scientiam“.

IV. 5. 5.

lib. IV. 6. 2—3. „Mihi autem omissis ornamentis iis, quae ipse commemoras, quaeque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solacium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non reipublicae procuracione impediabantur cogitationes meae: nihil in foro agere libebat; aspicere curiam non poteram: existimabam, id quod erat, omnes me et industriae meae fructus et fortunae perdidisse. Sed cum cogitarem haec mihi secum et cum quibusdam esse communia, et cum frangerem iam ipse me cogereque illa ferre toleranter, habebam quo confugerem, ubi quiescerem, cuius in sermone et suavitate omnes curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt. Non enim, ut tum me e republica quaestum domus excipiebat quae levaret, sic nunc domo maerens ad rempublicam confugere possum, ut in eius bonis aequiescam. Itaque et domo absum et foro, quod nec eum dolorem, quem e republica capio domus iam consolari potest, nec domesticum respública“

превео :

„Мени пакъ кадъ самъ изгубио сва знатна отличія моя, која ти опоминѣмъ и која самъ съ највећимъ утруженіемъ добио, остаяше јоштъ едина утеха, која ми е садъ одузета; мое мисли не занимаше се више съ дѣли мой приятелѣ, или съ послови Республике; я неухтѣ више съ формуломъ посла имати; нитъ узмогу више Курію видѣти; я држа, као што и есте, савѣ плодъ мога труда и среће погубљена. Али кадъ мисля, да ово заедно съ тобомъ и другимъ тершимъ, и кадъ се силова да то све прегоримъ, имао самъ гди прибећи, гди отпочивати, у чимъ говору и приятности сву мою бригу скинути. Садъ пакъ како самъ тежку рану добио, као да се оне, кое се виђаху већ зарашћенне, позлѣдиле. Ерѣ нисамъ више у станю, као пре, кадъ ме Республика жалостна отъ себе пушташе, да би ме мой домъ воспримѣо и утѣшио, тако исто и садъ, кадъ изъ мое куће изађемъ жалостанъ, да к Республици прибѣгнемъ и у њномъ благостаню се ублажимъ; такимъ начинемъ дакле нисамъ ни кодъ куће ни у форуму више, будући да ме нитъ кућа за ону милость, коју ми Республика проузрокуе утѣшити може, нитъ Республика за кућевну“.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

или из трећег писма

lib. XIII. 15. extr. „Sed ut redeam ad id, unde coepi, vehementer mihi gratum feceris, si hunc adolescentem humanitate tua, quae est singularis, comprehenderit et ad id, quod ipsorum Procciliorum causa velle te arbitror, addideris cumulum commendationes meae. Genere novo sum litterarum ad te usus, ut intelligeris non vulgarem esse commendationem“.

превео:

„Али да опет *на мое прво* додѣмъ, врло ћешъ ме обвезати, ако овогъ младића са онимъ благоволењемъ, кое е теби свойствено, воспримитъ, и к њимъ, што ти самъ (као што мислимъ) за *Прециліе* намераваши чинити, још и прилогъ мое препоруке додати хтео. Ј самъ сасвимъ новъ начинъ писаня употребио, да бы разумео, да и препорука не обична“.

Оваке стилне, а бога ми овде онде [као што се види из подвлачених места] и најобичније погрешке против најпростијег разумевања латинског текста не могу на част служити ни делу, коме би, као математици или хемији, био спољни украс и начин излагања сасвим обична и последња ствар, али кад се на тај начин изнесе пред књижевни свет превод једног од таквих дела, која треба да сјаје лакоћом и пробраношћу свог стила, онда је то за највећу осуду. Кад је још уз то тако дело, дело класичне вредности и писано руком Цицероновог, онда само треба тешко закажити за таким радом и не осврћући се на такве послове, што је и учинила наша књижевна публика, достојно осудити такве ништавне радње.

После прегледа преведених писама од П. Демелића требало би прећи на преглед прве беседе Цицеронове, која је у српском језику изашла под насловом: „Слово за М. Марцелла говорено“, али нас од тог задржава потреба да ма што проговоримо о другом једном маленом преводићу из Цицеронових реторских дела, а на име из књиге „De inventione“. У Матичином опет *Летопису за г. 1834.*, која такође долази у ред година, у којима се најплодније развијала радња превођења из класичне прозе латинске, а у четвртој „частици“ превео је неки непознат писац — по преводу рекла бисмо да је професор Лазич — један пример из Цицеронових реторских списа. Избор је за нас необјашњив. Само дело „De inventione“ без сумње је најслабији рад Цицеронов, писан још у најмлађим његовим годинама, да покаже теоријско знање младог почетника, које је поцрпао из школе јелинских и латинских ретора. Рад је израђен без икакве системе, без икаквог зналачког погледа, с љубављу, коју је имао велики беседник још и тад у клици својој, али без оне и практичне и теоријске снаге, којом се он доцније одликовао. Нема у том делу

ни оног самопоуздања, ни оне снаге, коју удива другогодишња пракса опробаном говорнику и низ сјајних победа и триумфа у беседничкој вештини, којим се стварима одликују његова доцније реторска дела: ту је он прост реторски полетарац, који ни језиком не влада онако као што треба; ту је он младић, који мисли да много зна и зато много пише и објашњава. Па ма да се у том раду може у неколико назрети оно, што ће доцније да се развије из тако приљезног младића, ма да се у том раду, ако ништа друго а оно по том осећа дух Цицеронов, што тако много и брзо ради, ипак така дела, у којима велики латински беседник није ништа још сасвим оригинално извео, могу се превести само при превођењу свих целокупних радова Цицеронових, а као угледни преводи из класичне латинске прозе за младу коју књижевност немају баш никака смисла. У овом тренутку чудно нам се намеће једна мисао, која врло лако можда је и истинита: да је непознати преводилац с тога превео овај одломчић из тог нарочитог Цицероновог дела, што се ту не огледа никака сила Цицеронова стила, што је он још једнако у повоју, на га није ни било тешко репродуковати у српском преводу. Нека и грешимо при тој мисли, ми најзад баш и не тврдимо, да је тако, али је свакако необразложен превод оваке ствари. Та „Аспасија“, како се зове тај чланак у *Летопису*, пример је код Цицерона у првој књизи, XXI Сар. при говору о реторској индукцији. Познато је, да је Цицерон у свом делу „De inventione“ после извесних назива у реторици додавао примере, које су тим боље упознавали читаоца са суштином саме ствари, која се напред дефинисала. Тако је и овај пример, чини нам се извађен из Ксенофонта, био за индукцију. Пример сам по себи нема готово никаке вредности а наш је преводилац само њега превео и са завршетком примера завршио се и превод, те личи на каку малу анегдоту. Ето и таким се стварима прибављало код нас поља за класичну књижевност! И тог непознатог преводиоца није било жао: да име највећег латинског ауктора потпише под тако ништаван рад, и да га тиме још више омаловажи код својих читалаца, који из пређашњих шест седам превода од класичног писца, добиваху све гори и гори појам о њему. Превод је тачан сам по себи, а није ни чудо, јер тај пример долази међ најлакше написане ставове, стила никаког и не може да покаже, јер нема ни пуних дваест триест редића [непуна страна ондашњег *Летописа*], од којих највећи део заузима разговор. Као што се види радић је тај и у оригиналу сам за себе без велике вредности, а у

преводу долази међу најништавније ствари, које је Матица Српска штампала у свом Летопису, па га ми ипак нисмо могли ни ћутком а ни с неколико речи прећи, па смо ипак и у овом кратком прегледу морали о њему говорити више нег што је он сам велики. Није нас на то нагомила безначајност његова, због које би га требало што претим боље сметнути с ума, него баш тај факт, да су наши преводиоци из класичне латинске прозе умели да изберу најгоре ствари, па да их ипак и Матица прими, и да таким радовима представља Цицерона српским књижевним пријатељима. Оно, што је само по себи лепо и класично, то су својим цепкањем или невештим превођењем унакажавали а опет износили и сасвим ништавне ствари, те се онда лако дотерало до краја с љубављу ка класицизму. Ова сама стварчица не би по себи учинила баш Бог зна шта, али удружена с још другим таким ситницама донела је кобне закључке, појмове, па и — резултат.

А сад да видимо прву беседу Цицеронову, која је на српском језику изашла. Дала нам ју је опет Матица у свом Летопису за г. 1834., у трећој „частици“ у преводу неког С. Н., па по свом обичају, опет још једно рђаво представљање класичних лепота Цицеронових. И то су сад нашли да упропасте баш једну беседу највећег Римљанина. Говорили смо да се највећа снага Цицеронова огледа у његовим беседама, да је он ту најачи, да је ту — Цицерон. У њима је свеколика моћ и узвишеност његова, и зато их треба преводити са сиљном достојном њега онако, како доликује да се преводе један од првих, ако не баш и први, светских говорника. У нас пак подухватио се да га преводе човек, који свог матерњег језика не зна, који се савршено неспособан да увесе у свој говор и искру оне моћи, којом располаже један беседник, а поглавито један Цицерон. Он га није превео нетачно, ма да се могу наћи повиде погрешака, које би мањиле вредност и најбољем преводу, али је његов превод тако различан од оригинала, да је тешко показати размеру, за колико је много умањена снага и стилна лепота Цицеронова у преводу. Беседа за Марцела држала се некад за једну од најлепших беседа Цицеронових, за једну од узоритих реториком препуњених, па има и данас људи, који тако мисле. Али баш и ако није тако, и ако је у њој у ствари мање духа, чистог осећања и праве беседничке вештине и висине, ипак је она обидно украшена реторским богатим украсима, искићена прекомерним цветићима, а проткана тако многим пробраним речима, да без сумње може доћи у ред најкитњавијих бе-

седа, које су се икад у свету изговориле. Баш због тога и јесте њу врло тешко превести. Треба имати необичну владу над својим језиком, треба је имати готово онолико, колику је имао Цицерон над латинским, кад је у оскудици мисли заслепљавао речима и место правих и чистих доказа давао шупље али преискићене и пресјајне реторске фигуре и фразе. Треба имати најзад и стрпљења па пробрати по свом језику најфиније и најнежније, најстрашније и најсвирепије, најблаже и најмекше, најохолније и најкруће изразе, једном речи треба владати толиком множином речи и израза и толиком лакошћу и гинкошћу стилном, најпосле толиким граматичким и синтактичким знањем свог језика, како се већ само може пожелети, па тек онда сести и надати се, да ће се моћи достојно и лепо преведена изнети пред књижевни свет „најреторскија“ беседа латинског говорника. Све ово, што смо казали, можда је било излишно за оног, ком је познат Цицерон беседник, и ко зна, шта је у опште говорничка, па онда и Цицеронова најсјајнија страна, али рад самог рада, који се налази у неком чудноваторужном руху требало је рећи и то: да је одећа била главно у овој беседи а да су мисли у њој тако ништавне, да не речемо писке, да нема смисла рад мисли је преводити. Преводити, дакле, беседу за Марка Марцела значи преводити оне реторске и ораторске фразе и фигуре, ону изврсну композицију реченица и периода и онај пребогати апарат речи и израза: ко у том подлегне, ко немадне зато оне способности, које наведосмо, рђаво је превео. Свега тога није било ни у најмањем размеру код С. Н. Одгајен у кругу „Славено-српских литератора“, он је горе знао свог матерњег језика неко који други, а није имао никакве снаге ни владе над језиком, владао је врло малим бројем речи и израза, које му нису биле увек на услузи и које је он без икаквог реда и правила употребљавао; на кратко: није био дорастао за превођење беседа Цицеронових. Примери, које ћемо ми сад изнети, јасно ће потврдити наше речи, нарочито у погледу кићења и украшавања, у чему је се С. Н. показао крајње неспособан.

„*Est vero fortunatus ille, cuius ex salute non minus poene ad omnes, quam ad ipsum ventura sit, laetitia pervenerit; quod ei quidem merito atque optimo iure contigit*“. I. 3.

„Но онъ е и срећанъ; вър његово помилованѣ не мањъ развеселило све него што ће њга обрадовати, што е онъ подиуно право заслужио“.

„*quae non dicam erornare*“ II. 4.

„да не кажемъ по достојности описати.“

„*Soleo saepe ante oculos ponere, idque libenter*“

„Често я обичуствуемъ мислити и о томе весьма радо“

crebris usurpare sermonibus: omnes nostrorum Imperatorum, omnes exterarum gentium potentissimorumque popularum, omnes clarissimorum regum res gestas cum tuis nec contentionum magnitudine, numero proeliorum nec varietate regionum nec celebritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri: nec vero disiunctissimas terras citius oculusque cuiusquam passibus potuiose peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed victoriis lustratae sunt... Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahare ducibus, communicare cum multis ne propriae fuit Imperatorum...

II 5. 6.

„Nunquam enim temeritas cum sapienti a commiscetur, nec ad consilium casus admittitur“.

„Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes: sed tamen vicisti, quae naturam et conditionem, uti vinci vi possent, habeant“.

III. 8.

„illa auctoritas“

„Ex quo nemo iam erit tam iniustus existimator rerum, qui dubitet, quae Caesaris de bello voluntas fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit, ceteris fuerit iratior“.

V. 15.

„Alterius vero partis, nihil amplius dicam, quam id, quod omnes verrebamur, minus iracundam futuram victoriam“.

VI. 18.

говорити да се сва наши вождова, сва страни најхрабриј народа, сва најславниј кралџва учинџна дџла съ твоима ни величиномџ распрџ, на числомџ биткџ, ни различиемџ предџла, ни берзиномџ успеха, ни разнообразиемџ сравнити могу; ни ти да в игда тџкогодџ тако на далеко простерте землџ берже само проџи могао, него што си тџ съ войскомџ прошао и побџдама знаменовано...
Ерџ обџществую нџки славу войническу умалявати, говорџни да она искључително вождовима не принадежи, но да су и войници такове участници“.

у крају II сар. својевољно изоставио.

„Ти си покорио народе свирџиџе и варварске, многе и неизбројне, на далеко растерте, на свему изобилавајуџе: но съ тимџ си учинио то, што в по природи такво, да се може побџдити“.

тако невешто преваџа ову фигуру:

„онај толике важности мужџ“.

„Изџ тога, дакле, што в Цезарџ виновнике мира у милостџ приџмио, свакиџ не лако судити моџи, како се онџ рата гнушавао“.

„Друго, што имамџ реџи, то в, да смо се сви бояли, да не побџда одџџ свирџиџа бити“.

Оно „alterius partis“ по нашем уверџу означава Помпеја и његову странку у супротности с Цезарем и онда се види, колика је погрешка.

„De tuisne? Tamatsi quia magis sunt tui, quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti“.

VII. 21.

У реченици:

„cuius te esse avidissimum, quamvis dis sapiens non negabis...“

„Nam et sine amore et sine cupiditate et rursus sine odio et sine invidia indicabunt“.

IX. 29.

„Erat enim obscuritas quaedam, erat certamen inter clarissimos duces“.

X. 30.

Ми дрџимо да ово имену просте коорд. реченице, веџ неки начин компарације, дакле, erat enim obs. quaedam: (id est) erat cert. int. clar. duces“. Тако ми мислимо!

„vicit is, qui non fortuna in flammaret odium suum, sed bonitate leniret“.

X. 31.

„ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipso sentio“

„Maximas tibi gratias agimus C. Caesar, maiores etiam habemus“.

XI. 33.

„quod autem summae benevolentiae est, quae mea erga illum semper omnibus nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo et amantissimo fratre, preatereum quidem, cederem memini, cum id sollicitudine, cura, labore tandem praestiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum, certe hoc tempore, magnis curis, molestiis, doloribus liberatus praestare debeo“.

XI. 34.

Такав ја превод тог С. Н. најжитџастије Цицеронове беседе. Ни на једном месту није покушао да и у свом преводу постигне ону висину, која је у оригиналу, каком вештином преводилачком; ни у једној реченици није он пазио, да му лепота и искрџеност у преводу бар приближно буде одговарала оригиналној беседи, него је тако преводио, као да је преводу дужност изнети само мисли

„Еда ли одџ оныџ, којима си ти преко сваке надежде милостџ дао“.

оно „non negabis“ изоставио.

„Ерџ не и без свакогџ пристрастија и без сваке зависти судити“.

„А измеџу најславниј вождова владало в неко недоумлџивџ и распра“.

„победио в онај, кои неџе среџомџ гнџвџ свој разлити, но добротомџ утолити“.

у крају X. сар. изоставио.

подвучено, својевољно је изоставио.

„моя пакџ особита сирама М. Мариелла наклоностџ и любовџ, у чему би едџа и самомџ нџговомџ добромџ и любезномџ брату уступио, изискуе, да ја, кои му таково и у време несреџе нџгове и у жџалостџ погруженомџ одрицао нисамџ, садџ сваке туге и жалости освободџенџ ту любовџ не одречемџ“.

аукторове, а не и начин, на који су исказане, а не и дух, којим су задахнуте. Такав начин можда је најглавнија ствар у овој беседи Цицероновој, а и дух, којим овде велики говорник ласка срећном победиоцу, ма како да нам он не годи, ипак се види, чује (или најбоље) осећа из сваког периода, сваке реченице, сваке речи. Па ипак оно, што јасно показује свака реч, С. Н., наш преводилац, није опазио у целој беседи, или ако је опазио, није умео превести. Што ми нисмо износили још погрешака и примера невештог превођења, то није с тога, што их не би било у овом или ком другом претходном преводу; то је баш зато, што ту радимо по постављеном правилу. Ми на име верујемо, да сваки онај, који се хоће назвати ма коликим толиким стручњаком у стилном погледу, мора на први мах упознати вредност једног дела [а у овом случају превода] без многих примера. Тога ради да нам се рад не би

дуљно, ми их не износимо многе. Погрешке пак, које су чињене према српском и латинском језику, износимо и износићемо такође у мањем изводу, јер су прве тако честе, да би нам се рад удвојио набрајајући их, а друге и ако нису баш ретке, а оне су толико претрпане силним стилним погрешкама и невештим начином излагања, да нам се чини ебисмо чак и с њима задовољни били, само да није овог зла. У осталом и наши су преводиоци, нарочито старији, обраћајући сву пажњу само на тачно разумевање латинског текста, а не стила или још мање духа, дошли најпосле до прилично јаког знања самога латинског језика, да тако олако не праве погрешке против тачног разумевања, ма да и тог има доста. А како ми имамо мишљење о овом првом преводу Цицеронових беседа и напред смо већ исказали, а при погледу на оне примере казује се само.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Зар. Р. Поповић. Пред Косовом. Белешке из доба 1874.—1878. године. У Срем. Карловцима. Српска манастирска штампарија, 1899. 8°, стр. 128.

Читајући, пре две и по године у Годишњици Чунићеве Задужбине, књизи шеснаестој, белешке Зар. Поповића *Пред Косовом*, у истини жалисмо што их није било више и што нису потпуније. И ми не бесмо једини, који смо тако мислили о тим белешкама. Оно просто али верно цртање живота нашега народа у најближој околини тужнога али и славнога Косова; оно живо представљање прилика у томе нашем крају у времену, кад су већ сви веровали да ће Косово једном већ бити покајано, — тако годи читаоцу, да је писац ових белешака донста задужио српске читаоце, што им ове своје белешке, знатно допуњене и лено срећене понова пружа, прво преко Бранкова Кола, а отуда у књизи, чиј је натпис исписан горе над овим радовима.

Ове су белешке уметничке слике, у којима се представља живот и скоро прошлост једнога дела нашега народа. Двадесет је таквих слика у овој књизи. Свака је од њих, издвојена од осталих, лена и има вредности; а све скупа посматране дају нам верно огледало живота, међусобних односа и душевнога расположења наше браће у косовском крају, а у времену оних великих догађаја, почетих

1875. а завршених 1878. године, у којима су се огледали православни Словени са Османлијама, а који су, поред осталог, донели проширење и независност Србије.

Ове слике подсећају на скице уметника сликара, који ствара непосредно под живим утисцима каквога догађаја. За неколико тренутака слика је готова. Слика није у свему потпуна, али је изразита, верна. Могла би се касније и дотеривати и била би потпунија, али не и живља и вернија.

Само две слике у овоме лепоме албуму, који носи натпис *Пред Косовом*, не тичу се непосредно догађаја, изазваних невесињским устанком. А све остале посвећене су томе. Па и те две слике, које су у почетку, и које служе као увод у ову малу али лепу галерију слика, приказују односе, у том крају, између Срба и Мухамеданаца, и између присталица патријаршије и оних који одоше под егзархију.

Поједине од ових слика нарочито нам се допадају својом лепотом и — оригиналношћу. То су махом оне у којима се приказују поједине личности из онога времена и краја. Да подсетимо само на слике, у којима се цртају: буљуг-баша Суљча, Хаџи-Стајко, Траја клансар и други.

Да прикажемо својим читаоцима Трају клансара, и ако непотпуно и не онако вешто као што је то писац ових белешака урадио.

Траја је миран и простодушан човек, који је одрастао и остарео као клисар, и кога сви, и Срби и Турци, са његове искрености и простодушно-сти, а и занимања, уважавају. Траја брине једино о томе, да увек на време бије клепало; све друге ствари њега не интересују. Али кад почеше стизати гласови о спремању слободне Србије да помогне браћи, која су још у ропству, Траја уме бити и друкчији.

Њега питају забринуте Турци о војној снази Србијиној.

„— Колико, бре, Трајо, има Србин аскер?”

— Много има; има више од пола милијуна, ама колико баш тачно... нећу да те лажем.... не знам.

— А да ли има Србин добру спрему за битку?”

— Ни једна држава нема боље спреме од Србије.

— Да ли је, бре, Трајо, много богата Србија?”

— Много; богатија је и од Швабе и од Инђилиза.

— Па, Бога ти, да ли има много топова?”

— На десет војника по један топ.

— Алә! алә! алә! Па то много, бре, Трајо!”

— Е, тако је, пашо!”

— Па, тако ти вере, бре, Трајо, има ли Србин какав марифет кад се бије?”

— Има.

— Какав, тако ти Бога?”

— Е, прво он пусти неку воду, па попрска непријатељску војску, па за тим пусти неку ватру, те запали ону воду и све живо изгори. Где падне која кап, на човека, на кућу, или ма на шта било — одмах изгори... И тако Србин победи и уништи противника.

— Ама не мож' да бидне?!”

— Тако је, аго, као што ти рекох, — ја не лажем.

— Алә! алә! алә!... А да ли, бре, Трајо, мирише тај вода и у које гу време пушћа?”

— Пушћа је у свако време, и дању и ноћу, кад год хоће; јер је она налику на росу, па не може нико да је види кад пада; а одмах за њом пушћа ватру, која се опет не може да види, докле се не упали...”

Да наведемо још једно место, које је врло карактеристично за познавање ондашњих прилика у тада још неослобођеним нашим крајевима. У ономе грозничавоме времену, кад су већ сви очекивали велике догађаје и само чекали да се почне борба између Срба и Османлија, једнога дана долази Лаза Стевановић писцу ових бележака, које приказујемо.

„— Ама, знаш шта је, учитељу? — рече Лаза.

просветни гласник 1899. г.

— Да чујем, Лазо.

— Сад баш идем из Питиговца, с њиве. Седох код Побиијеног Камена да попушим једну лулу, кад из града изађе један младић на лепоме великоме вранцу, огрнут црвеним јапуцетом, и ако само по гдекоја кап кише прокалаваше. Коњ иђаше врло лаганим ходом, а младић истина смотрено али ипак непрестано разгледаше околинду; час по па стানে, окрене се на све стране, заврти главом, па као да што бележаше на длану. Знаш ли који је то?”

— Не знам.

— Књаз Милан!”

„... — Јест, тако ми светог Краља, књаз Милан! млад, пун, леп, очи од њега да не одвојиш...”

У овим сликама, — белешкама како их писац назива, много је материјала за проучавање и — за размишљање. Много пута и у неколико врста, које су у слици као узгредне, пуно је грађе за познавање онамошњих прилика и духовнога расположења у ономе времену. Да укажемо само на разговор вођен у кући Васе Станковића о његову крсном имену, на одлазак кајмакама гњиланскога у српску школу, на сусрет Арнаутина Шимшије с Тоним Јовановићем и толико других лепих епизода, којих је ова књига препуна.

Кад бисмо хтели упознавати своје читаоце са свима лепшим местима у књизи, о којој пишемо, морали бисмо готово целу књигу овде исписати. То не можемо чинити, већ место тога упућујемо читаоце да набаве и прочитају књигу. Ми им у напред стојимо добри, да ће је читати, као и ми што смо, с највећим задовољством. —ић

Шарен Венчић, књига за децу са сликама и песмама. Написао *Благоје Нед. Кечкић*. Београд. Издање и штампа издавачке штампарије Павловића и Стојановића, 1899. 8°, стр. 63.

Радници на децјој књижевности једини су књижевни радници у нас, који се још не могу потужити на предусретљивост, а и број, својих читалаца. И опет ове године забележисмо у тој књижевности врло мало принова. Пред свршетак школске године добисмо неколике књижице, спремљене за младеж, па од тога времена тек сада ево да забележимо опет књижевну принову ове врсте.

У књижици, коју приказујемо, низ је лепих сличица из децјег живота, уз које су, као допуна, прикладне песмице. Управо, у овој књижици слике су главно, а песмице су дошле тек мимогред, као допуна и објашњење уза сваку слику. Слике су, с малим изузетком, лепо изабране и добро изра-

ђене, те бисмо тако, по њима, могли одмах рећи да је Шарен Венчић књижица, коју ће деца радо дочекати. И за песме не бисмо могли рећи да су ружне. Уза сваку слику иде песма. Слике су све из дечјег живота, те је и предмет песама деци познат. Све песме су кратке, и спеване доста теч-но и лако, али то је оно, што је на њима добро и на што је песник и обраћао једино пажњу, јер им је садржина махом слаба. Змајеве дечје песме служиле су за углед овим песмама, али само сво-јим обликом. И у овоме угледању било је и при-лично успеха: деца ће ове песмице у Шареноме Венчићу махом лако прочитати. Али има неколико песмица, којима ће слике морати да послуже као допуна, место да оне сликама за то послуже.

Језику би се могло прилично приговорити. На доста места, слика ради, заборављало се на пра-вилности у језику, а местимице су употребљаване речи без обзира на њихово значење, те су некоја места прилично неразумљива.

Примера ради наводимо неке стихове, који неће бити деци најјаснији:

„Српске цркве скромна ј' ћерка, ...“

или:

„Из Србије Старе то је
Пунољаста српски цвет,

Српској деци, своје јату,
Душица вам пушта лет.“

или:

„После срећа и слобода
Биће сваком у узвику,
А борци ће сви, уз слику,
— Бит' на дику.“

или и овако:

„Уписане речи ове
У срдашце од *милог*“ ...

или:

„Кућици се ближи
У свагдашњем греду“ ... итд.

Али, признајемо, има у Шареноме Венчићу и лепих песмица, које ће деца радо читати, лепо разумети, па и на изуст лако учити.

Све песмице, прикупљене у овој књижици, већ су биле штампане, уза слике уз које су и овде, у разним дечјим листовима. Поједине су песмице могле бити сада мало преправљене и дотеране; тада би Шарен Венчић био још и бољи, али, и овакав какав је, нарочито по сликама, може се пре-поручити као прилична књижица за децу.

Ж.

К О В Ч Е Ж И Ћ

БОТАНИЧКА БАШТА „ЈЕВРЕМОВАЦ“

у Београду

(НАСТАВАК)

Тим Краљевским даром Велика Школа добила је и пространо и погодно земљиште за подизање своје ботаничке баште на коме ће се ова све више развијати, расти и цветати.

*

„Јевремовац“ Од поменутих места на која би се ботаничка башта Краљев. Србије. Дунава, „Јевремовац“ је најпогодније место за подизање ботаничке градине с тога, што је готово у самој вароши, те није далеко ни од Велике Школе, што је то земљиште и пре обрађивано ради сејања гдекојих гајених биљака и што је ту подигнут био леп воћњак а у наоколо одгајено разноврсно дрвеће и шибље, које и данас још постоји.

„Јевремовац“ — ботаничка башта Велике Школе је на североисточној страни Београда а на северној страни палилулског трга. У непосредној близини „Јевремовца“ су палилулска касарна и основна школа преко пута, а општа државна болница је у реду „Јевремовца“ само мало ниже. Близу „Јевремовца“ је и трамвајска пруга што иде од Душанове у Ратарску улицу. „Јевремовцу“ — ботаничкој башти долази се: тимочком, хилендарском и видинско—далматинском улицом а ући се може на троја врата и двоје вратнице. За сада су само двоја врата отворена: из далматинске и тимочке улице (19 у скици).

„Јевремовац“ је ограђен са свих страна тарабом направљеном од дасака средњача, а у простору заузима немало нет и једну четвртину (5,2076) ектара са главним падом од далматинске ка кнез Милетиној улици. Тај је пад око 12 м. Са севера граничи се кнез-Милетином улицом (210,95 м.), са истока улицом војводе Добрњца (245,95 м.), са

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

југо-истока тимочком (124,40 м.), са југо-запада далматинском улицом (76,60 м.) и са запада приватним имањем¹⁾: Триковића, Јована Илића и Јеврема Грујића. Ово је земљиште имало два пада. Један много јачи пад од далматинске ка Милетиној улици, други знатно слабији од улице војводе Добриња ка приватним имањима. Према томе има и две природне терасе: горњу, јужну и доњу, северну терасу. Нивелисањем баште и насипањем доње терасе земљом, која се копа са средине „Јевремовца“, ове ће две терасе бити још јаче једна изнад друге стављене. Доња тераса биће простором знатно већа од горње.

„Оснивање ботаничких башта уопште је доста скупо а подизање истих је необично споро. А то с тога што се ту не иде за тим да се само која мања или већа просторија земље покрије биљним зеленилом или угледним цвећем. Ботаничка башта има задаћу с једне стране да на маломе простору састави и изложи флору оне земље која је подиже и чија се омладина у њој ботаници учи; с друге стране да прибере све оне екзотне биљке које су потребне те да у башти буде бар у главном представљена вегетација целог света. Ова двогуба задаћа у нас се и теже и спорије остварује него у другим, напреднијим земљама, где је и унутрашња комуникација и веза са осталим светом бржа и јевтинија“.

Априла 1890 године отпочет је рад у „Јевремовцу“ а под управом новог професора Ботанике Стевана Т. Јакшића. Прво је поравњен, прекопан и нађубрен један део земљишта где је сада огледно поље—и ту је привремено посађено све оно биље што је пренето из ботаничке баште на Дунаву. Пренесено дрвеће и шибље засађено је по башти овде онде. За тим се приступило најглавнијем послу вршењу нивелације, јер је површина била доста таласаста; просецани су путеви и стазе, које су врло мало, само озго, ташмајданским каменом или песком насуте те с тога оне и сада често затраве. Земља је откопавана са онога места где је данас велика стаклара па је насипан доњи или северо-западни део „Јевремовца“. Тај претходни посао, нивелисање, тек ако је уполовачен. Јер, има још повелики простор баште да се поравни, откопа или наспе. С тога се до сада и није могло приступити коначном распореду у башти гајених биљака ни сталном размештају појединих биљних група. Када ће се опет тај посао, од кога зависи размештај биљака и распоред група, свршити то

¹⁾ Кад би држава откупила ова приватна имања онда би се временом на томе земљишту могла подићи зграда за Јестаственички Музеј Српске Земље, који би и требало да буде у близини „Јевремовца“ ботаничке баште.

не зависи само од Управе „Јевремовца“ већ и од других прилика са којима она не располаже.

После нивелисања највише се рада и времена утрошило на удобравање земље. Земља где су сада леје (10 у плану) прво је риголована, насипана, ђубрена, прекопавана и опет ђубрена, па ипак још није довољно од корова (зубаче, пиревине и др.) сасвим очишћена, те се мора што чешће плевити коров између сада тамо посађених биљака.

И ако нивелисање баште није свршено ипак се приступило привременом засађивању биљака, које ће се по свршеном припремном раду лако моћи по биљним групама разместити и систематски по башти разредити.

За дрвеће и шумарице (арборетум) намењена је горња тераса и ободи баште. У арборетуму је до сада заступљена близу половина србијског као и средњо-европског шибља и дрвећа, особито онога од веће вредности. Четинари су на југо-источној страни горње терасе а има их до 60 различитих врста. Већина наших четинара одгајена је у башти. Дрвеће и шибље у арборетуму је без систематског реда посађено а то с тога што је семење овда онда добављано и што многе те биљке тешко клијају из семена. Много семење ћути у земљи по читаву годину (на пр. ружа, и др.), друго опет остаје у притајаном животу и две године (на пр. глог), итд.

Огледно поље је испред малих, трап-стаклара, а иза њих су кратељи (парцеле) за систематско уређивање биљака. У тим кратељима су поред дивљих за сада и негованке биљке, које се буди зашто гаје и негују. Све су те биљке посађене у дугачким лејама.

Огледно поље служи за то да се на њему сеју или саде све оне биљке које се из Србије или српских земаља добаве у семену или живе. Ту се оне остављају све дотле док се не проуче и тачно одреде а по том се саде до сродних родова или фамилија и племена.

Одмах иза малих стаклара подигнута су привремено од гомиле камења два омања камењара у којима су посађене са крша и брдске биљке што су могле до сада да се набаве. Ту се гаје биљке што траже јачу светлост или заклон од сунчане жеге (*Ramondia*), што расту по кршевима, камењу или високим брдима (*Primulaceae*, *Saxifragaceae*, *Gentianeae*, итд.), те да им се на тај начин прибаве природни услови за живот. С друге стране ти камењари служе и за то да се очигледно покаже, онима што биљке проучавају, на каквим местима у дивљини ваља те биљке потражити.—Трећи камењар, испред велике стакларе, намењен је готово сав биљкама са тустим лишћем (*Crassulaceae*), али

ту има посађених и других брдских биљака (*Cruciferae*, *Compositae*, итд). — На мањем камењару, одмах испод горње терасе, посађене су *Ramondia*, *Jankaea Heldreichii*, итд.

Испред велике стакларе посејане су овог пролећа триње од сена и ту ће се за сада развити права, природна ливада, са свим својим шаренилом и разноврсности биљака ливадских.

Фитогеографске групе нису стално сређене, али по башти и у стакларама има одгајеног дрвећа, шибља и појединог бусења биљака намењених за те групе. Зими је већина тих биљака по стакларама, што значи да их мало има. У осталом нема се циљ њима представити вегетациону слику одговарајућих земаља; јер у ботаничкој башти то би било немогуће извести, не само за то што се многе биљке не дају одгајити већ и с тога што ми карактерне облике, особито дрвеће, не би ни могли гајити у потребном броју и висини. У том погледу је главни смер ово: неколике, у вегетацији дотичне земље, особито карактеристичне и важне биљке одгајити и посматрају изложити.

Биљна географија по областима има свој зачетак у камењарима. Временом ће се флорне области допунити, раширити и природније разместити.

Воћњак или помолошки одељак (15 на скици) је на источној страни баште. Ту је посађено преко сто комада младих дрвета од разних воћака, које су у замену добивене од г. Т. Мраовића, цвећара београдског. Младо дрвеће измешано је за сада са старим, што је у „Јевремовцу“ било затечено. Када се и овај део баште нивелише тада ће се и воћњак уредити.

На два краја баште (11 у скици) налазе се сада растила шибља и дрвећа у којима се оно из семена изводи а отуда се по башти расађује.

У башти се гаји и доста економских и за привреду важних биљака, које су ту и проучаване ради практичне примене.

Тако *Arundo Donax* L., *Gleditschia triacanthos* L., *Morus alba* L., *Maclura aurantiaca* Nut., багрем, и др. сејане су у маси. Пошто су биле већ одгајене, већина ових биљака издата је појединим заводима или приватним лицима ради практичне примене. У башти су остављени само представници.

Казандушка ружа (*Rosa damascena* Mill. *trigintipetala* Dieck.) или ђул-ружа у башти је умножена и проучена, па је заинтересованим привредницима и раздавата, ради гајења и даљег размножавања.

Пиринач, сусам, уров, памук, шећерна репа, кикирики (*Arachis*), мрква, *Poligonum sacchalinense*, *Lathyrus Wagneri*, *Symphytum peregrinum*, итд. гаје се у башти и за то да се види како те биљке успевају

на нашој земљи и под нашим поднебљем. На основу прикупљених података могу се те биљке после препоручивати или не, нашим економима и привредницима.

У башти се гајило а још и ове године гаји се много поврће, јер бивши управник мислио је тиме учествовати на изложби.

Други важан рад за сваку ботаничку башту па и за „Јевремовац“ јесте довођење воде потребне како за заливање биљака тако и за гајење барских биљака у засебним убљима, барама или језерцима. Довођење воде у „Јевремовац“ извршено је делом 1892 године и то у доњој тераси а делом 1896 године у горњој тераси и кроз сву башту. Из новог општинског водовода а из улица војводе Добрњца и таковске уведена је вода у башту. Кроз башту а по путовима и стазама положено је 701. м. цеви које су спојене са 17 хидранта за заливање биљака по башти, са три чесме за пиће и са три стакларе опет за заливање биљака. Лети, док није општина (свршетком 1897 г.) затворила водовод, из хидранта заливане су биљке дугачком цеви 25 м. кроз коју изилази вода под притиском од 4 атмосфере.

Сада башта има воду из старог водовода од Булбулдере, која кроз славине изилази под притиском 1½ атмосфере. Та вода, кроз уздигнуту лулу, тече без престанка, кад јаче кад слабије, а лети и престане, у басен горње терасе, који је у току лета 1890 године откопан¹⁾. Басен је дубок 1,50 м. а у пречнику има 6 м. Сувишна вода из тога убла стаче се подземним каналом у омању бару доње терасе а у дну баште, око које су посађене неке врбе и тополе. Сем тога, лула кроз коју тече вода по потреби спаја се са плеханом цеви која одводи воду у две, у земљу укопане каце, које су испод земље спојене с мрежом баштенског водовода, чесмом, стакларама и басеном доње терасе.

Овај је убао ископан и цементом озидан с пролећа 1891 године. Дубок је 1,20 м. а у пречнику има 8 м. У средини убла намештен је четвртасто отесан а средином пробушен камен те служи за водоскок, а кроз цев водоскока и убао се пуни водом. На западној страни убла узидана је али врло високо славина за пражњење убла. Да би се убао могао са свим испразнити мораће се зид пробити и славина са свим при дну наместити.

¹⁾ По казивању тај је убао зидао још Господар Јеврем за рибањак. Кад је Ст. Т. Јакшић отпочео „Јевремовац“ припремати за ботаничку башту тај је убао (рибањак) нашао затрпан. Он га је откопао, поправио, гвозденом оградом оградио. Ова ограда је скинута са оне пирамиде из баште на Дунаву.

У новембру 1890 године, док још није био постављен општински водовод, ископан је и озидан бунар на шмрк до 10 метара дубок. Кад је вода из водовода у башту спроведена онда је овај бунар затрпан а опека извађена. У току лета 1898 године, поново је на истоме месту ископан и озидан бунар на точак. Из бунара, који је у непосредној близини убла, испрљена вода тече кроз саук од дасака у басен дође терасе а одатле се кантама вади ради заливања биљака посађених на доњој тераси.

Ради чувања нежнијег биља, које не може нашу зиму да поднесе а са буди чега заслужује да се у ботаничкој башти гаји, као и за рад извођења и умножавања неких биљака подигнуте су и три стакларе, две мале и једна велика. У њима се подижу, гаје и проучавају све нежније па биле домаће или стране биљке, које под ведрим небом услед наглих и жестоких промена, кад јаке зиме, кад велике жеге и дуготрајне суше, не би могле кроз све фазе биљног живота да се проведу. Најпосле у стакларама се гаји и припрема а отуда се и вади сав потребан материјал за проучавање унутарњег склопа биљака што се помоћу микроскопа зими врши, дакле у време кад у пољу вегетација ћути у притајаном животу“.

Мале стакларе од тврдог материјала а дрвене конструкције озидане су: западна у новембру 1891 год. а источна у октобру 1892 године. Свака је дугачка 13 а широка 8 м. У западној су смештене неке омање тропске биљке (Orchideae, Filices, и др.) а у источној се изводе биљке било из семена било садницама. Оне се греју паром кроз зидане олукe.

Велика стаклара гвоздене конструкције са два озидана одељења подигнута је 1892 године. Она је дугачка 60 м., широка на крајевима (у крилима) 8 а у средини где је кубе 12 метара, висока је у крилима 5 а у средини 11 метара. Стаклара се загрева топлим водом. Казан је смештен у подрум под јужним крилом. У овој стаклари има три одељења, која су једно од другогa стакленом преградом растављена; та три одељења су: топло, умерено и хладно. У топлим крилу ове стакларе гаје се: палме, цикадее, ароиде, кафа, шећерна трска и многе друге екзотне биљке; у умереном темперираним — одељку су: Musae, Eucalyptus, Casuarina, Ficus, и друге биљке што високо расту; а у хладном делу чувају се поред нежнијих биљака наше флоре још и многе биљке страног порекла као: поморанџе, лимуни, лавор, рододендрони, Acaucaria, итд. У озиданим одељењима је семенарница и стан за градинарева помоћника.

Временом ће без сумње настати потреба да се и још која стаклена башта озида ради гајења појединих интересних а за науку важних биљака. За те стакларе као и за стална клила још није место одређено, кад се једном поравни и нивелише непоравњени део баште онда ће се моћи и за њих место одредити. Привремена клила су за сада испред велике стакларе а иза ливаде.

Сем зграда за гајење биљака потребних, у „Јевремовцу“ има и две куће за становање са споредним одељењима, две дворске леденице и један павиљон.

Кућа у којој је за сада стан за управника „Јевремовца“ озидана је у току 1894 године, а има три собе, кујну и врло узан а кратак ходник.

Стара кућа у којој станује градинар и два послужитеља затечена је у „Јевремовцу“.

Павиљон је озидан између грађе, у току 1896 године, над сводом веће леденице. У њему је за сада смештен прикупљени материјал за ботанички музеј.

Мале и ниске шупе, од дасака направљене, подигнуте су за смештај дрва и оставу гдеојег алата баштенског.

Задатак Главна сврха ради које се подижу ботаничке баште. таничке баште јесте научна и наставна па онда економско-привредна а уз то служе и за распрострањење општих а корисних знања из области ботаничке. „Ботаничка башта се подиже за то да у њој има свакад готово све оно што је потребно за очигледну наставу из ботанике у Великој Школи, у којој се та наука у већој опширности предаје. Све оно што ученици, јестаственичари, чују са катедре од свога учитеља, а из разних грана ботанике, нарочито пак систематике, све то ваља да они виде у ботаничкој градини. Све биљке које тамо амо по Србији и српским земљама дивље расту, или се у већем размеру гаје, као и биљке што у другим крајевима света расту, у башти су на маломе простору представљене. Ту су изложене и све оне биљке које се као економне саде или сеју, или чији су производи у техничком или лекарском обзиру важни за нашу земљу. У већ уређеној ботаничкој башти налазе се сви основи за поуку из различитих грана ботанике. По где што од тога у радионици проучено или микроскопу подвргнуто отвора ученику погледе у удаљене делове света или у скривене дубине биљног живота. Ботаничка башта користи настави тиме што и учитељу и ученику посао олакшава, али она је још потребнија и кориснија за саму науку, која је живље

почела напредовати од како су ботаничке баште заведене. Научник који жели ма који огранак ботаничке науке дубље проучити и обрадити, а на основу обилатог материјала, па било да проучава унутрашњи крој биљака или целокупну вегетацију своје домовине, или неке друге покрајине; у опште, који год мисли да што темљитије у ботаници ради тај не може што му треба нигде да нађе на тако малој просторији састављено као у ботаничкој башти.

Осим ове научне и наставне користи за ученике и учитеље ботанике, ботаничка башта је врло важан завод у погледу на народну привреду. Добро уређена и довољним средствима снабдевена ботаничка башта је право духовно средиште за све радње које се производима биљнога царства користе. У ботаничкој градини купе се искуства о биљкама, која врло корисно могу послужити као примена пољској привреди, шумарству, повртарству и градинарству у најширем смислу, јер се у ботаничкој градини будно прате све фазе у животу биљнога развића. Упоредјујући оно што је дотле о биљкама било познато са променама које су се у новим приликама појавиле, у ботаничкој се башти изводе и правила за гајење биљака. Ово важи за све биљке, па биле оне корисне или некорисне, познате или непознате, јер су у научном обзиру све биљке равне.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЖЕНСКО ОБРАЗОВАЊЕ ИЛИ ОПШТЕ ЧОВЕЧАНСКО?

26. септембра прошле године истакнута је у Педагошком Друштву у Штокхолму опште интересна дебата о „*Садашњем положају и будућности виших женских школа у северним државама*“. На позив друштва присутна су била четири заступника свих северних држава. Господин Олаф Борг, управитељ женске учитељске школе и приватне више женске школе у Кристијанији, држао је главно предавање о положају виших женских школа у Норвешкој.

Он је извештавао о брзом и срећном развоју виших женских школа у Норвешкој за последњих десет година. Најбоље је било оно време, када виша женска школа није имала конкурената, и када се смела потпуно слободно да развија, а нарочито од како је добила право, да под државним надзором држи завршне испите као и у средњим школама, који су налик на испит зрелости. То је право имало таква утицаја, да је готово свака девојка сматрала за потребно, да положи тај испит.

Па баш и кћери виших чиновника и богаташа траже, да по свршеним тим испитима непосредно или и после неких стручних курсова добију места с платама у тим или другим стручним школама, као и њихова браћа. Али новим је школским законом отежан положај више женске школе у више погледа. Пре свега, те су школе добиле опасног конкурента у државним и општинским школама, од кад је овима наређено да примају и женске, и да тек из таквих школа треба да се иде у више женске школе; која пак виша женска школа нема такве услове, тој држава укида своју помоћ. Поред тога, тешкоћа је и у томе, што је држање завршних испита допуштено само онда, ако се организација дотичне више женске школе слаже с организацијом мешовитих (државних или варошких) школа. У овим последњим заводима трпе женске оскудицу у васпитању у том погледу, што се васпитање не обзира на оба пола, већ су то искључиво мушки заводи с традиционалним једностраностима и погрешкама, у које свакојако упадају и женске. Говорник је изразио своје допадање за филолошко-историјску црту више гимназије, која има главни задатак, да пружи младим девојкама више образовање, и то искључиво за женске.

Госпођица Теодора Лаинг из Силкеборда извештавала је о великом напретку женског васпитања у своме завичају, Данској. У Данској, као и у Норвешкој, све више женске школе имају приватан карактер. И за њих је наступило ново доба увођењем општег завршног испита, какви су и у Норвешкој. Министар просвете изахватио је на те испите државне школске надзорнике, али не контролише распоред часова у појединим школама. Први је такав испит одржан у школи врло заслужне госпођице Уале у Копенхагену, и од тада је његово увођење почело да се множи у целој држави — У осталом, и у Данској се боре више женске школе са сваки даном све распрострањенијим мешовитим школама, као и у Норвешкој, само с том разликом, што су те школе искључиво за мушке. Вредно је пажње то, што по закону испите смеју да полагају само оне женске, које су навршиле 17 година, а мушки, пак који су навршили 15 година.

Госпођица Х. Касели извештава, да се у Шведској тражи сведочанство о испиту зрелости не само за академску каријеру, већ и за многе друге женске позиве; и због тога рок школовању у многим вишим женским школама продужен је до испита зрелости, какав је и у мушким школама. Госпођица Касели не жели, да се тај испит зрелости прошири кроз све више женске школе, али је уверена, да би увођење норвешких завршних испита и у шведским

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
WWW.UNILIB.RS

вишим женским школама били од врло велике користи по даљи развитак.

Др. Болт (Boldt), из Финске, износи са задовољством, како у његовом завичају држава знатно потпомаже више женске школе. Финска има за половину мање становника од Шведске, али сума, коју Финска даје, два пут је већа од суме, коју даје Шведска за своје више женске школе! Разлог је у томе, што је за Финску неопходна потреба, да се све снаге у народности развију. Госпођица Нордвист, из Хензингфорса, придаје исти значај финским вишим женским школама, као што то чини за данске госпођица Уале у Копенхагену.

Госпођица Ана Сандстрен, шведски одлични педагог, подсећа на то, да идеја шведских мешовитих школа има и у шведским педагошким круговима велики број пријатеља; али да се из просто економно-практичних разлога не могу да развију, јер родитељи васпитавају своју децу на државним мушким школама исто тако, као што би то чинили у оно неколико мешовитих школа за велике паре. И ако је та госпођица за мешовите школе, у којима се оба пола сједињују, она тај свој суд оснива на томе, да те школе треба да буду још од почетка такве, и да се у сваком погледу пази на потребе и женских и мушких.

К томе истиче иста госпођица питање, шта треба да буде задатак вишим женским школама у Норвешкој и Данској. Треба ли, да оне васпитавају девојке за жене или за људе? По њеном мишљењу није главни задатак виших женских школа у томе, да оне буду стручне школе за девојнице, већ у томе, да образују племените људе, и да нарочито делују у Шведској као слободне школе, независне од икаквих испитних обзира; даље, да имају за циљ, да ближе одреде појам „општег образовања“, и да пронађу психолошке законе, по којима се дете развија.

У току дебате приметно је врло угледни педагог из Штокхолма, ректор Аликвист, да би државу и општине стало веома много, кад се не би пуштале женске у мушке школе, јер би се тада мора отворити паралелни разреди због сувишног броја ученица.

Доцније одговори Данкиња, госпођица Ланге на постављено питање госпођице Сандстрем, да ли је задатак више женске школе, да пружи специјално женско васпитање, и рече одлучно „не!“ Циљ јој мора да буде на првом месту сједињење општег образовања, јер се, у осталом, ни у мешовитим школама не губи специјална настава за женске, кад се смотрено предаје и мушким и женским. На жалост, у Данској је настава у вишим разре-

дима готово са свим одељена за мушке (а другичије је у мешовитим финским школама, где се на испитима зрелости могу наћи и женске).—

Остатак дебате био је о томе питању, да ли су женске довољно телесно снажне да поднесу сва напрезања, која се прописују за мушку младеж у вишим школама. Мишљења су о томе била подељена.

В. Z. f. X. U.

Д. В. Б.

ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОДУЖНЕ ШКОЛЕ

Пмати 90% становништва по занимању пољопривредника, а само две пољопривредне школе у целој земљи, то је и преко сваке мере мало. А такав је случај у Србији. Но, доказивати сад како нам је потребно да имамо више пољопривредних школа, било би залишно, кад то нико не може спорити. Пре треба говорити о том, како и на који начин да добијемо више таквих школа?

На ово питање има један одговор врло лак: да држава установи више пољопривредних школа разне врсте и у разним крајевима. Али тај одговор и ако је врло лак, опет је с друге стране врло тежак. За остварање тога треба држава да има довољно материјалних средстава, а сви знамо, да је она данас у том оскудна. Што може, она ће без сумње и чинити у овоме правцу, али већ видимо да много учинити не може.

Кад пак тако стоји стање саме ствари, не остаје нам друго него или чекати да место садашњих наступе боље прилике, или радити шта било с овим што нам на расположењу стоји.

Које је од тога боље?

Ја мислим ово друго. Јер, чекати да наступе боље прилике, можемо пропустити још много година не радећи ништа на бољитку и напретку наше пољопривреде. А кад смо до сад тако исто много времена пропустили, не можемо још и више. Време не чека него пролази, а оне друге земље од којих смо ми до сад заостали, неће нас причекати, него ће оне и даље напредовати, а ми и даље иза њих заостајати. Боље је дакле упутити се па радити макар и најмање, него скрстити руке па чекати. И онај који мили одмиче више од онога који седи.

Узев у обзир све прилике и неприлике наше земље, ја мислим да се за напредак наше пољопривреде ипак може школом учинити више него данас. Има школа пољопривредних, које бисмо ми могли отворити и издржавати баш и у овим данашњим приликама. И ја о њима хоћу да прого-

ворим коју, ослањајући се на оно, што сам видео у Чешкој пре неколико година.

Познато је већ да словенска земља Чешка долази већ међу најкултурније земље. Поред много других привредних школа она има и доста пољопривредних. Школе, као што су наша Ратарска и Виноделско-Воћарска долазе у ниже, над којима има средњих и виших, али од којих има и још нижих. Оне које су у рангу наше садање две пољопривредне школе, стају прилично новаца, оне више стале би још више. Наша држава без сумње ће морати такве школе отворати још, али сви видимо да ће јој то потеже ићи. Зато се помозимо оним што се лакше може извести. А има пољопривредних школа које се с мало средстава могу код нас завести, па да нам онет велике користи доведу.

Код нас могу се лако завести продужне школе пољопривредног правца. Таквих школа има у Чешкој преко стотине и ако тамо има доста других виших и бољих школа пољопривредних. Оне се отварају по селима, за оне младиће којима није могуће да оду у какву стручну школу пољопривредну нижу, средњу или вишу. Њима и продужна школа доста помогне. А ове пољопривредне школе отварају се с тако мало материјалних средстава, да је то готово невероватно. Једна таква школа коју сам посетио, почела је добивеном потпором од само 50 форината, другу сам видео која је почела рад и без једне паре, па после мало по мало добила је прилога с једне, друге и треће стране, те је са 150 фор. саставила годину своју са својих 20 и неколико ђака, сеоских младића. Школа чији ћу испит описати у подлистку „Тежака“ такође није имала више потпоре од 150 фор.

Толико помоћи може и код нас бити од срезова, општина, Пољопривредног Друштва и Министарства Привреде. И зато ја овакве школе хоћу нарочито да истакнем. Нису оне најбоље, али су за наше данашње прилике најбоље, јер се најлакше могу подизати.

Ове школе у Чешкој тако рећи ничу саме. Нађе се 2—3 вредна учитеља у каквом селу, споразумеју се са сељацима, обрате се свом средском или окружном Пољопривредном Друштву и школа је готова. Нешто мало помоћи за наставна средства добије се од куд било; а кад се рад отпочне, кад се већ види школа, онда долази помоћ од средишног Пољопривредног Друштва, од земаљске управе и од министарства.

Учитељи ови у прво време задовољни су и с најмањим хонораром за рад у овој школи. На једном месту нпр. 100 фор. било је двојници довољно,

на другом месту сам нашао да је 120⁰ фор. било доста тројици. Задовољни су с једне стране зато, што у селу без такве школе не би ни толико зарадили, а с друге стране задовољни су зато што раде на послу за који ће их њихова околина и њихова отаџбина зацело благосиљати.

У ове продужне пољопривредне школе долазе младићи сеоски, који су свршили основну школу. Обично су од 19—20 година старости, но у једној таквој школи сам нашао ожењена човека од својих 25 година који је имао деце и без мало што нису у истој згради били ђаци и отац и син.

Предавања у овим школама почињу у октобру или новембру, кад су већ сви пољски радови посвршавани, а завршавају се у марту, кад пољски радови настају. То су управо зимње продужне школе.

У њима се часови држе како се учитељи споразумеју са сељанима, т. ј. кад је ђацима zgodније да долазе, ван онога времена, кад учитељи имају часове у основној школи. Обично су ти часови у вече од 6—8 и недељом од 9—12 пре подне. Вечерњи часови су или скоро сваког дана или 2, 3, 4 пута преко недеље.

У опште је удешено време кад сеоски младићи одиста могу доћи и провести 2—3 сахата у школи. А они радо долазе, јер виде да се имају чему научити. Налазио сам примера где младићи долазе у овакву школу из другог села 2 сахата удаљеног. Пред мрак дођу и по ноћи се врате. Истина долазак и одлазак овакав олакшан им је тиме што се железницом путује; али то опет стаје нешто новаца, а љубав према послу жртвује и труд и новац.

У школама овим не уче се многи предмети. Језик матерњи (читање и нарочити писмени састави), рачун с геометријским облицима, мерењем и прорачунавањем и поуке из пољске привреде. Управо су само три предмета главна, и после учитељи сами могу додати и поуке и још чега, јер се програм рада у тим школама кроји договорно између учитеља и људи из околине који овакву школу потпомажу, а с нарочитим обзиром на оно што је сељанима те околине потребно. Исто тако и поуке из пољске привреде узимају се о оном што је у тој околини најпотребније. А да пак не би ти програми узимали негде и какве бесмислице, подносе се вишој власти на преглед и одобрење.

Као што се из свега овог види, овакве продужне пољопривредне школе могу се лако подизати и код нас. У насељенијим крајевима, где су села већа и где у месту има 2—3 учитеља, могу се, тако рећи, одмах споразумети са сељанима па

отпочети школу у коју би долазили сеоски младићи, који су већ основну школу свршили. Они би долазили неколико пута недељно од 5—7 сати у вече и празником до подне. Поучавали би се нешто у писмености и рачунању, а нарочито у пољопривреди. Програм рада из ових предмета саставили би учитељи, па би га могли послати на преглед и одобрење министарству просвете и привреде.

Нарочито они крајеви, који имају своје пољопривредне дружине, могу и треба први да почну с оваким школама.

За прво време требало би нешто потпоре од стране општине те да се куне лампе и нешто др. потреба и наставних средстава, а после би се сигурно добило помоћи од Пољопривредног Друштва и министарства привреде. Даље оваке школе сигурно ће потпомагати и срезови и окрузи којом стотином динара, те учитељима рад неће бити ненаграђен.

Да би опстанак и напредак оваке школе био осигуран о њој треба да се стара нарочито одбор. У тај одбор треба узети председника или кога члана општинског суда, свештеника и неколико угледних и заузимљивих сељана. Одбор тај с учитељем, управитељем школе, старао би се да се сеоски младићи у школу прикупе и да је уредно походе, да се нађе средстава за прве потребе те школе и да после ради, те да школа добије помоћи и с друге стране. Узети највиђеније људе из места и околине у одбор значи осигурати школи опстанак. А сваког од њих треба ставити у положај да што уради, те да у тој школи види дело своје, па ће га после боље чувати и за напредак више радити.

Једна је невоља за све ово у том, што учитељи сами немају довољно спреме у пољској привреди. Али ако је добре воље ту, може се и то накнадити читањем пољопривредних књига. Шта би се из којих књига могло узети, могли би учитељи разабрати сами или потражити савета од Пољопривредног Друштва.

Главно је да се хоће, па ће и да се може. А да је потреба за овакве школе, о том нема спора. Не оклевајмо, почнимо још идуће зиме. Сеоска младеж зими није у послу, призовите је и поучите зими о оном шта и како треба да ради преко лета.

„Тежак“.

ПРОТИВ ТУБЕРКУЛОЗЕ ¹⁾

Друга седница конгреса лекарског у Берлину била је најглавнија. Према начелу, да је свако зло лакше спречити него лечити, расправљано је у тој седници о мерама зарад *предохране* сучије, сухе болести или јектике.

Први узео реч мед. саветник др. Рот из Поцдама. Говорио је о разним наредбама и мерама, које су на темељу модерне хигијене прихваћене од напредних санитарских управа, болница, саобраћајних установа, па и самих приватних домова. Тезе водиле за предавање д-ра Рота јесу у главном ове:

1) Најглавнија предохрана против јектике јесте *сирецавање удисања сирашеног влажног или сухога измета јектичавих болесника*.

2) Ово се постиже тиме, да се *што пре уклоне* измети, и да се *сиречи разношење* истих, према томе излази, да општи интереси траже, да се *туберкулоза што пре код дотичних болесника констатује*.

3) Лекарима и чувари таквих болесника треба да пазе на понашање истих, те да их упућују на све, што треба да чине: овде је од *особитог значаја* практични пример и упутство, које болесници добију у заводима за лечење од јектике који тиме васпитају шире слојеве у погледу неге здравља и одбране од заразних болести у опште и посебнице од јектике.

4) Треба се постарати за брзу лекарску помоћ и одвођење болесника у заводе за лечење, што се најбоље може постићи кратким популарним расправама, које треба давати народу, и у којима треба да се изложе први знаци јектике и како да се поступи у почетку болести а како после.

5) Пошто је опасност од преотимања маха јектике велика особито онде, где много особа живи или ради збијено у затвореним просторијама, то се мора особито тачна лекарска контрола вршити над творницама, радионицама, затворима, школама и т. д., при чему треба настојавати, да се измети одмах уклањају, да се не ради у просторијама пуним прашине, да ваздух и светлост у довољној мери имају приступа, да се одаје ветре и прах утирањем мокрим крпама уклања а не да се чисти обичном метлом. У томе лекарима могу помагати управници и надзорници творница и радионица, учитељи и т. д. упућивањем дотичним особама све ово.

6) Где год се већи број особа дуже време бави у истом простору, треба се постарати, да се одеље

¹⁾ Ради својих читалаца, у које убројавамо највећи број наставника, доносимо по једном српском листу овај резиме рада конгреса лекарског у Берлину о сузбијању овога највећег непријатеља човечанства.

болесни од здравих; и у породицама треба јектичаве оделити од здравих чланова.

7) Треба се постарати, да се уклоне и сви они хигијенски недостаци, који по себи шкоде здрављу и тиме доприносе и ширењу јектике; треба особиту пажњу обратити на оне, који су боловали од плућа.

8) Занимања, у којих се дуже време мора општити са slabим и оболелим особама (бабице, чувари, куварике) а тако исто и продавање готових јела — не смеју вршити лица у чијој је плувачки константован бацидус туберкулозе.

9) Да би се просторије, у којима има или у којима је било јектичавих болесника, за времена дезинфиковале, треба обвезати лекаре да пријаве полицији све случајеве обољевања од туберкулозе (туберкулоза плућа, гркљана, црева) по приватним, болничким, казним и другим заводима, у којима многе особе станују, и да се пријави и свака промена стана таквих болесника.

10) Опет због темељне дезинфекције треба да лекари пријаве полицији све смртне случајеве од туберкулозе.

11) Пре извршене дезинфекције, да се забрани становање у просторијама, у којима су били оваки болесници, а тако исто да се забрани и одело и спаваће хаљине њихове продавати или поклањати пре дезинфекције.

За тим је говорио проф. др. Хајбнер из Берлина о мерама за предохрану против туберкулозе у деце. Он је пошао од чињенице, да се јектика у одојчади врло ретко, али да се у толико чешће јавља у каснијем детињству, откуд све више постаје вероватно да она у раној младости долази услед заражавања. Прилика за ово има тушта и тма. Пре свега се иште: најстрожа чистота, забрана да се страна лица децом играју, да их милују и љубе, да им дају јестива и т. д., храна дечја да је здрава, а посуђе чисто, да се мотри при узимању млађих, на име: дојкиња, дадиља, забавиља и т. д. Проф. Хајбнер све је резултате својих опажања у ове тезе:

1) Сучија се мора спречавати већ у најранијој младости, јер се већ јавља, у том добу где је развој њен врло опасан, јер велики део обољевања у каснијем детињству потиче од заражавања у првом добу детињства.

2) Сучија у деце потиче скоро *искључиво од заражавања* — путем дисања, ређе посредством хране, због чега треба децу најсавесније чувати од сваког додира с оваким болесницима.

3) Особито треба мотрити на *заводе и установе*, у којима деца развог порекла и разних домаћих

прилика седе гроз дуже време једно уз друго — забавишта, игралишта, школе, сиротишта и т. д.

4) Примљивост за туберкулозу је различита, особито је јака у деце од јектичавих родитеља; примљивост ова може се ублажити дијететским мерама.

Гр. Хајбнер је највећма нагласио значај *сарадње учитеља и школских лекара* око спречавања јектике у добу детињском.

Тајни медиц. саветник Киршнер из Берлина говорио је за тим о опасностима од *склапања брака* међу туберкулозним особама. Хигијеничари немају у овоме поузданих података. Истакао је као чињеницу да од јектике више умиру жене него људи. Што се тиче преноса туберкулозе од мужа на жену и обратно, говорник пристаје уз оне лекаре, који су уверени, да је опасан заједнички живот у браку. Али и у таквом браку има помоћи и могуће је сачувати се од заражавања. Ко је туберкулозан и склапа брак, поступа несавесно. И они, који се за времена лече, не треба да склапају брак пре него што прођу бар 2 године, како су излечени. Морална средства овде могу више помоћи него проста наредба власти.

Проф. Рубнер из Берлина говорио је о предохрану против туберкулозе с обзиром на *станове, радионице и средства за јавни промет*. Истиче чињеницу, да је јектика јача у срединама са већим бројем становништва. Што су већа насељења места, и што у појединим кућама и одајама има више људи, у толико је већа и опасност од јектике и њеног ширења. Лежање и спавање две и више особа у једном кревету штетно је. Прашина и нечистота крче јектици пута. Станови сиротињски су управо легло за јектику. У одаје треба ваздух и светлост сунчана што више да улазе. Код срестава за промет истицао је проф. Рубнер бродове и особито железнице, које се нечистоћом управо одликују, чему су сами путници криви, плувањем на патос кола, унашањем прљава пртљага и т. д. Творнице и радионице лекари да прегледају, а тако и железнице, у којима да се мотри на путнике и чистоту. Да се помажу установе, које смерају на поправку станова за сиротињу.

Пошто је Лајбе из Вирцбурга говорио о профилактици против јектике у болницама, нагласив да јектичаве треба држати одељено од других, узе реч чувени научник:

Проф. Вирхов, који је говорио о *односу туберкулозе према људској храни* и о мерама за предохрану у том обзиру. Јектику највише распростиру говеда, прво месом а за тим млеком од јектичаве краве. За говедима долазе свиње, док је живина слабо преноси, јер је у ње болест ова друге при-

роде. Садашњи преглед беле марве треба проширити на сву стоку и то и на месо и на производе месне, који се јавно продају. Свако марвинче треба тачно прегледати и на њему извршити опит са туберкулином. Пошто је млеко врло опасан преносилац туберкулозе, то да се главна пажња обрати музарама. Краве, овце, козе које се музу треба да се испитају туберкулином. Свакако пак да се млеко пије скувано и стерилизовано. Свиње су јектичаве више него што се мисли. Болест ова највише се јавља у вратним жлездама (шкрофуле). За то се месо свињско мора најстроже прегледати. На основи својих опажања, одбио је Вирхов теорију о урођеној и наслеђеној јектици. До сада у новорођенчади и у деце још нерођене није констатована јектика. Инфекција настаје редовно тек после рођења т. ј. у животу самом.

ВОЈНА ПРОТИВ АЛКОХОЛА

Ми смо већ толико пута писали у „Народном Здрављу“ против ове напасти деветнаестог века, што се зове алкохолизам. У много и много слика изнели смо ружне и жалосне стране ове страсти људске, која је толико хиљада породица гурнула у моралну и материјалну пропаст. Показали смо с тачним бројевима у руци како се већи део и злочинстава и иступа једино може свести на претерану потрошњу алкохолских напитака. Износећи свеколику тежину овога најважнијег друштвеног питања данашњег века, спомињали смо и то, како су поједине државе већ на својим скупштинама изгласале и у живот привеле закоче, који се одnose на ограничење пијанства у народу.

Па при свем овом нашем писању рачунамо, да ће нам сваки добромислећи човек, кога доиста боли срце кад погледа на силна опустошења што га алкохол чини у народу, одобрити кад се опет вратимо на ово питање и поново о њему говоримо. До год траје ове напасти у роду човечјем, дотле није никако сувишно о њој говорити и упозоравати оне, који још имају снажне воље и одважности да се врате с овог несрећног пута.

У целом образованом свету данас је поведен озбиљан рат против алколизма, који упропашћује здравље оној класи људи, којима је оно најпотребније — радничком сталезу. Паметни војни лекари сасвим су избацили алкохолска пића из војске, јер она не чине војнике снажнијим већ им још више упропашћују снагу и издржљивост.

Један познати париски лекар, Лежандр, позвао је све своје другове — лекаре у болницама на за-

једничку војну против алкохола и штампао је један напис, који је урамљен у свима болесничким собама и који се даје свакоме ономе, који као оздравео из болнице излази. Тај његов напис овако гласи:

„Већина болести, што се лече у болницама, постале су или су се погоршале услед претераног пића алкохолских напитака.

„Сва су алкохолска пића опасна. Најшкодљивија су она, у којима, поред алкохола, има мириславих есенција, као пеленика, која није никада од благотворног утицаја, даље клековача и све оне разне ракије што су „горке“ и т. зв. „стомаклије.

„Алкохолска пића су још опасније кад се узимају из јутра на ште срце и између обеда (ручка и вечере).

„Сваки човек мора неизбежно постати алкохолчар, тј. трује се лагано алкохомом, баш и онда ако се никада не опије, кад пије сваки дан какво алкохолско пиће, ракију, ликер или вино (на пр. један литар вина и више дневно).

„Алкохол је један отров, који, кад се редовно узима, убија брже или лаганије, али с потпуном сигурношћу, оне органе, који су за живот најпотребнији: желудац, јетру, бубреге, крвне судове, срце и мозак.

„Алкохол дражи човека, али га никако не снажи.

„Он никада не може заменити храну а убија укус и апетит.

„Кад се често алкохол пије, или и обично вино кад се сваки дан троши (један литар и више дневно), човек је већма изложен болестима, и кад оболе, болест је увек тежа но обично, изметне се у друге болештине и често се свршавају смрћу.

„Алкохол порађа врло често јектику, слабећи плућну снагу; сваке године виђају у болницама где се примају болесници, који пате од алкохолизма, где после неколико месеца долазе ти исти као јектичави у болницу да се лече.

„Родитељи који су претерано пили алкохолска пића, добивају обично децу, која су богаљи још од рођења, или блесави, или умиру у првој години од грчева“.

Ово неколико напомена доктора Лежандра могу се без претеривања назвати златне речи и не би згорега било да их и код нас сваки прочита и добро упамти. Никома неће бити ни од штете ни на одмет а многима и многима могу бити од неочењиве користи, на срећу и њихових породица и целога друштва.

„Нар. Здравље“.

ГЛАСОВИ О ШКОЛАМА

Школе у Србији

Бачке књижице. — Наставници и наставнице крагујевачких основних школа, у споразуму са својим школским надзорником, спремили су за ову годину нарочите штампане књижице, које ће сваки ученик и ученица добити. У књижици су: напомене о владању ђака: у школи, у дворашту, у родитељској кући, на улици, у друштву ван куће и школе; о односу ђака према учитељима, и о надзору над ђацима. Даље су напомене о чувању здравља: о нези тела у опште, нези плућа, уста и носа, очију и ушију, и чувању од заразних болести. Ове напомене су кратке и прегледне, те разумљиве и за ученике и за њихове старије. Иза напомена су две стране спремљене да их наставник попуни на крају свакога двомесечја потребним подацима о марљивости и владању ученика, чија је књижица. Одређено је и нарочито место за потпис ученичких родитеља или старалаца, чиме ће потврђивати, да су прочитали извештај о учењу и владању свога детета.

Са овим књижицама чивени су у Крагујевцу огледали још у прошлој школској години, и добивени су добри резултати. Желети је, да се у овоме и по осталим местима, ако и не свуда а оно бар по већим градовима, наставници народних школа угледају на крагујевачке наставнике. На овај начин успеће се, да се родитељи и стараоци ученички што више заинтересују за школу и напредак своје деце, а знатно ће се утицати и на целокупно васпитање школске омладине.

Занатлијско-трговачке вечерње и недељно-празничне школе. — Министар народне привреде одлучио је да се у свима већим градовима у Србији отворе и одржавају, о трошку министарства народне привреде, *занатлијско-трговачке вечерње и недељно-празничне школе*. Предавање у овим школама биће недељом и празником пре и после подне и преко недеље уторником и четвртком у вече. У школи ће се предавати према наставном плану и програму који је спремљен у већу наставника Државне Трговачке Школе. Предавања у овим школама дужни су походити сви занатлијски и трговачки ученици и помоћници. Господари биће одговорни са неуредно похађање школе својих млађих.

У Београду су отворене већ две овакве школе: једна код Саборне и друга код Вазнесенске Цркве. Упис се већ у велико врши, и за кратко време редовно ће почети предавања у овим школама.

Живо се ради на отварању ових школа и по осталим градовима у Србији.

Наставници у приватним средњим школама. — У *алексиначкој приватној средњој школи* изабрани су: за директора *Тихомир Борђевић*, професор там. Учитељске Школе, и за наставнике: *Петар Илијћ*, *Др. Стеван Окановић*, *Владимир Радојевић*, *Владимир Стојановић* и *Божедар Јоксимовић*, наставници там. Учитељске Школе, и *Риста Стојановић*, професор у пензији, *Милутин Борђе-*

вић и *Младен Кн. Милојковић*, пређ. предавачи, *Драгутин Буцек*, учитељ цртања у пензији, *Аврам Миловановић*, свештеник, и *Даринка Ненадовићева*, учитељица женскога ручнога рада.

У јагодинској приватној средњој школи изабрани су: за директора: *Иван Дамњановић*, професор у пензији, и за наставнике: *Светислав Матић* и *Лука Зрић*, професори там. Учитељске Школе, *Радован Јовановић*, професор у пензији, *Јеротије Тошловић*, пређ. предавач, *Ђура Бранковић*, учитељ цртања у пензији, и *Нићифор Јанковић*, там. ђакон.

Министар просвете и црквених послова одобрио је избор ових наставника.

Ручни рад у народним школама. — У прошлој 1898.—99. школској години 98 наставника народних школа одликовало се радом ручнога рада са својим ученицима у радионици. У четрнаест школа ручни рад је предаван са четири часа недељно, у једној са осам, у двема са два часа, а у свима осталима школама у којима је било радионице за ручни рад, овај предмет имао је један час недељно. У Београду и Косјерићу часове ручнога рада походили су ученици сва четири разреда основне школе, а у свима осталим местима само ученици III и IV разреда. У прошлој школској години свега је походило радионице ручнога рада 1067 ученика народних школа.

Помоћ учесницима овогодишњих курсева за ручни рад. — Министар просвете и црквених послова, желећи помоћи оним вредним учитељима народних школа, који су за време великога школскога одмора, ради свога личнога усавршавања и допуњавања стручне спреме за рад у школи, похитали на курсеве за ручни рад, одредио је из средстава министарства просвете и црквених послова новчану помоћ свакоме курсисти, и то учесницима на првом информационом и вишем курсу по *шестдесет*, а учесницима на нижем курсу по *тридесет* динара. Ова је помоћ издата курсистима при завршетку курсева.

Школе у Аустро-Угарској

Народне школе у Хрватској и Славонији у 1897.—98. школској години. — У 1897.—98. школској години било је у Хрватској у Славонији 1360 народних школа, на 2,186.410 становника. Дакле једна школа долазила је на 1608 становника. Једноразредних школа било је 767, дворазредних 325, троразредних 77, четворазредних 102, петоразредних 10 и шесторазредна 1. У 1105 школа радило се и пре и после подне, а 183 само пре подне. У току те школске године утрошено је на ове школе 1,790.804 форината; према овоме на свакога ученика у народним школама утрошено је у тој години 12 форината и 91 новчић. Школских зграда било је 1.181, од којих је било у добром стању 903, у средњем 350, у рђавом 228. 228 школа било је потпуно свима училима снабдевано, 980 довољно, 96 слабо и 13 школа било је без икаквих учила. У тој години било је 1246 учитељских и 1169 ученичких књижица. У учитељским књижицама било је 273,557 свезака а у ученичким

117,992 свеске. Школских вртова било је 1083, и то 794 у доброме стању, 184 у средњем и 105 у рђавом стању. Из ових вртова *поклоњено је децијим родитељима 142.538 разних воћака, 84.014 чокота домаће лозе, 90.205 садница дудова и 110.711 резница американске лозе.* У школским вртovima било је 318 пчелњака са 2.334 кошница. Учитеља је било свега 2243, — по један учитељ на 878 становника. Деце за школу дорасле било је 260.924: мушкараца 138.930 и девојчица 121.994.

Школе у Шведској

(СВРШЕТАК)

Виша основна школа. — Поред поменутих вечерњих школа, школа за малу децу (sma-skola) и ниже основне школе са 4 разреда постоје у Шведској у неким већим и богатијим местима и *више основне школе*, но оне су свуда готово добровољне т. ј. настава у свима није обавезна. По различитим местима оне су различито уређене а и различито се и називају. У Штохолму се нпр. сматрају као виша основна школа последња 2 течаја (13 и 14) осн. школе. У Хелсингборну, Малмеу,¹⁾ Готенбургу и другим местима као виша основна школа сматра се V и VI разред осн. школе. У Норђенингу пак виша основ. школа је троразредна (V, VI VII раз.) што нигде на другом месту није случај.

Вишу осн. школу посеђују сва она деца која сврше основ. школу са добром сведочбем а не оду у гимназије или у службу и на занате (у ком случају морају ипак посећивати коју од вечерњих школа). Поред осталих предмета који се и овде као и у основној школи предају (само разуме се, у ширем обиму), предаје се још физика, општа историја, хигијена и књиговодство, а негде као необавезан предмет и који од страних језика, обично енглески или немачки, нарочито у женским одељењима. У овим школама предају способнији и ваљанији учитељи-це, са истим платама као и у нижој основ. школи. Дневна настава траје 5—6 часова као и у осн. школи и према месном уређењу. У Норђенингу нпр. држе се предавања и после подне само 4 пут у недељи, на другим местима сваки дан или само суботом не итд. Спрема коју ученици изнесу из више осн. школе одговара од прилике оној спреми извања тоје се добива у 3—4 разреду гимназије. С тога се свршени ученици-це више осн. школе такође радо примају у новчане заводе у поједине радње као књиговође и касирке или одлазе у учит. школе и друге стручне заводе. Пада у очи да су женска одељења многобројнија и да је свуда више ученица но ученика у овим школама, а то с тога што мушка деца иду одмах по свршетку ниже осн. школе, које на занате и у фабрике које у гимназије и друге различите заводе, а јамачно што је и у целој земљи већи број женских но мушких.

Неколико статистичких података о школама у Шведској. — Из годишњег извештаја шведског министарства просвете, који је ово дана публикован, саопштавам ово неколико важнијих статистич-

¹⁾ У Малмеу се оне називају „Грађанске школе“ а предаје се и немачки језик са 4 часа недељно, физика, хемија, општа историја итд.

ких података, из којих се у главном види, како стоји Шведска са основном и вишом наставом

У *јавним гимназијама и педагогијама*¹⁾ било је у прошлој 1898. години 16.317 ученика (1897. год. 15.976) У самим педагогијама било је 203 ученика.

Испит зрелости положило је прошле године 822 ученика, од којих је било 54 женских матуранта. (Овде нису урачунате приватне гимназије).

Виших женских школа било је 92. У више женске школе не рачунају се учитељске школе за спремање учитељица основних и мањих (sma skola) школа.

Шведска има 12 *учитељских школа*, од којих су 7 мушких и 5 женских уч. школа. У мушким учитељским школама било је 737 ученика, а у 5 жен. учитељских школа било је 484 ученица или свега 1221.

Учитељски испит положило је 289 кандидата, (163 мушких и 126 женских).

Нижи учитељски испит (за учитељице у малим осн. школама) положило је 75 ученица.

Осим горепомнутих 7 учит. школа у Шведској постоје још 2 нарочите учитељске школе (У Matlisud-den-у и Нараганд-у) које спремају учитеље-це за Лапланд и Финланд. У првој од тих учит. школа (у Matlisudden-у) положило је учитељски испит 27 учитељ. кандидата (3 муш. и 24 женских). У другој (Нараганд-у, у којој се спремају учитељи за Финланд) положило је учитељ. испит 26 (22 жен. и 4 мушких). Држава даје већу помоћ ученицима ових двеју семинарија но у осталим уч. школама, и прошле године издато је на благодјењања 17.305 круна.

У 7 државних учитељ. школа за спремање учитељица у sma-skoli (малој осн. школи) положило је у 1898. год. 323 кандидата учит. испит. У приватним пак учит. школама исте врсте положило је уч. испит 233 ученица.

На благодјењања у мушким и женским учит. школама утрошено је у 1898. год. 75.000 кр. (105.000 дина). Благодјењања су у швед. учит. школама далеко мања но у нашим и варирају између 70—150 кр. годишње. за сваког ученика, према броју пријављених благодјејанаца у свакој уч. школи, или за сваку учит. школу 7200—7800 круна годишње.

Лапландези су један мали народић, који свега броји око 30.000 душа и живи нешто у Лапланду у Шведској, нешто у Финској. У Шведској их има свега 7—8000. Лапландези су мали растом али веома развијени и мрке масги. Језик им нема никакве сличности са шведским, но је сличан финском и мађарском језику. Школе су у Лапланду махом амбулаториске а није им могуће имати сталних школа јер су становници номади и немају стално место пребивања но идо за својом стоком. Настава се у почетку предаје на лапландском језику, али се покушава да се упореду учи и швед. језик.

Основне и мале школе. — Према извештајима свију школских надзорника било је у прошлој години 2.388 школских општина у целој Шведској. У њима је било:

¹⁾ Педагогије се зову ниже гимназије, које су управо као нека врста више осн. школе и које управо дају само припрему за ступање у праве гимназије. Но оне се већ свуда укидају и заводе праве гимназије.

	сталних	покретних	Свега
а) виших основних школа	15	—	15
б) основних школа	4135	696	4831
в) нижих основних школа (sma skola)	898	629	1.527
г) малих осн. школа	3.654	1.467	5.121
Свега	8.702	2.792	11.494

Број сталних школа повећан је у прошлој години од 8511 на 8702, а према томе број покретних или амбулаториских школа смањен је од 2831 на 2792.

Целокупан број школа повећан је са 137.

Како стоји са наставним снагама у тим школама види се из следећег прегледа.

	учитеља учитеља-ца свега		
а) у вишим основ. школама било је	17	—	17
б) у основним школама било је	4696	2334	7030
в) нижим основ. школама било је	251	1289	1530
г) малим осн. школама било је	253	5742	5995
Свега	5217	9355	14572

Осим овога било је још 360 учитеља и 556 учитељица (916) који су предали само: ручне радове, певање, гимнастику, и екзекирна вежбања.

У целој земљи било је 819.461 дете од 7—14 година старости, која су била дужна да посећују школу и то 415.836 дечака и 403.625 девојчица.

Од тога броја школовало се 750.847

Из различ. узрока није поход. школу 68.914

Свега 819.461

Колико је пак било ученика-ца у свакој од ових поменутих школа показује ова таблица;

А.

И. Деца која су се школовала у својим школским општинама:

а) у сталним основн. школама	371.969
б) „ амбулаториским осн. школама	55.663
в) „ сталним нижим осн. „ „	36.162
г) „ амбулаториским ниж. осн. школама	33.976
д) „ сталним малим осн. школама	128.784
ђ) „ амбулатор. малим осн. школама	56.557

II. Изван својих школских општина школовало се у: основним, ниж. осн. школама и малим основним школама свега

Свега 15.329

В) е У вишим основ. школама	306
ж) „ јавним гимназ. и струч. школама	12.246
з) „ заводима за ненормалну децу	976
и) „ приватним школама	16.132
ј) „ обучавано код својих кућа	22.747
Свега	750.847

Од све деце која су била стара 7—12 година у прошлој години није посећивало школу 61.874 а из ових узрока:

а) што је свршило нижи курс у осн. школи од 7—12 год. на после ослобођено даљег школовања	10.439
б) Што је свршило целу осн. школу	32.604

в) ослобођено од посећивања школе због болести или природних недостатака	3.377
г) из других разних узрока	15.454
Свега	61.874

Као што је познато и Шведска долази у ред оних држава које се највише старају о народном образовању. Она у том погледу стоји далеко боље од многих других богатијих и већих културних држава европских. У Шведској се ретко може наћи ко, ко бар не уме читати и писати, с тога је и проценат неписмених једва 0.12. Држава води озбиљну бригу у народном образовању и чину велике издатке на ос. школе, стручне заводе и заводе за слепо, глухо-немо и умно слабо одарену децу (за коју има у земљи преко 20 завода). На целокупну наставу у земљи утрошено је прошле године 17.088.611 круна. Од ове суме издато је:

1. На плате учитеља-ца и другог настав. особља.

е) У готовом новцу	9.799.328
„ натура	1.167.038

б) На зидање нових школских зграда, кувачине школских плацева и намештаја (инвентара)

в) На наставна средства	300.972
г) На остале потребе	2.616.398

Свега 17.088.611

Сама пак држава утрошила је на плате учитеља-ца: основних, нижих основ. школа и малих основ. школа 4.436.395.52 круна, а сем тога издала је као помоћ за 15 виших осн. школа 18.000 круна.

На плаћање заступника-ца оним учитељима који су због болести одсуствовали од школе (269) издала је држава 51 847 круна.

Продужних школа — било је у 1898. години 1069. Поред осталих издатака, које су поједине школ. општине учиниле на плате учитеља и набавку књига, писаћег и цртаћег материјала и т. д. у овим школама дала је и држава на име помоћи ($\frac{1}{2}$ учит. награде) 67.225 круна.

Ма да се са завођењем *слојда* у Шведској почело још од пре 20 година ипак је он још непрестано као добровољан предмет у основној школи. Али то није ни мало сметало пирењу *слојда* у осн. школи, шта више *слојд* је у Шведској толико раширен, да сразмерно ни у једној другој земљи није толико много заведен. Сем осн. школа он је заведен у различитим стручним заводима, учит. школама, забавиштима, заводима за ненормалну децу итд. Држава потпомаже завођење *слојда* само у толико што даје 75 кр. годишње помоћи свакој школи која је завела ручни рад са најмање 4 часа недељно и 15 ученика у одељењу.

У 1898. години било је у Шведској 2960 мушких школа (т.ј. одељења) са 54.197 ученика у којима су предавани ручни радови. Сама држава дала је на име помоћи (а за награде наставника) овим 2960 школа 221.578 кр. Осим тога било је 2979 женских школа са 94.572 ученица (одељења) у којима је предаван женски ручни рад. На име помоћи овим школама издала је држава 72.615 круна.

Поред сваке основ. школе у селу налази се обично лепо уређен *школски врт*. Таквих школских вртова било је у прошлој години 1900.

У Шведској постоје 28 виших народних школа. О овим школама писаћу опширније док приборем још неке податке. За сада да напоменем само то, да се ове са свим разликују од више основне школе како по самом задатку који имају тако и према времену колико ове трају и наставном програму. У ове школе примају се по негде у различитим курсевима како мушки тако и женски ученици. У прошлој години било је у свих ових 28 виших народних школа 819 мушких и 591 женских ученика. На потпомагање ових школа утрошила је држава 74.620 кр.

Можда сразмерно ни једна друга држава у Европи не води већу бригу и старање о абнормалној деци но што то чини Шведска. Она има преко 20 модерно и лепо уређених завода за: глуво-нему и слепу децу, које је држава издала у 1898. години 205.375 кр.

Сем тога Шведска има и неколико завода за слабоумну децу (идиоте) на које је такође издала 116.362 круна у прошлој години.

При завршетку да наведем још само један статистички податак који најчистије и најкарактеристичније илуструје, колики се и какви издаци чине за народно образовање у Шведској.

На сваког ученика основ. школе утрошено је прошле године 22,10 бге или према броју становника долази на сваког по 3.26 крупе.

Малме.

24—IV—99.

Јован Миљевић,
учитељ

ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Стогодишњица рођења Јована Хаџића (Милоша Светића). — На Малу Госпођу, 8. септембра ове године навршило се сто година од рођења Јована Хаџића, — по књижевним му пословима познатог Милоша Светића.

Јован Хаџић је један од највећих просветних и књижевних радника наших у првој половини овога века. Рођен је у Сомбору. Остао је био рано без оца, те га је био прихватио и школовао рођак му тадашњи бачки епископ Гедеон. Хаџић је изучио философију у Пешти и права у Пешти и Бечу. Врло је рано почео певати, угледајући се на класичне песнике. Радио је предано и одушевљено на просветном и културном напредовању свога народа. Његовим настојавањем основана је, на св. Саву 1826. године, *Матича Српска*, прва словенска расадница науке и књижевности, која и данас још постоји. Живот и опстанак српске велике гимназије у Новоме Саду, претварање њено у велику гимназију са српским и православним карактером, — све је то велика заслуга Јована Хаџића. Хаџић је био један од најзаслужнијих и највећих радника на стварању првих писаних закона у обновљеној Србији и био је редактор многим законима нашим, судске и управне гране, од којих су неки и данас још у важности, те се по њима управља и суди. Што је словенска наука добила једнога *Ђуру Данчића*, поглавно је заслуга Хаџићева. који се о Ђури бринуо, и помагао му у школовању.

У борби за реформу књижевног језика и правописа нашега, коју је у почетку овога века био повео

Вук Ст. Караџић, Хаџић је био на челу Вукових противника, и дуго и одсудно је водио борбу противу Вукових реформама, али на послетку у овој борби побеђен, приклонио је главу и увео је Вуков правопис у новосадску гимназију, којој је деветнаест година био управитељ.

Јован Хаџић је био велики Србин и својим животом и радом много је задужио свој народ.

Матица Српска, коју је Хаџић основао и био јој први председник, свечано је прославила стогодишњицу рођења Хаџићева. Прослава је била 26. августа. Прво је у цркви одржан парастос слављенику, и учињен спомен на гробу његову, па је после одржана свечана седница Матичана, у којој је Матичанин Секретар др. Милан Савић говорио о животу и раду слављеникову. Слава Јовану Хаџићу — Милошу Светићу!

*

Словенска филологија на руским универзитетима. — Словенска филологија предаје се сада на двадесет и седам универзитета и великих школа. У Русији је највише универзитета, на којима су заступљене катедре за словенску филологију и највише је тамо професора и катедара за овај важан научни предмет. Одмах иза Русије иде Аустро-Угарска, на чијим се универзитетима такођер предаје слов. филологија. У Русији предају на универзитетима словенску филологију: у *Петрограду*: редовни професор *Влад. М. Ламански* (слов. језике), редовни професор *Ал. Ив. Соболевски* (руски језик и литературу), изв. професор *Полихрон Сирку* (слов. јез. и лит.), прив. доцент *И. А. Шљашкин* (руски језик и лит.) и пр. доцент *И. А. Лос* (слов. јез.); у *Москви*: редовни професор *Вс. Ф. Милер* (руски и лит.), изв. професор *Ив. Соколов* (руску литературу), доцент *А. П. Бјелски* (руски језик и литературу), доцент *В. М. Истрин* (руски језик и литературу), доцент *А. А. Александров* (руски и лит.) и доцент *П. А. Лавров* (словен. језик); у *Харкову*: редовни професор *П. А. Бесенов* (слов. језик.), редовни професор *Н. Ф. Самуров* (руски језик и литературу), редовни професор *М. С. Дринов* (сл. јез. и историју) и изв. професор *М. Ег. Халански* (руски језик и литературу); у *Кијеву*: ред. професор *Т. Д. Флорински* (слов. језик), редовни професор *П. Вл. Владимиров* (руски језик и литературу); у *Одеси*: редовни професор *Ал. Л. Кобушински* (слов. јез.), редовни професор *В. А. Јаковљев* (руски језик) и доцент *Мочуљски* (руски језик и литературу); у *Варшави*: редовни професор *Константин Р. Грот* (слов. језик и историју), изванредни професор *Платон Кулаковски* (словенске језике и литературу) и доцент *Ф. Ив. Езбера* (јужно-словенске језике); у *Казану*: редовни професор *Ал. С. Архангелски* (руску литературу), изв. професор *В. А. Богородицки* (руски језик и упоредну граматiku) и изв. професор *Ал. Ив. Александров* (словенски језик); у *Јурјеву*: редовни професор *А. С. Бодиловић* (слов. језик), редовни професор *П. А. Висковатов* (руски и словенски језик), редовни професор *Ив. Бодуен де Куртепе* (слов. језик) и доцент *Леонард Масинг* (словенски језик).

Словенска филологија предаје се на универзитетима и великим школама још у девет држава.

Велики просветни добротвор. — 8. ов. м. преминуо је угледан београдски трговац *Димитрије Стаменковић*, који је између многих других легата, намењених појединим нашим хуманитарним установама, оставио *три стотине хиљада динара у злату*, као књижевни фонд који ће носити име племенитог добротвора, а из чијих ће се прихода издавати књиге, писане у духу српске мисли, или књиге о отаџбини, вери, моралу и истини, привреди и народноме здрављу, и бесплатно се поклањати ученицима народних и средњих школа. За извршиоце овога легата покојник је одредио два члана Српске Краљевске Академије, који буду у седници Академијиној изабрани.

Нека је вечити помен овоме великоме просветном добротвору нашем, који се у последњим часовима свога живота сетио народне просвете и тиме себи подигао најтрајнији споменик за вечита времена!

Страни научници у Србији. — У почетку овога месеца свратили су у Београд, са конгреса који је одржан у Б. Пешти, неколико одличних правника и универзитетских професора, међу којима су: *Лист*, професор из Берлина; *Ривијер*, професор из Париза; *Шиловић*, професор из Загреба.

„Невен“ — чика-Јовин лист у 1899.—1900. години. — Почетком овога месеца *Невен* је почео излазити за ову школску годину, и биће нашем младом нараштају и даље што је и до сада био. Издавање листа примио је уредник на себе, те ће у овој години он бити и уредник и издавач. Невен ће у овој години излазити сваких седамнаест дана, тако да за годину буде осамнаест бројева. Цена је листу стара — осам динара на годину, за Србију. Ко пошаље претплату за читаву годину у напред, добиће на дар књижицу *Мефисевне II*, које ће изићи о Св. Илији 1900. године, или *Мефисевне I*, које је ове године штампано.

Турски научник о Србима. — Недавно је довршен и штампан *Историјско-географски речник* Самибеге Фрашерије. Сами-бег је већ стекао гласа у научноме свету. У овоме последњем делу своме он је прикупио и средио богати материјал историјско-географске садржине, који је био растуран по најстаријим до сада у Јевропи непознатим делима источних народа. У овоме делу говори и о Србима овако: „То је један од јужнословенских народа. Поделе су му Хрвати и Словаци. Живи у углу који се налази на северо-западној страни Балканског Полуострва, у суседству Аустро-Угарске. Једном речи, Срби су насељени на југоисточној обали Јадранског Мора, и у долини Саве: у Србији, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Далмацији, Хрватској и Славонији. Има их свега око осам милиона душа. Прва отаџбина српскога народа је северна страна карпатских планина. У VII веку после Христа, пошавши из тога краја на југоисток, пређоше Дунав и уђоше у земље, у којима су и сада. Ту су се помешали и спојили с илирским и келтским народима који су ту већ живели, и Срби језиком ове преовладаше. Нека се племена српска одвојише и населише с једне и друге стране Балкана и тамо се помешаше са бугарским Татарима, који су

дошли са Волге; из те смесе произишао је данашњи бугарски народ. Дакле, Бугари су народ који се састоји из Татара и Срба, а Срби су опет народ, који је произишао од правих Срба и Илира. Срби, и уопште они који живе у Босни и Херцеговини, у Црној Гори и у Далмацији, и они који су се помешали с Илирима, т. ј. са старим Ариутима, јесу, као и сви Словени, краткога раста и телесно мали, неразвијени, а обдарени су јуначким врлинама. Српска је књижевност нова. Срби католичке вере пишу латинским, а православни руским словима. Више их је од пола милиона, који су мухамеданске вере; а не треба заборавити да живе у Босни и Херцеговини. Они су почели писати арапским словима“.

Словеначко уметничко удружење. — Словеначки уметници удружили су се недавно под именом: „Словеначко уметничко удружење у Љубљани“. Циљ је овоме удружењу: попомагање словеначке уметности, приређивање изложба радова словеначких уметника или словенских у опште, чување ауторских права, приређивање предавања, издавање репродукција словеначких уметника, неговање саобраћаја са уметничким друштвима у иностранству и посредништва међу словеначким уметницима и приређивачима међународних уметничких изложба. Чланом помагачем овога удружења може постати сваки Словенин који плати годишњи улог од шест форината.

Гетеова стопедесетогодишњица. — 15. августа ове године, навршило се сто педесет година од рођења великога и прослављенога немачкога песника *Јована Волфганга Гетеа*. Тај је дан у читавој Немачкој најсвечаније прослављен. Главна прослава била је у Франкфурту на Мајни, где је Гете, пре сто педесет година, угледао свет. Прослава је почела одлажењем пред споменик, подигнут у спомен великом песнику. Непрегледна маса света отишла је на Гетеов трг и чинила овацје пред спомеником песниковим. Биле су заступљене све школе, власти и удружења. После подне била је музичка свечаност, на којој су извођене композиције појединих Гетеових песама. У вече је била велика бакљада, у којој је било преко петнаест хиљада учасника. У позоришту је била свечана представа Гетеова *Фауста*. Сва немачка позоришта тај дан су прослављала, дајући комаде великога слављеника; сви немачки листови посветили су чланке и студије у спомен Гетеу; по разним местима у Немачкој дижу му споменике.

Гете је био велики пријатељ оцу наше повије књижевности, Вуку, веома се интересовао за нашу народну поезију, проучавао је, преводио и много помогао, да се за наше народне песме странци заинтересују и приступе њихову проучавању. Слава му!

ВЕДЕШКЕ ИЗ ШКОЛСКЕ ХИГИЈЕНЕ

Школска деца скрштених руку. — Живој природи детињој тешко је и онако издржати школски запт, а кад се још учини што против здравља дети-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

нег, онда школа може више шкодити него хаснити. Ево томе најобичнијег примера.

Давнашња је навика учитеља из основних школа, да у извесним приликама заповеде деци; „Мир!“ и да том речју по војнички траже неки особити начин седења. Има их, који своје ученике при тој команди терају, да обе руке на скампију положу и тако непомично седе, а где који опет траже од јадних малишана, да на ту заповест аутоматски сви редом прекрсте руке на прса, и тако — скрштених руку — као свећа задуго усправно седе. Никоме и не пада на ум, да то деци није лако, — да ти положаји јако море, па да баш и здрављу шкоде.

Нарочито се то може рећи за онај начин, где деца морају скрштених руку читав сахат мирно седети. При седењу је већ и онако знатно успорено дисање, а ако још у том положају тела притиснемо грудни кош теретом скрштених руку, онда ћемо, наравно, том (и онако) успореном, слабом и површном дисању још јаче сметати. Притиснути грудни кош неће имати маха, да се слободно шири и да довољно ваздуха потхвати, па ће онда на тај начин и мање ваздуха у себе примити. Ако то потраје дуго, рецимо читав сахат и више — ако се то сваки дан понови: — онда је сасвим природно, да ће утицати на размену ваздуха у опште, а тиме и на размену других материја из хране у телу. Дете ће слабије дисати; оно ће слабије кисеоником запављати своју крв — једном речју: дете ће се у таким приликама лошије хранити, па лошије и осећати. Замало па ће изгубити свежину и боју у лицу, а бодрину и живахност у мишићима и чулима. Ако то за дуго потраје, могу се јавити и озбиљнији знаци — па баш и која права болест.

Да тога не буде, саветовали су лекари да се забрани да деца у школи седе скрштених руку. Тој су се забрани противили старији учитељи, али се сада већ и с њихове стране у томе попустила. Увидели су, да је та навика у школи веома озбиљна по децје здравље, па су је почели напуштати. При томе су и власти усвојиле лекарско мишљење у томе питању и данас већ имамо школа, где је скрштање руку баш од школских одбора забрањено. Тако је свршетком прошле године школски одбор града Беча издао наредбу свима школама свога подручја, у којој се и мушкој и женској деци забрањује, да скрштених руку седе или стоје. Школске управе и учитељи су одговорни, ако се та наредба не би тачно вршила.

Колико се сећам, и наша деца основних и нижих школа научила су, да скрштају руке, чим учитељ вишне „Мир!“; чим које од њих прозове да што говори, чим који страни у школу дође итд. Може бити да ће ова напомена усаветовати учитеље, да децу на то не гоне и не привикавају, а може бити да ће изазвати и коју целисходну наредбу од стране власти. Таква наредба не стаје много, а имала би велике користи.

β.

*

Школа пре седме године узраста. — Готово сви лекари и велика већина педагога сагласни су у томе, да дете не треба прерано у школу слати. Навршена шеста и почетак седме године махом је термин, кад дете у школу полази, али то није добро. Увек треба и на то пазити, је ли дете телесно и душевно толико напредовало, да баш доиста у свему и одговара тим

просветни гласник 1899. г.

годинама. Ако је телесно слабо, а душевно још заостало, онда ни после седме године није за школу, него треба, да чека док се боље развије. Увек је корисније ма и касније у школу поћи, него због неразвијености у напредовању заостајати.

А да слаба, сувише млада и неразвијена деца у школи не могу телесно ни душевно напредовати, сведоче толики подаци из искуства и науке. За учитеље је то већ стара ствар, да деца, која прерано у школу пођу, много касније сврше, него она, која су се тобож, задоцнила. Старија, развијенија деца у брзо стигну оне слабуњавце и кржљавце, па не потраје дуго а она их и престигну.

Исто је тако и у телесном напредовању. Дете које прерано у школу пође, заостаће у развију много више, него оно, које је касније ђаком постало. Ако је још по својој природи слабо и кржљаво, онда му прерано похађање школе још више смета. Dr. C. Schmid-Monpard у Хали, изнео је пред 70. „Скуп немачких природњака и лекара“ у Диселдорфу ове податке о утицају школе на телесне мере за прво време. Он је таквим мерењем констатовао, да деца, која у седмој години пођу у школу, за 0·7 до 1·3 кгр. мање по тежини напредују него она, која су после седме године у школу пошла и да се, дакле, школом по тежини за 30 до 60% у свом природном прирасту оптете. Што се тиче висине и тај је губитак исто толики. Заостану иза својих другова од навршене седме године за 1·1 до 3·2 см. висине, а то ће рећи да изгуби 20 до 40% свог обичног, годишњег прираста у висину. Нека од те деце друге школске године тежином никако и не порасту, а нека — нарочито девојчице — још од првобитне тежине нешто и изгубе, те се то тек у трећој школској години надокнади.

И ми ћемо о томе добити скоро тачне податке.

β.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

Књиге

А. Годри. Геолошко развиће животиња. Књига трећа. Палеозојске животиње. Превод с францускога. У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. В. 8°, стр. 304.

Ово је продужење знаменитога Годријева дела Геолошко развиће животиња, којим овај научник тежи да пропрати животиње кроз геолошка времена, истичући чињенице које могу осветлити план стварања органскога свега. У првој се књизи говори о терцијерним сисарима, у другој о мезозојским животињама, а у овој, трећој, о палеозојским животињама. Ова је књига подељена у једанаест глава, у којима се понаособ говори: о примарним теренима, примарним фосилима, полицима, ехинодермима, брахиоподима, шкољкама и пужевицама, цефалоподима, зглавкарима, рибама и рептилима. На завршетку је азбучни списак животиња, поменутих у овој књизи.

*

Мисли о цркви, држави, вјери, народној просвјети итд. К. П. Побједоносцева. Превео „из Мос-

68

ковскога Зборника“ архимандрит *Н. Дучић*. Државна Штампарија Краљевине Србије, 1899. 8^о, стр. 135.

Пре три године штампано је у Москви дело рускога научника и државника Константина Петровића Побједоносцева „Московски Зборкѣ“. У томе делу расправљају се питања : о цркви, држави, вери, друштву, народној просвети и политици. Дело је значајно са мисли, изнетих у њему, и до сада је преведено на многе јевропске језике. Архимандрит *Н. Дучић* превео је пет најинтереснијих одељака из овога дела и штампао их у овој књизи.

У првоме одељку, у овој књизи, говори се о цркви и држави, у другоме о вери, у трећем о новој вери и новим браковима, у четвртome о народној просвети и у петome о цркви.

*

Историја педагогије. Од *К. Јелничкога*. С рускога превео и допунио *Ж. Драговић*. Цетиње. К. Ц. Државна Штампарија, 1899. В. 8^о, стр. 213.

После краткога увода, којим се читаоцима изнесе значај и задатак историје педагогије, писац одмах прелази на излагање саме историје. Цео је предмет подељен на предхришћанско и хришћанско доба. У првоме се делу говори : о васпитању код скитачких народа, васпитању и поуди код источних народа и васпитању код класичних народа Грка и Римљана. Други део је подељен у три одељка : у првоме одељку се излаже историја педагогије од Исуса Христа до Бекона, у другоме од Бекона до Песталоција, и у трећем од Песталоција до наших дана. У нарочитome одељку износи се „Кратак преглед школства код Срба“, а у другоме опет говори се, и ако укратко, о Доситију Обрадовићу.

*

Право трговинско. Од *Јов. С. Миловановића*, хон. наставника трговинског права у Држ. Трг. Школи. За употребу ђака Држ. Трговинске Школе, као и трговаца и правника у опште. Државно издање. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљ. Србије, 1899. 8^о, стр. 596.

При изради овога дела писцу је био поглавити циљ да књига одговара практичној потреби и „да донесе корист“. Није се ропски држао никаквог система, али је опет све применио, што је од важности за догматику. Није пропустио, а да у кратку не покаже не само правни значај но и историјски развој важнијих делова трговачкога права. Градио је упоредне примедбе на разлике између нашег и страног законодавства, а поглавито аустријскога, са којим је наш трговински свет у највећем додиру. Што се тиче теорије, чувао се да у њу дубоко не улази, али јој је опет поклањао велику пажњу. Поглавита је брига писцу овога дела била : „да ова књига пружи све оно, што једно лице данас мора да зна, па да буде комерцијално образован трговац“.

Уз овај спис, у истој књизи, штампани су и сви наши закони, уредбе и правила, на којима се оснива трговинско право у нас.

*

Француска читанка за пети разред гимназије. Од *Павла Цоковића*, професора Гимназије Краља Але-

ксандра I. Београд. Штамп Краљевско-Српске Државне Штампарије 1899.

„Ова читанка је рађена, у главном, по систему који је, у модерној школској књижевности, усвојен за уџбенике ове врсте. Она има пет делова : примере за читање, саставе, речник, напомене и задатке . . . Састави су од две врсте : једни који служе за учење граматике и други за учење речи. Често су у једном истом саставу обе врсте комбиноване. Састави, који служе за учење граматике, садрже примену граматичког материјала онако како то чине позната вежбања у уџбенику Анову и сличним књигама. Што су тамо реченице разнородне и без међусобне везе, српске и француске, то су овде састави, цели текстови, непрекидно штиво ; а само на француском језику . . . Сваки састав одговара по једној партији граматике и представља вежбање за њу нарочито одређено, а очишћено од примене осталог непређеног . . . Материјал је распоређен систематично, по врстама речи и њиховим облицима . . . При избору унетих састава већа је пажња обраћана и на садржину њихову. Гледало се нарочито да садржина састава одговара што више доста високом добу узраста, којем је читанка намењена . . . При распореду састава пажено је да се одржи један логичан и природан ред, својствен једној читанци . . .“

*

Земљопис Краљевине Србије по речним сликовима, са историјом. За III разред народних школа. По новome програму израдио *Мих. М. Станојевић*, учитељ. Друго поправљено издање. Београд. Издање књижаре Велимира Валожина, 1899. Штампарија код „Просвете“ — С. Хоровица. 8^о, стр. 127.

За непуну годину дана ова је књига дочекала, ево, и друго издање. Ово је издање знатно сређеније и боље од првога. Хоће ли се пак и колико њиме помоћи земљописној и историјској настави у народним школама зависиће опет поглавито од наставника, који се буду служили у својим предавањима овом књигом.

*

Народна вера и етика у народним песмама. Од *Доброс. М. Ковачевића*. Београд. Штампарија Мате Јовановића, 1899. 8^о, стр. 75.

Читајући наше народне песме писац је ове, марљиво израђене, књижице увидео, „да кроз многе од њих провејава дух вере и морала, који је потпуно сагласан са хришћанским начелима вере и морала“; зато се одлучио да та места, у којима се истиче хришћанско-народна вера с моралом, изнесе, те да се виде примери из верског и моралног живота нашег народа у његовој историји, и да тиме сузбије превођење верских и етичких књижица и уџбеника, „где су примери узети из верског и моралног живота другог и туђег народа, који је за нашу омладину и ученике и географским, и историјским, и социјалним, и верско-моралним положајем и животом далек, туђ и непознат“.

Књига је подељена у три одељка : у првоме се одељку износи општи поглед о народу и његовој религији ; у другоме одељку се говори о вери на-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

шега народа и о троговима те вере у нар. песмама, и у трећем одељку о разноликим односима: деце према родитељима, родитеља према деци, односима између чланова породице, браће и сестара, односима између супружника у браку, односима према људима, и на послетку о односима према владоцу, народу и отаџбини.

Цена је овој ваљаној књизи само 80 пара.

*

Христова црква као царство Божије на земљи. Од *Доброслава М. Ковачевића*. Београд, Штампарија и књигов. Павловића и Стојановића, 1899. 8°, стр. 93.

Књига је подељена у пет делова; у првome се говори о постанку и почетку цркве и царства Божијега; у другоме о животу и развићу цркве као царства Божијега у Староме Завету, у трећем о животу и развићу цркве као царства Божијега у Новоме Завету, у четвртом о завршетку цркве као царства Божијега на земљи, и у петоме о продукцији цркве као царства Божијега на небу.

Овај је спис прво штампан у „Веснику Српске Цркве“.

*

Педагошка писма матери о васпитавању сина. Од *Ернеста Беме-а*. За српске матере приредио *Др. Стев. М. Окановић*, проф. Учит. Школе. Св. I. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 131.

Ова су писма већ позната многим нашим читаоцима, јер су претпрошле године излазила у Учитељу, и отуда су општањана у књигу под горњим насловом. У њима су, као што и наслов упућује, савети материма о васпитању деце. Српским материма ће добро доћи ови савети, и ако су где што, према нашим приликама, неоптунни или пак сувишни. Ми бисмо желели, да преко наставница наших народних школа ова писма уђу у сваку српску кућу. Бојимо се само, да ће ова наша жеља остати само жеља, јер се издавач ове књиге није побринуо, да књига буде чатана. Он јој је одредио продајну цену *динар и по*, и ако се књига општањава а велика је осам штампаних табака обичне осмине, на рђавој хартији? Ово изненађује. Наши издавачи, баш у своме властитоме интересу, ваља да помажу ширењу књига у народ, а они оваким поступањем књигу чине не приступачном баш онима, којима се намењује.

*

Забавник Српске Ђишкевне Задруге. Београд. Штампано у Државној Штампарији, 1899. 8°.

Изишле су 9. и 10. свеска. У овим свескама су: продужење романа Ч. Дикенса *Давид Коуперфилд*, у преводу Драгомира Јанковића; почетак и продужење романа грофа Лава Н. Толстога *Рај и мир*, у преводу пок. Окице Глушчевића и Милована Ђ. Глишића; Свршетак приповетке Ј. Зелера *Страгоника*, у преводу Симе Н. Томића; приповетка Фридриха Шпилхагена *Широка илећа*, у преводу Светолика Јакшића, и почетак приповетке О. Н. Чјумине *На ирелому*.

Прво коло прича. Написао јеромонах *Николај* (Марковић-Ердељанин). Крагујевац. Штампано у Штампарији Ст. Х. Поповића, 1899. 8°, стр. 98.

У овој је књизи дванаест прича и слика из живота, разноликих по предмету и обради, а и по вредности. Већина их је већ била штампана у некојим нашим прекосавским листовима, па су неке биле већ штампане и у засебној књизи, под истим насловом, под којим се и сада јављају.

Чист приход ове књиге писац је наменио оду жењу манастира Драче, којему је он старешина. Цена је књизи један динар.

*

О концентрацији наставе, од *Милана Шевића*. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 7.

Овај је састав општањан из извештаја Гимназије Вука Ст. Караџића за 1898.—99. школску годину, а извод је из већег списка, који је прво штампан у Пр. Гласнику, а отуда општањан у посебну књигу под насловом „Гимназија у Гисену и средње школе у Хесенској“.

*

Српске Цвети. Предавање *Дим. Ј. Милојевића*, професора, држано ученицима Гимназије Краља Милана I на Цвети 1899. год. у скупштинској дворани. Београд. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 13.

У овоме предавању, које је прво штампано у Годишњем извештају Гимназије Краља Милана I, говори се, са пуно топлине, о значају Српских Цвети и Кнезу Милошу Великоме и борби коју је он био повео за ослобођење Срба од турске власти и обновљење српске државе.

*

Школа за виолину. Израдио за средње школе у Краљевини Србији *Влад. Р. Борфевскић*, учитељ музике и певања. Свеска I. Својина пишчева. Јагодина, 1899. Рађено у Бечу. Фолио, стр. 48.

Књига је подељена у четири дела: у првome се делу ученици упознају са музичким знацима и чистим тоновима, у другоме делу говори им се о знацима за повишавање и унижававање тонова за половину тонске дужине, у трећем делу се говори о темпу и о разноликим музичким називима за разнолику брзину при свирању, и у четвртом делу се говори о украсима: предударцима, међу-ударцу, двогубоме ударцу и трилеру. У свакоме делу има доста примера за вежбање ученика. У колико се могло, унето је што више наших комада и то поглавито народних игара.

*

Гимназија Краља Милана I. у Нишу, школске 1898.—1899. године, своје XXI године. Београд. Штампана Државне Штампарије Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 74.

Штампан је и годишњи извештај Гимназије Краља Милана I, за 1898.—99. школску годину. Поред података о стању и раду у тој школи за прошлу школску годину, у извештају су и ови прилози: Значај морала и религије за васпитање карактера;

карактер и његове манифестације, предавање Мих. Ј. Ђорђевића, професора, држано на дан св. Саве 1899. године; На дан празника Прогласа Краљевине, 22. фебруара 1899. године у Гимназији Краља Милана I, говор Јерем. Живановића; Српске Цвети, предавање, држано ученицима на Цвети 1899. године, од Димитрије Ј. Милојевића, професора.

Овај извештај краси и врло лепо израђена слика Њег. Вел. Краља Милана, високога заштитника ове школе.

*

Извештај о Српској Вишој Девојачкој Школи у Новоме Саду, на крају двадесетпете школске 1898.—9. године. Књига двадесетдруга. 1899. У Новом Саду. Штампарија српске књижевне Браће М. Поповића, 1899. 8°, 137.

У овоме извештају о српској Вишој Девојачкој школи у Новоме Саду ови су прилози: После двадесетпет година, од Аркадија Варађанина, управитеља; Прва српска православна литургија, од Вељка Миросављевића; Настава се не да замишљати без васпитнога рада, од Миле Ђорђевића; Школа и њени радници, од Милеве Симићеве; Женскиње на гимназијама и универзитетима, од Јелке Вујановићеве; Штипендије за више образовање и даље школовање Српкиња, од Анђелије А. Сандића; Власти и старешинства; Настава школска; Важније наредбе и отписи; Учила; Фондови школски; Извештај о беседи са играчком приликом двадесетпетогодишње прославе; Здравствено стање; Препоруке ученицима; Ученице; Летонис.

*

Извештај о српској великој Гимназији у Новом Саду за школску годину 1898.—99. У Новом Саду. Штампарија Ђорђа Ивковића, 1899. 8°, стр. 74.

У овоме школскоме извештају ови су одељци: У спомен Њеном Величанству Краљици Јелисавети, говорио 5. септембра 1898. год. Михаило Миловановић, катихета гимназијски; У славу педесетогодишњег владања Његовог Величанства Краља Фрање Јосифа I. говорио на гимназијској светковини Ваца Пушибрк, управитељ; † Његово Високопреосвештенство господин Герман Опачић; Власти и старешинства гимназије; Шта се предавало ове године из облигатних предмета; Учевна средства; Важније наредбе и дописи; Стање прихода од светосавских беседа; О ученицима; Статистички преглед ученика; Летонис ове гимназије за 1898.—99. школску годину.

Ученика је на крају године било 396, и то у I разреду 67, у II 62, III 58, IV 52, V 43, VI 46, VII 31 и VIII 37. По народности било је: Срба 374, Маџар 1, Хрвата (?) 15, Рус 1 и Немаца 5.

У школи је радило четрнаест наставника, од којих су седморица имала по 17 часова недељно, петорица по 16, један 15 и управитељ 4 часа.

*

Школски Музеј у Београду. II. Извештај за 1898. и 1899. годину. Саставио *Д. Ј. Путиковић*, учитељ, управник Школског Музеја. Београд. Штампарија и књиговезница Павловића и Стојановића, 1899. 8°, стр. 12.

У овоме извештају говори се: о важности и потреби школског музеја у Србији, о првој из-

ложби школског музеја, о даљем раду, о томе шта има школски музеј, и о даљим потребама овог музеја.

У школскоме музеју има укупно 3145 предмета у вредности 5633·80 динара

*

Краљевско Српско Народно Позориште. **Позоришни Годишњак.** Сезона 1898.—99. године. Службено издање. У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 22.

У овоме је Годишњаку службени извештај о стању и раду нашег Народног Позоришта у прошлој, 1898.—99. години. Напред је списак свега позоришнога особља у тој години на онда: преглед представа по месецима са прегледом прихода, за сваки месец посебно; упоредни преглед прихода по месецима; преглед нових комада у тој години; кратак летонис Народног Позоришта за ту годину, и на послетку прилично детаљан програм за 1899.—1900. годину.

Из овога извештаја видимо, да је прошле сезонске године била у Народноме Позоришту 241 представа, и то: вечерњих 188 и дневних 53. Представа српских комада било је *свега* 60 (од 241). Прихода је било од представа 121.055·80 динара; једна представа доносила је просечно 502 динара.

*

Поука о гајењу шећерне репе. У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 22.

У овој књижици износе се кратке поуке пољопривредницима о шећерној репи и гајењу ове културне биљке у нас. Учитељи народних школа ваљало би да се познаду са садржином ове књижице, па да поукама из ње упознају своје ученице и њихове родитеље. Ово би ваљало нарочито да раде наставници у местима дуж Саве и Дунава и у целој Поморављу, у којим би се крајевима шећерна репа могла са великим успехом да гаји.

*

Rukovet pouke. Књига трећа. *Slike iz pedagogije. Za odgajatelje mladeži napisao Nikola Maraković.* Štampa izdavačke knjižarnice Pacher i Kišića u Mostaru, 1899. 8°, стр. 164.

Ове књиге не добисмо на приказ. По другим листовима бележимо, да има ове одељке: Ђутила или чула; Први плодови душевног рада; Интелектуални основи у души; Говор и читање; Одмор; Сократ; Одгајање у старих Грка; Одгајање и културне прилике у Кинеза; Од колијевке до гроба.

Л и с т о в и

Летонис Матице Српске. Уређује *Милан Савић*.

Изишла је књига 199., трећа за 1899. годину, са овим прилозима: О Вићентију Јовановићу, прилози за историју митрополитства му, 1731—1737, по архивалним изворима израдио Милутин Јакшић; Хамлет пред правном историјом, јавно предавање д-ра Мил. Р. Веснића; Биљешке једног писца, од С. Матавуља; Књижевни и научни рад Павла Јос. Шафарика, литерарно-историски преглед, од Симе

Н. Томића; Прилози за историју архиепископа и епископа у митрополији карловачкој, припоштно Димитрије Руварац; Матица Српска, изводи из записника књижевног одбора и одељења 1898. год.

У овим изводима из записника штампане су оцене: д-р. Ђорђа Дера о рукопису непознатог писца „О срећи. Шта је срећа и како се до ње долази“; д-ра Илије Огњановића о рукопису д-ра Радивоја Симоновића „Јектика — сучија — туберкулоза и скрофулоза“; Радивоја Врховца о рукопису непознатог писца „Војислав Ј. Илић“; Милутина Јакшића о рукопису непознатог писца „Добој — Бело Поље — Јањ — Врандук“; Александра Сандића о рукопису Јована Воркапића „Српске народне приповетке“; Стевана Милованова о рукопису Ивана Маширевића „Писма о пчеларству“; Јована Грчића о рукопису Мите Калића „У резерви“; д-ра Лазе Костића о преводу Шекспирова „Кориолана“ од Автуна Кресића; Андрије М. Матића о рукопису Ж. Алексића „Ручна књига о вртарству“; Милутина Јакшића о рукопису непознатог писца „Златна зрна“; Александра Сандића о рукопису „Приче Милутина Илића“; Јована Грчића и д-ра Милана Савића о рукописима: „По команди“, „Симонида, краљица српска“, „Маћеха“, „Хајдук Драгош“, „Покајница“ и „Српска учитељица“; Милана А. Јовановића о рукопису Вида Вулетића Вукасовића „Смртни или погребни обичаји код Мухамеданаца у Херцег-Босни“ и о рукопису Јована Јанка Блехевића „О материјализму и повесици му са педагошког гледишта“, и Стевана Милованова о рукопису Јована Симоновића „О користи и чувању шума“.

*

Покрет. Свеска I. Нови Сад. Штампарија Српске Књижаре Браће М. Поповића, 1899. 8^о, стр. 43.

У Покрету ће се „претресати и расправљати питања која се тичу Срба у Угарској. Нарочито ће се у њима оцењивати друштвене, књижевне и просветне појаве и установе; тачно ће се констатирати садашње стање, износиће се предлози за реформу“.

У овој свесци се претресају и расправљају питања, која се тичу непосредно Матице Српске и рада у њој. Четири је прилога у њој: како се уређивао Летопис, од Јов. Рад.; О извештајима књижевног одељења и одбора Матице Српске, од Ст. Ст.; О књијници и књијничару Матице Српске, од М. Ј. и Средина Матице Српске, од Тих. О. У првоме прилогу баца се поглед на досадашње књиге Летописа и претреса се, колико се Летопис, под разним уредницима, држао својега програма, колико је одговарао духу времена и потребама народним; у другоме се приказују погледи данашњих управљача Матициних на задатак Књижевног Одељења и Одбора Матицина; у трећем се расправља питање о књијници и књијничару Матицину и износи предлог, који је недавно на Матициној скупштини и усвојен, о избору књијничара са факултетском спремом; и на послетку у четвртм се прилогу хрта средина из које Матица узима своје раднике, истражујући у исти мах узроке неуспеху Матицина рада.

„Свеске „Покрета“ ће излазити неусиљено од времена на време, кад се скупи доста материјала. Величина ће сваке свеске бити према материјалу, а такође и цена.“

*

Босанска Вила, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Никола Т. Кашиковић-Сарајлија*.

Добисмо 11. и 12. број. У њима су ови прилози: Јован Јовановић-Змај, од „Босанске Виле“; Змај-Јовану Јовановићу, песма Јулке Јовице-Стратимировић; У славу педесетогодишњице Змај-Јована Јовановића, песма К. А. Крајићеве; Пушкин и Љермонтов, о стогодишњици рођен-дана Пушкина, од Ђорђа Брандеса; На смрт Пушкинову, песма М. Ј. Љерментова, преневао Д. Ј. Димитријевић; Змају, о педесетогодишњици пјесниковања, песма од Николе; Змајевка, у славу педесетогодишњице плодна пјесничка (пјесничкога?) рада српског великана Змај-Јована Јовановића, песма В. К. Љубисава; Поздрави о Змајевој педесетогодишњици (само из Босне и Херцеговине); Амајлија, песма А. С. Пушкина, преневао Д. Ј. Димитријевић; Александра С. Пушкина(?), песма Радомира Кривоканића; Александар Пушкин, од М.; Говор са Змајеве прославе у Бањој Луци, од Душана Пиштељића; У славу Змајеве педесетогодишњице, говор проф. Андре Гавриловића на свечаној сједници о прослави у Загребу; Пушкинова слава у Петрограду; Листак.

*

Бранково Коло за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Паја Марковић Адамов*.

У августу су изишли бројеви 31., 32., 33. и 34. са овом садржином: Мати, песме Алексе Шантића; Из првих дана овога века, од Мирка Бајића; Певачки збор, од А. Чехова; Васкрсеније, роман грофа Лава Н. Толстога, преводи проф. Јован Максимовић; Всеволод Михајловић Гаршин, књижевна црта, од Уроша Петровића; Кајање, песма Ал. Редериха, преневао Зм.; Веровање, песма Николауса Ленау-а преневао Божа С. Николајевић; Жртве, од К. М. Стањковића; * * *, песме од Селве; Једној Српкињи у спомену, од Љубомира П. Ненадовића; Два друга, од Буда Будисављевића-Приједорскога; Гете и српска народна поезија, у спомен његова стогодишњег дана рођења, од др. Матије Мурка, превео М. Буд.; О Арсенију IV Јовановићу Шакабенти, лекције из историје карловачке митрополије, од проф. Милутина Јакшића; Г. Руварац и Montepetrina; Ковчежић: Књижевни прикази, Књижевне белешке, Просветни и друштвени гласник, Позориште, Читуља.

*

Зора, лист за забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник *Јован Дукић*.

Изишле су уједно свеске за август и септембар са овим прилозима: Кастелар, од уредника; Одговори Слободана Јовановића, Ђорђа Поповића и М. Н. на питања Зорина уредништва српским књижевницима о књижевности нашој; Било..., песма Драгутина Ј. Илића; Nocturni flores, песме Милете Јакшића; Божанска искра, из збирке „Фантоми“, песма Р. Ј. Одавића; Попоћ, песма М. Радовића;

Из пјесама „Крај огњишта“, од Стевана Бешевчића-Петрова; Из пошљедњих пјесама Лејили, од Јована Дучића; Застава и Барјак, песма Бенка С. Давича; У подне, песма М. Радовића; Моје детињство, елегича у прози, од Ивана Иванића; Јосиф, једна глава из једног торзо романа, од Лазе Поповића; Крај, од Пере С. Талетова; Жена будућности, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; На гробу Францеска Петрарке, од Gј. Carducci-а, по италијанском од Шп. Ј. Геруна; Песник, од Хајнзеа, превео Момчило Иванић; Ускршње успомене из Србије, од Albert-а Malet-а, превео М. Ст.; Оцјене и прикази: У јато, голубе, од Ив. Павловића, приказ од Vorick-а; Кроника.

*

Луча, књижевни лист Друштва „Горски Вијенац“. Уредник проф. *Лазар Т. Перовић*.

Изишла је свеска за јули и август са овом садржином: Брачна химна о пресјајном вјенчању Њ. Височанства књаза Данила, од Ј. Сундечића; Писмо књаза Данила I, приопћио Дионисије Миковић, игуман; Душа ми је мрачна, песма од Бајрона, препевао Ник. Ст. Љубиша; Драгиља, препевао Н. В.; О, драга госпо, песма од Драгутина; Пролазни сан, написала Милка Гргурова; * * *, песма Борислава Ст. Минића; Тамничарева жена, од В. Проктера, с рускога препевао М. Д. . . н; Дођи ближе, песма од Близак-а-Вазате; Нида, етиопска робинја, египатска легенда, од Велиће-а Веносте, превео „Сутварскић“; Поменци, песме Владимира Станимировића; Нарастанку, песма Бор. Л. Ценића; Његово цвеће, слика Николе Јанковића; Залуд и ?, песме од Рада; Нешто о сујевјерју, од Секуле Добричанина, учитеља; Народне умотворине; Књижевне биљешке; Друштвени гласник.

*

Нова Искра, илустровани лист. Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*.

Изишао је 17. број са овим прилозима: У зашћу, приповетка Милоша П. Ђирковића (наставак); Сусједи, песма Дан. Јанковића; Луцифер, од Anatole-а France-а, превео Вел.; Из песама Ане Ритер, од Р.; У жупноме приморју, новела Хенрика Сенкјевича, превео Л. Кнежевић (свршетак); Умни живот инсеката, од д-р. Радмила Лазаревића; Ти си, песма М. Ђирковића; Развитак Одисеје, предавање др. Н. Вулића; Алберт, приповетка Лава Толстоја (Толстога?), превео С.; Наша писма: Из чешке књижевности, од Ј. Зд. Раушара; Уз наше слике; Кроника: Наука, Књижевност, Уметност, Разно, Библиографија.

У овоме броју слике су: Василије Верешчагин, руски сликар; На Шинки је мир, сликао В. Верешчагин; Слатке воде код Цариграда, сликао Ст. Тодоровић; Дубровник; Мала Венеција.

*

Домаћица, орган Женског Друштва и његових подружнина. Лист уређује Литерарни Одбор, одговорни уредник *Душан Л. Боквић*.

Изишли су бројеви 7. и 8. са овом садржином: Бог чува Србију, од Ј. Н. М.; Неколико речи српској мајци, од Марте М. Вучковићке; Пред сном,

песма од Јуније; Прослава двадесетпетогодишњице Новосадске Више Девочишке Школе, од Каје Ј. Докићке; Намера, нешто из веровања нашега народа, од Ст. М. М., учитеља; Један дан из 1793. год., од Тилије; Убица Страдалине, од F. de Menil-а, превела с француског Љубица Ј. Ђорђевић; Љубав према књизи; 2. август; Краљица Јелена, од — а; У споменицу своје другу, од Владе Муњевице; Жена у домаћем животу, од С. Н.; Сестринска љубав, новелета у 4 писма, од А., превела М. С. Видковићка; Предлог, шта би ваљало учинити, да се наша домаћа индустрија унапреди, и како да се производи те индустрије на париској изложби представе (рукотворина женске израђевине); Роза Гобони, од Густава Демулена, превела с француског Etiscelle, Рад Женскога Друштва и његових подружнина; Народно здравље; Листићи; Изреке; Некролог.

*

Наставник, лист Професорског Друштва. Одговорни уредник проф. *Ранко Петровић*.

Изишла је свеска за мај и јуни, са овом садржином: Заменичке енклитике, као ритамски елемент у српским народним песмама, прилог српској народној метрици, од Анд. Гавриловића; Pronomen interrogativum quis (ко), quid (шта), од проф. Ј. Лукића; Узајамно помагање чланова Проф. Друштва и њихових породица; Књижевност: А. Leskien, Handbuch der altbulgarischen Sprache, реферат Јер. Живановића; и Писмени Задачи из српског језика, израдио Л. Зрнић и Р. Ђукловић, реферат Љ. М. Прогића; Гласник: Новине из наставе и науке, Рад у школи и за школу; Професорско Друштво (из управних записника); Лични гласови; † Илија Вукићевић; † Светоблик П. Ранковић; Библиографија и прикази; Ковчежић.

*

Учитељски Весник, илустровани лист за учитеље и родитеље. Уређује и издаје *Јован Максимовић*, учитељ у Београду.

Изишли су бројеви 13. и 14. са овом садржином: Јован Хердер (са сликом), од М. Јов.; Надзорничке забелешке, с францускога превео Р. Огњановић, учитељ; Цртице из психологије детета, превео Мил. М. Ковачевић; Савети матере своје сину, написала госпођа Ламбертова, превео с француског Васа Голубовић, учитељ из Крушевца; Извод из Дистервегова „Упутника“ за образовање учитеља; II наставна правила у погледу материје — објекта; Извештај са XVI учитељске скупштине; Правила о грађењу школа и намештају школском; Оцене наставника и наставница народних школа у 1898.—99. школској години; Листак: Стармали, прост опажај, од Р. М. Тасића; Кратке вести; Поуке родитељима о васпитању деце: Не мазите своју децу.

*

Просвјета, лист за цркву и школу. Уређује канцеларија министарства просвјете и црквених послова.

Изишла је свеска за јули, и у њој су ови прилози: Из области методике (о задацима, особине задатака, о поправљању задатака, о наставним средствима, о познавању школе, спољашње уређење основне школе, школски предмети, спрема учите-

лева), нише учитељ; Рашка црква (Киша Рашка), од П. П. Пајића, учитеља; Неколико ријечи о значају српских манастира, грађа за предавање, од Алексе П. Чукића, упр. учитеља; Цвјетник духовни (о светковању празника), афоризми, прикупио М. Н.; О обичним разломцима, предавање за IV разред основне школе; Извештај о основним школама прногорским у школској 1897. и 8. години; К. Ц. основне школе у 1899.—99. шк. год.; Црквени гласник; Школски гласник.

Школски Лист. Издаје и уређује *Никола Ђ. Вукићевић*.

У 8. броју ови су прилози: Бог дечји пријатељ, од Патера Севера Руае-а, преводи Милутина Гавриловић, свештеник; Пошторна школа и настава јој, посвећено учитељству српском; Извештај о српској Учитељској Школи Пакрачкој у школској години 1898/9., од Ш.; Говор Мите Калића о прослави педесетогодишњице Змаја Јована Јовановића, у Сомбору; Некролог; Школске вести; Разно.

Napredak, časopis за učitelje, uzgajatelje i sve prijatelje mladeži. Uredjuje *Stjepan Basariček*.

У августу су изишли бројеви: 30., 31., 32. и 33, са овим прилозима: Колегијалност, од Даворина Третењака; Ничеова философија, од Јелице Беловић-Бернадзиковске; Обука и умор, по експерименталним претраживањима Лобзиковим; Сто пута „вишта“ уништи магарца, од М. Ф.; Друштвена преобразба, од Даворина Третењака; Филолошки течај образивања наставном основом за пучку школу, од Љ. Дворниковића; Обзор по педагошком свијету; Рад хрв. учит. друштава; Вјесник; Домаће вијести, Стране вијести и Свашнице.

Ручни Рад, илустровани педагошки лист. Издаје и уређује *Јов. С. Јовановић*.

После двомесечнога прекида, за време великога школскога одмора, Ручни Рад почиње опет уредно излазити. Свеска за септембар готова је, и у њој су ови прилози: Почетком нове школске године, од Новака; Ручни рад у Русији, с рускога Д. Пејовић; Самарјанско друштво у служби ручног рада, превео с немачког М. Косановић, учитељ; Практична упуства: плетарство, столарство, картопажа; Кратки књижевни прикази; Белешке.

Српски Пчелар, илустровани орган „Српске пчеларске задруге“. Главни уредник *Јован Живановић*.

Изишао је 12. број са овим прилозима: О рационалном подизању пчелине паше, од Марка Шауле; Право о пчели, од др. Жарка Миладиновића; Пчеларење линибуршких пчелара с плетарама, од Ј. Живановића; Лето, од * * *; Дописи: из Милошевца (Босна), од Станка Милошевића, учитеља и пчелара; Пабирци; Позив на претилату.

Овим је бројем завршена трећа година овога ваљаног стручнога пчеларскога листа.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Његово преосвештенство епископ тимочки г. *Мелентије* подарио је школи у Злоту 15 примерака своје Архиепископске Посланице, с тим, да се раздаду оним ђацима и њиховим родитељима, који су наклонени читању морално-поучних књига.

Господин Љуб. Клериф, бив. министар просвете, пролазећи за рудник на „Црвеном Брегу“ у селу Валакоњу, походио је школу валакоњску 14. јануара ов. г., приликом прославе школске славе, и том приликом даровао је сиротним ђацима оvd. школе десет динара.

Истог дана изволели су приложити за сиротне ђаке там. школе и ова лица:

Г.г. *Никола Петровић*, надзорник рудника у Валакоњу, 2 дин.; *Ђорђе Филиповић*, економ, бив. народни посланик, 3 дин.; *Стојадин Милошевић*, писар општински 2 дин., сем овога исти је претилатио дечји лист „Зорницу“ за целу годину за 4 ђака оvd. шк.; *Драг. Михајловић*, учитељ, 2 дин.; г-ђа *Милева Д. Михајловићка*, уч. 2 дин.; *Алекса Стефановић*, порезник 2 дин.; г-ђа *Милица Ст. Милошевићка*, 1 дин.; *Дим. Игњатовић*, свештеник 1 дин.; г-ђа *Стана Влајићева*, учитељица 1 дин.; г-ца *Персида Митровићева*, уч. 1 дин.; *Јован Филиповић*, трг. 1 дин.; *Станко Гигуловић*, председник општ. 1 дин.; *Јован Босиоковић*, 0-60 дин.; *Василије Бугаровић*, земљор. 0-50 дин.; *Босиок Јанаћковић*, тежак 0-50 дин.; *Јован Павловић*, тежак 0-40 дин.; *Јанко Петровић*, тежак 0-40 дин.; *Јован Васиљевић*, тежак 0-25 дин.; *Дим. Бугаровић*, тежак 0-20 дин.; *Ђорђе Лукић*, теж. 0-10 дин., и још 9 лица по 0-05 дин.; Свега 32 дин. и 40 п.

Г. *Владимир Т. Спасојевић*, секретар Велике школе, послао је министарству просвете и црквених послова, 50 комада своје књиге „Корисне поуке за децу“, да се пошаљу на дар сиромашним а одличним ученицима.

Госпођа *Милева*, удова пок. *Јеврема Марковића*, пешаднског капетана, имала је доброту приложити сиромашним ученицима Гимназије Доситија Обрадовића 50 динара у сребру, за покој душе свога покојног мужа Јеврема.

Г. *Јеврем Јевтић*, трговац из Шапца, предао је Добротворним Фонду там. гимназије једну стотину (100) динара, да се његова пок. супруга Марија уише за Добротвора фонда сиромашних ученика там. гимназије.

Ошигина пожаревачка поклонила је Гимназији Кнеза Михаила једну икону Св. Саве од Ђ. Крстића, у боји на платну са златним оквируом.

Наставници Гимназије Кнеза Михаила основали су, још 1894. год., Фонд за потпомагање својих сиромашних ученика. Фонд има тројакних чланова: *Завештача*, *добротвора* и *утемељача*. Завештачи улажу 500, добротвори 150, а утемељачи 50 динара. Фонд има сада 2 добротвора и 9 утемељача.

Управи фонда положили су: 1. по 150 динара: г. *Петар Селић*, члан касац. суда у пензији, за своју сестру † Анђу Христићку, и г-ђа *Албијана баба-Милићка*, за свог мужа † Николу, бив. помоћника окр. начелства: и

2. по 50 динара: *Пожаревачка задруга за међусобно помагање и штедњу*, Г. г. Др. *Станојло Вукчевић*, окр. физикус, и *Коста Николић*, апотекар, за свога кума † Дра Јулијуса Петику, бив. лекара; г-ђа *Катарина Акимовићка*, за свога сина † Властимира, бив. ученика IV раз. гимн; г. *Мих. Ђ. Перовић*, трг. за своју жену † Катарину; г. *Васа Петровић*, проф., за своју жену † Василију; г. *Мита Ђорђевић*, свештеник из Куле, за свога сина † Вранислава, бив. ученика III раз. гимн; г-ђа *Персида Станојесвићка*, за свог мужа † Лазара, бив. трг; г-ђа *Алојза Библиковићка* за свог мужа † Андреју, бив. лекара, и г-ђа *Јелена Костићка* за свог мужа † Михаила, бив. књижара и штампара.

Г. *Михаило Чебинац*, индустријалац у Краљеву, даровао је 20 динара да се набави 20 к. „*Загоркиње*“ за испитни дар најбољим ученицима школе жичке, и 50 динара да се исте књиге за исту потребу набаве за *цео студентички срез*.

*

Господин *Милан Митровић*, војни марвени лекар из Крагујевца, приликом давања четрдесетдневног напастоса својој рођаци а бившој учитељици женске слатинске школе Милици Д. Илићки, подарно је пет (5) динара сиромашним ђацима слатинске школе.

*

Г. *Панга А. Јовановић*, трговац из аустријске Митровице, поклатио школи у Малој Митровици слику „*Таковски устанак*“, у вредности 70 динара.

Свима овим просветним добротворима топло захваљујемо.

ВЛАДИМИР М. ЈОВАНОВИЋ

Првога августа ове године преминуо је, у Шапцу, *Владимир М. Јовановић*, професор у пензији и један од најдаровитијих наших млађих песника.

Пок. Влада рођен је у Шапцу 1859. године. Ту је свршио основну школу и четири разреда гимназије, па је дошао у Београд, где је довршио гимназију и свршио историјско-филолошки одсек Велике Школе: 23. јула 1882. године постављен је за помоћника уреднику Српских Новина. 4. октобра 1883. постављен је за предавача ваљевске гимназије. 13. августа 1885. год. премештен је, по молби, за предавача у Шабац. Пошто је у јуну 1890. године положио професорски испит, постављен је 6. октобра исте године за професора у Шапцу, где је остао до 1. октобра 1895. године, када је, већ болан, премештен за професора у Београд. 11. августа 1898. године стављен је у пензију, због тешке болести, којој је био већ подлегао.

Влада је још у раној младости био почео певати, и већ по првим песмама његовим у њему су познали даровитога песника. Влада је песник реалнога правца. Испевао је и шгампао велики број песама испеваних у овоме правцу, које су готово све прави израз философије стварнога живота. Ово се нарочито огледа у циклусима његових песама: *Из престоичкога живота*, *Из брачнога живота* и у епскоме спеву његову *Доброволаци*, који је био почео излазити у Отаџбини. Одлично литерарно спреман, Влада је приступио проучавању прослављених старијих и новијих страних песника: Омира, Шекспира, Ђермонтова, Гетеа, Шилера, Беранжеа и толиких других. Налазећи у њиховој појезији мотиве, који су годили његовој песничкој души, он их је са необичном вештином посрбљавао, те смо тако добили две лепе збирке његових пренева *Лесе туђинке* и *С францускога параса*.

Још док је био са службом у Шапцу, на Влади су се почели опажати знаци душевне растројености. Поглавито овога ради био је и премештен у Београд, да би ту могао потражити лека тешкој болци, у коју је био пао. На жалост, болест је већ била узела маха, и Владин је ум све више помрачавао. Смрт га је ослободила за њ мучнога живота, али је она у црно завила самохрану мајку песникову и врло ожалостила све пријатеље његова певања.

Нека му је вечан помен у српскоме роду, коме је, својим певањем, много привредио!

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А